

*Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava
Beograd, 2006.*

**ISTOPOLNA ORIJENTACIJA
U FAKULTETSKIM UDŽBENICIMA
I LITERATURI**

*Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava
Beograd, 2006.*

Izdavač:
LABRIS - organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, Srbija

tel: 011 3444950; 063 8 513 170
tel/fax: 011 459604
e-mail: labris@labris.org.yu
www.labris.org.yu

Naziv publikacije:

**ISTOPOLNA ORIJENTACIJA
U FAKULTETSKIM UDŽBENICIMA
I LITERATURI**

Istraživanje: Ivana Čvorović

Tehničko uređenje, prelom i dizajn korica: Adorjan Kurucz

Lektura i korektura: Aleksandra Rašić

Uredila: Ljiljana Živković

Štampa: Standard 2, Beograd

Tiraž: 500

Beograd, 2006. godina

Sva prava zadržava izdavač.

Za svako korišćenje, umnožavanje i stavljanje u promet dela teksta ili tekst u celini potrebna je saglasnost Labrisa.

SADRŽAJ

U vod u istraživanje ISTOPOLNA ORIJENTACIJA U FAKULTETSKIM UDŽBENICIMA I LITERaturi	7
P redmet istraživanja	9
I straživački postupak	11
R ezultati istraživanja ISTOPOLNA ORIJENTACIJA U FAKULTETSKIM UDŽBENICIMA I LITERaturi	
Studije prava	13
Studije pedagogije	23
Studije medicine	27
Studije psihologije	43
Studije sociologije	53
Z aključci istraživanja	65
T abelarni prikaz istraživanja	71

ISTOPOLNA ORIJENTACIJA (Homoseksualnost¹) U FAKULTETSKIM UDŽBENICIMA I LITERATURI

Ivana Čvorović

¹ Homoseksualnost - Zastareli klinički termin za fizičku i/ili emotivnu privlačnost usmerenu isključivo ka osobama istog pola. Termin homoseksualnost je neprikladan i uvredljiv, te smatramo da je termin istopolna orijentacija bolji.

Za potrebe ovog istraživanja, da ne bi došlo do pometnje u terminologiji koja se koristi u analizi i koja se koristi u fakultetskim udžbenicima, paralelno ćemo koristiti oba termina.

UVOD

U toku 2005. godine Labris organizacija za lezbejska ljudska prava u saradnji sa Centrom za promociju i unapređenje LGBT ljudskih prava i Queer kulture Lambda iz Niša, a uz podršku Novosadske Lezbejske Organizacije, Queerie i Gaytena – LGBT je sprovedla istraživanje „Nasilje nad LGBTTIQ² populacijom“.

Rezultati ovog istraživanja su pokazali da je nasilje nad LGBTTIQ osobama u Srbiji fenomen koji sve strukture većinske, heteroseksualne zajednice vrše aktivno, sveprisutan je i jako usmeren ka negiranju postojanja LGBTTIQ egzistencije. Uglavnom ne zavisi od mesta stanovanja, godina, nivoa obrazovanja, pola, seksualne orijentacije i LGBTTIQ identiteta ispitanika/ispitanica, dok ga socijalni status koji sobom nosi nezaposlenost može učiniti još verovatnijim.

Najveći procenat ispitanika/ispitanica svoju seksualnu orijentaciju otvoreno ispoljava u okviru LGBTTIQ populacije i pred prijateljima, a znatno manji procenat pred porodicom, na poslu i u školi/na fakultetu. U svim navedenim slučajevima otvorenosti dominantna je negativna reakcija socijalnih grupa/sredine na otvoreno ispoljavanje seksualne orijentacije ispitanika/ispitanica, izuzev u slučaju LGBTTIQ populacije.

Gotovo 90% ispitanika/ispitanica zna za slučajeve nasilja zato što je osoba drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne, a dve trećine ispitanika/ispitanica je doživelo nasilje zato što je drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne. Svi/e ispitanici/ispitanice koji su doživeli/e nasilje, doživeli/e su emocionalno nasilje. Emocionalno nasilje, kao jedini oblik nasilja, doživelo je 32,5% ispitanika/ispitanica, 24,1% ispitanika/ispitanica je uz opisanu vrstu nasilja doživelo sve vrste nasilja, izuzev seksualnog, a sa fizičkim nasiljem kao dominantnim, dok je sve vrste nasilja, sa seksualnim nasiljem kao dominantnim, doživelo 8,8% ispitanika/ispitanica. Najveći procenat, 42,9%, ispitanika/ispitanica je nasilje doživelo više puta, sporadično.

Ispitanici/ispitanice su, nakon doživljenog nasilja, izuzetno retko, prijavljivali/e nasilje. Samo 10% ispitanika/ispitanica je nasilje koje je doživelo prijavilo policiji. Još manji broj ispitanika/ispitanica, 2,9%, je nasilje koje je doživelo prijavilo tužilaštvu. Ispitanicima/ispitanicama koji/e su doživeli/e prijavili/e nasilje policiji i/ili tužilaštvu, od podrške nadležnih organa, najviše je nedostajala adekvatna akcija i više znanja o LGBTTIQ

pitanjima. Najčešći odgovori koji su navođeni kao razlog za neprijavlivanje nasilja bili su: nemam poverenja u nadležne organe 12,4% i nemam poverenja u nadležne organe i strah me je 8,2%.

LGBTTIQ osobe, nakon doživljenog nasilja, gotovo da nisu imale kontakata sa državnim institucijama. Najveći procenat ispitanika/ispitanica 13,5% se obratio LGBT organizacijama, nešto manji procenat, 11,8%, se obratio psihologu/psihološkinji ili psihijatru/psihijatrici, još manji procenat, 7,6%, se obratio lekaru/lekarki, a najmanji procenat ispitanika/ispitanica, 3,4% se obratio socijalnom radniku/radnici. Pravnicima/pravnicama, sociolozima/sociološkinjama i pedagogima/pedagoškinjama se nisu obraćale LGBTTIQ osobe koje su doživele nasilje. Do ostvarivanja tog kontakta, nasilje nad LGBTTIQ osobama, često ostaje nevidljivo. A kako možemo da vidimo, sudeći po reakcijama institucija, odnosno zaposlenih u njima, načinjeno je jako malo koraka ka upućivanju ispitanika/ispitanica da podnesu krivičnu prijavu protiv počinioca/počinilaca, odnosno, ka obelodanjivanju i sankcionisanju nasilja nad LGBTTIQ osobama.

Ovim istraživanjem želimo da saznamo kakva su znanja zaposleni/e u institucijama sistema o istopolnoj orijentaciji (homoseksualnosti) stekli/e u procesu visokoškolskog obrazovanja. Upravo zato što su se njima obraćale LGBTTIQ osobe koje su doživele nasilje ili su imale nameru da im se obrate, ali ne i poverenje. Smatramo da ćemo time dati deo odgovora na pitanje zašto nisu reagovali na slučajeve prijavljenog nasilja, a ujedno i saznati da li se na pojedinim fakultetima o istopolnoj orijentaciji (homoseksualnosti) može saznati nešto drugačije od široko rasprostranjenih predrasuda u našem društvu koje istopolnu orijentaciju (homoseksualnost) tretiraju kao pojavu čije postojanje treba negirati, ignorisati ili eventualno, dajući joj pravo na postojanje, stigmatizirati – svrstati je u bolest, nenormalnost ili neprirodnost i tako postaviti bazu za sve druge oblike diskriminacije³ prema LGBTTIQ populaciji.

³ *Diskriminacija: svaki oblik zlostavljanja i REPRESIJE, koji može i ne mora uključivati fizičko nasilje. Zasnovana na principu razlikovanja i različitosti, ona ideološki i posredstvom institucija koje poseduju moć da nadziru i kažnjavaju, lišava prava sve one koji se na ovaj ili onaj način ne uklapaju u dominantnu matricu. Princip po kome diskriminacija funkcioniše može se vezati kako za ignoranciju tako i za privilegovano znanje, ali su mu u osnovi netolerantnost i moć (i neme) većine.*

² LGBTTIQ - Lezbejke, Gay (gej) muškarci, Biseksualne, Transrodne, Transeksualne, Interseksualne i Queer osobe

PREDMET ISTRAŽIVANJA

Stavovi o istopolnoj orijentaciji svoju bazu imaju u religiji, pravu i medicini. Počev od Srednjeg veka istopolna orijentacija se vezuje za greh, nenormalnost, neprirodnost, krivično delo i bolest - psihijatrijsku dijagnostičku kategoriju.

U svetu, u poslednje dve decenije XX veka, psihijatri i psiholozi, profesionalci u granama nauke koje su zadržale ili su težile da steknu nadležnost nad znanjem o istopolnoj orijentaciji, suočeni sa ogromnim empirijskim dokazima, menjaju svoje stavove i egodistoničnu homoseksualnost i homoseksualnost kao dijagnoze izbacuju iz Dijagnostičkog i statističkog priručnika za mentalne poremećaje (DSM-III-R) Američke psihijatrijske asocijacije 1986. godine, odnosno iz Klasifikacije bolesti Svetske zdravstvene organizacije (ICD-10) Svetske zdravstvene organizacije 1992. godine.

U tom periodu, 1996. godine, Svetska zdravstvena organizacija daje podatak da je u više od 70% slučajeva infekcije HIV-om širom sveta, virus prenet heteroseksualnim kontaktom, te se o istopolnom orijentisanim osobama ne može više govoriti kao o „rizičnoj grupi“ u kontekstu HIV infekcije.

U isto vreme, Komitet za lezbejska i gej pitanja i Američka asocijacija psihologa rade na terminologiji koja se odnosi na osobe čija je seksualna orijentacija različita od heteroseksualne. Radi se na terminologiji koja je nejasna ili je povezana sa negativnim stereotipima,⁴ odnosno predrasudama,⁵ a u cilju smanjivanja heteroseksualnih predrasuda u jeziku, povećavanja vidljivosti gej muškaraca, lezbejki i biseksualnih osoba, te jasnoće izražavanja i izbegavanja netačnih stereotipa o lezbejkama, gej muškarcima i biseksualnim osobama.

Treba dodati i stavove Američke psihijatrijske asocijacije i Američke asocijacije psihologa, koji datiraju od 1994. godine, da seksualna orijentacija (homoseksualnost) nije izbor, da istraživanja ukazuju da se formira veoma rano u životnom ciklusu, verovatno i pre rođenja, odnosno da je samo psihološki i društveni uticaji ne mogu izazvati. Frekvencija istopolne orijentacije (homoseksualnosti) je konstantna, oko 10% populacije i

⁴ Danas izraz stereotip, najčešće, vezujemo za ustaljena, pogrešna, iracionalna, ili poluistinita tvrđenja o drugima, što doprinosi nerazumevanju, nedijalogu među pripadnicima različitih grupa ljudi. Danas govorimo češće o stereotipima u jeziku, koji izazivaju negiranje i nipodaštavanje onih koji su različiti: u etničkoj pripadnosti, nacionalnoj, jezičkoj, itd. - S. Savić (2006) Jezik: Diskriminacija, stereotipi i predrasude.
⁵ Predrasuda - ono što je u jeziku odražava ono što je predstava Drugih u mislima - S. Savić (2006) Jezik: Diskriminacija, stereotipi i predrasude.

to je broj koji je iznenađujuće konstantan u različitim kulturama, bez obzira na različite moralne vrednosti i standarde određene kulture.

U Srbiji organizacije koje se bave ljudskim pravima istopolno orijentisanih osoba, a u skladu sa prethodno navedenim, jasno definišu i preporučuju terminologiju koja je različita od termina koji još uvek jesu u književnoj, naučnoj i individualnoj jezičkoj praksi, a koji istopolnu orijentaciju povezuju sa nenormalnošću, neprirodnošću, izopačenošću, psihijatrijskim dijagnostičkim kategorijama i kriminalnim ponašanjem, dakle predrasudama.

Za potrebe ovog istraživanja i razumevanja predmeta istraživanja navešćemo neke od tih termina i njihovo značenje:

Seksualna orijentacija - emocionalna i/ili fizička privlačnost ili naklonost koja može biti prema osobama istog i/ili različitog pola. Izbegavajte korišćenje uvredljivog izraza ‘seksualna preferencija’, koji se često koristi kako bi se impliciralo da je istopolna seksualna orijentacija nešto što se može i treba promeniti.

Lezbejka - žena koja se emotivno, društveno ili psihološki investira u druge žene. „Lezbejka“ je jedan od najstarijih i najpozitivnijih termina za neheteroseksualne žene, što u LEZBEJSKOJ FEMINISTIČKOJ teoriji ne označava samo seksualni identitet koji se sukobljava sa konvencionalnim rodnom očekivanjima od žena, nego i društveni i politički identitet izgrađen u opoziciji prema muškom šovinizmu, PATRIJARHATU, HETEROSEKSIZMU i falocentrizmu. Sama reč potiče od imena grčkog ostrva Lezbos gde je rođena pesnikinja Sapfo koja je uznosila ljubav među ženama. Lezbejke u Srbiji koriste termin ‘lezbejke’ ne ‘lezbijke’ kako bi identifikovale sebe, tako da je termin ‘lezbejka’ preporučljiviji od termina ‘lezbijka’.

Gej (muškarac)/gejevi - Muškarac koga fizički i/ili emotivno privlače isključivo osobe istog pola. Izbegavajte korišćenje termina ‘homoseksualac’ kako biste opisali gej muškarca.

Istraživanja⁶ o istopolnoj orijentaciji (homoseksualnosti), sprovedena u Srbiji od 2001. godine do danas govore o tome da se skoro svaki peti

⁶ Politika, jul 2001. godine, članak „Srbija za gejeve nije obećana zemlja“, Beogradski Centar za ljudska prava, septembar 2003. godine, „Ljudska prava u pravnoj svesti građana Srbije i Crne gore“, Labris organizacija za lezbejska ljudska prava, septembar-oktobar 2005. godine, „Nasilje nad LGBTIQ populacijom“.

ispitanik slaže sa upotrebom nasilja nad istopolno orijentisanim osobama (homoseksualcima), više od 50% ispitanika smatra da istopolno orijentisane osobe (homoseksualci) treba da idu na lečenje, oko 50% ispitanika bi prekinulo kontakt sa osobom iz svoje okoline kada bi saznali da je istopolno orijentisana (homoseksualna), a pri tom gotovo 90% ispitanika nije imalo kontakt sa istopolno orijentisanim osobama (homoseksualcima); više od polovine ispitanika, u većem procentu mlađih (od 18 do 29 godina) i visokoobrazovanih smatra da postoji bojkot i diskriminacija istopolno orijentisanih osoba (homoseksualaca); gotovo 90% ispitanika/ispitanica zna za slučajeve nasilja zato što je osoba drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne, a dve trećine ispitanika/ispitanica je doživelo nasilje zato što je drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne i od svih socijalnih grupa i u svim socijalnim sredinama, izuzev LGBTTIQ populacije; osobe čija je seksualna orijentacija različita od heteroseksualne dominantno doživljavaju negativne reakcije na otvoreno ispoljavanje svoje seksualne orijentacije.

Dakle, sa saznanjima da istopolna orijentacija (homoseksualnost) nije mentalana bolest, niti emocionalni poremećaj, niti krivično delo, niti je nenormalna i neprirodna pojava, te sa preporukama da javni i privatni govor treba da bude politički korektan⁷ i naznakama kakav je odnos prema istopolno orijentisanim osobama u Srbiji, pokušaćemo da istražimo kakva se saznanja o istopolnoj orijentaciji mogu steći u visokoškolskim ustanovama u Srbiji u nastavnim planovima koji su važili i primenjivali se pre usklađivanja sa Bolonjskom deklaracijom ili se primenjuju još uvek, s obzirom na to da je taj proces još uvek u toku.

⁷ Deklaracija o ljudskim pravima (1948): nijedna grupa (ili pojedinac/pojedinka) ne može biti diskriminisan/a jezikom samo zato što pripada nekoj rasi, veri, jeziku, naciji, etničkoj grupi, polu, dobu, polnoj orijentaciji.

ISTRAŽIVAČKI POSTUPAK

Cilj: Utvrditi koliko (broj i procenat predmeta u nastavnom planu, broj i procenat stranica literature za predmete) se istopolna orijentacija (homoseksualnost) pominje i na koji način (da li je u fokusu jedinice udžbenika/literature u kojoj se pominje, koja terminologija se koristi, u kom kontekstu se pominje i da li je izvor saznanja naveden) se pominje u udžbenicima i literaturi za studije medicine, psihologije, sociologije, prava i pedagogije Beogradskog Univerziteta.

Metod: Analiza sadržaja

Jedinica analize 1

Nastavni plan osnovnih studija svake studijske grupe, odnosno fakulteta pojedinačno, koji je važio do usklađivanja sa Bolonjskom deklaracijom.

Kategorija sadržaja 1

Broj predmeta koje sadrži navedeni nastavni plan.

Kategorija sadržaja 2

Broj predmeta u navedenom nastavnom planu u kojima se pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost); Ista kategorija data u procentima.

Jedinica analize 2

Predmet(i) u nastavnom planu osnovnih studija svake studijske grupe, odnosno fakulteta pojedinačno, koji je važio do usklađivanja sa Bolonjskom deklaracijom, u kojima se pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost)

Kategorija sadržaja 1

Spisak literature i ukupan broj stranica svakog predmeta u nastavnom planu osnovnih studija svake studijske grupe, odnosno fakulteta u kojima se pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost).

Kategorija sadržaja 2

Broj stranica literature svakog predmeta u kome se pominje istopolna

orijentacija (homoseksualnost) u odnosu na ukupan broj stranica svakog pojedinog predmeta (broj stranica literature predmeta u kome se pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost) određen je brojem stranica koje sadrže partije - poglavlja/odjeljci/pododjeljci u udžbenicima u okviru kojih se pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost)); Ista kategorija data u procentima.

Kategorija sadržaja 3

Na kojoj godini studija se slušaju predmeti u kojima se pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost).

Jedinica analize 3

Literatura/udžbenik za predmet u kome se pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost).

Jedinica analize 3a

Jedinica udžbenika (poglavlje/odjeljak/pododjeljak) u kojoj se pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost).

Kategorija sadržaja 1 - Fokus

Da li je istopolna orijentacija (homoseksualnost) u fokusu teme jedinice udžbenika; Indikatori: Jeste u fokusu teme jedinice udžbenika, Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2 - Terminologija

Terminologija

Kategorija sadržaja 3 - Kontekst

Kontekst u kome se pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost).

Pozitivan:

Indikator:

- Promovisanje ljudskih prava istopolno orijentisanih (homoseksualnih) osoba.

Neutralan:

Indikatori:

- Jednak tretman istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) i heteroseksualne orijentacije,
- Iznošenje empirijskih nalaza (sa navedenim izvorom) o istopolnoj seksualnoj orijentaciji (homoseksualnosti).

Negativan:

Indikatori:

- Direktno svrstavanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) u patologiju,
- Direktno svrstavanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) u kriminal,
- Stigmatiziranje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti)
- svrstavanje istopolno orijentisanih osoba (homoseksualnih osoba) u rizične grupe i/ili u grupe karakterističnog izgleda i/ili u grupe karakterističnog ponašanja i/ili u nenormalnost i/ili neprirodnost,
- Uskraćivanje jednakih prava po zakonu i/ili socijalnim i/ili moralnim i/ili medicinskim i/ili psihološkim (razvojnim) normama istopolno orijentisanim osobama (homoseksualnim osobama) u odnosu na heteroseksualne osobe,
- Povezivanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) sa psihopatološkim fenomenima.

Kategorija sadržaja 4 - Izvor saznanja

Autorka/autor/autori i godina iz koje je istraživanje/eksperiment/studija/zakon/sudska praksa... na temu istopolna orijentacija (homoseksualnost), koje autor teksta navodi, ukoliko iste navodi u tekstu;

Indikatori: Ne navodi istraživanje, Naveden/i autorka/autor/autori i godina iz koje je istraživanje.

Zaključak na kraju analize pojedinačne studijske grupe/fakulteta:

Poređenje između predmeta u okviru jednog fakulteta:

- **Jedinica analize 2**, Kategorija sadržaja 2
- **Jedinica analize 3**, Kategorija sadržaja 1
- **Jedinica analize 3**, Kategorija sadržaja 2

- **Jedinica analize 3**, Kategorija sadržaja 3 i poređenje po značenju indikatora

- **Jedinica analize 2**, Kategorija sadržaja 4

Zaključak istraživanja:

Poređenje između studijskih grupa/fakulteta:

- **Jedinica analize 1**, Kategorija sadržaja 2

- **Jedinica analize 2**, Kategorija sadržaja 2

- **Jedinica analize 3**, Kategorija sadržaja 1

- **Jedinica analize 3**, Kategorija sadržaja 2

- **Jedinica analize 3**, Kategorija sadržaja 3 i poređenje po značenju indikatora

- **Jedinica analize 2**, Kategorija sadržaja 4

Uzorak:

U istraživanju smo koristile ciljani uzorak, nastavne planove osnovnih studija medicine, psihologije, sociologije, prava i pedagogije Beogradskog Univerziteta, koji su važili do 2004. godine, do usklađivanja sa Bolonjskom deklaracijom: samo one predmete u okviru navedenih nastavnih planova u kojima se pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost) i samo one predmete koje slušaju sve/svi studentkinje i studenti, što znači da predmeti koji su izborni ili se izučavaju samo u okviru pojedinih smerova nisu uvršteni u uzorak.

Udžbenike, odnosno literaturu za predmete koji su uvršteni, mapirale smo uz pomoć saradnika i saradnica apsolutkinja i apsolutenata navedenih fakulteta.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

STUDIJE PRAVA

Nastavni plan Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu za obrazovni profil diplomirani pravnik, koji je važio do usklađivanja sa Bolonjskom deklaracijom, traje osam semestara i sastoji se od trideset dva ispita. Kako smo saznale od naših saradnica i saradnika, na Pravnom fakultetu za svaki ispit se koristi samo udžbenik iz oblasti koja se izučava predmetom i eventualno odgovarajuća zakonska akta, nema dodatne literature.

I GODINA

NAZIV	I SEM.	II SEM.
Uvod u pravo	+	-
Opšta pravna istorija	+	-
Rimsko pravo	+	-
Opšta sociologija	-	+
Nacionalna istorija države i prava	-	+
Uvod u građansko pravo	-	+
Strani jezik	-	+

II GODINA

NAZIV	III SEM.	IV SEM.
Ustavno pravo	+	+
Stvarno pravo	+	+
Krivično pravo (opšti deo)	+	+
Politička ekonomija	+	+
Porodično pravo	+	+
Nasledno pravo	+	+

III GODINA

NAZIV	V SEM.	VI SEM.
OBAVEZNI PREDMETI		
Obligaciono pravo	+	+
Upravno pravo	+	+
Međunarodno javno pravo	+	+
Krivično procesno pravo	+	+
Ekonomska politika	+	+
Krivično pravo (posebni deo)	+	+
Izborni predmet I	-	+

PRAVOSUDNA NASTAVNA GRUPA

Autorsko pravo i pravo industrijske svojine	+	-
Kriminologija sa penologijom	+	-
Kriminalistika	-	+

UPRAVNO TEORIJSKA NASTAVNA GRUPA

Posebno upravno pravo	-	+
Nauka o upravljanju	+	-
Sociologija prava	+	-

PRIVREDNA NASTAVNA GRUPA

Autorsko pravo i pravo industrijske svojine	+	-
Saobraćajno pravo	-	+
Pravo privrednog sistema	+	-

MEĐUNARODNA NASTAVNA GRUPA

Međunarodni odnosi	+	-
Pravo međunarodnih organizacija i evropsko pravo	-	+
Međunarodno krivično pravo	+	-

TEORIJSKO-PRAVNA NASTAVNA GRUPA

Socijalna politika i pravo	-	+
Lično pravo	+	-
Sociologija prava	+	-

IV GODINA

NAZIV	VII SEM.	VIII SEM.
OBAVEZNI PREDMETI		
Trgovinsko pravo	+	+
Međunarodno privatno pravo	+	+
Građansko procesno pravo	+	+
Radno pravo	+	+
Javne finansije i finansijsko pravo	+	+
Izborni predmet I	-	+
PRAVOSUDNA NASTAVNA GRUPA		
Pravna medicina	-	+
Pravo privrednih prestupa i prekršaja	+	-
Pravo osiguranja	+	-
UPRAVNO TEORIJSKA NASTAVNA GRUPA		
Politički sistem	+	-
Političke i pravne teorije	+	-
Filozofija prava	-	+

PRIVREDNA NASTAVNA GRUPA

Pravo osiguranja	+	-
Međunarodno privredno pravo	-	+
Bankarsko i berzansko poslovanje	+	-

MEĐUNARODNA NASTAVNA GRUPA

Međunarodno radno pravo	+	-
Međunarodno privredno pravo	-	+
Ljudska prava	+	-

TEORIJSKO-PRAVNA NASTAVNA GRUPA

Politički sistem	+	-
Filozofija prava	-	+
Političke i pravne teorije	+	-

Jedna od specifičnosti je ta da za pojedine predmete ima nekoliko udžbenika pa studentkinje i studenti uz izvestan stepen autonomije biraju iz kog udžbenika će spremati ispit. Navedena specifičnost se ne odnosi na predmete koji su ušli u uzorak za naše istraživanje.

Sledeće dve specifičnosti se odnose na postojanje pet smerova i osam izbornih predmeta po godini, počev od treće godine studija. To znači da sve/i studentkinje i studenti odslužaju samo šest, odnosno pet obaveznih predmeta sa treće i četvrte godine, a od smera za koji su se opredelile/i zavisi još koja četiri predmeta po godini će slušati. Ove specifičnosti se tiču našeg istraživanja utoliko što dva predmeta u kojima se homoseksualnost pominje ne slušaju sve/i studentkinje i studenti, već samo one/i koje/i izaberu određene smerove. Jedan od tih predmeta je Pravna medicina, izučava se u okviru Pravosudne nastavne grupe, a drugi, Ljudska prava, u okviru Međunarodne nastavne grupe, te kako je već rečeno, pošto ih sve/i studentkinje i studenti neće odslužati, nećemo ih uvrstiti u uzorak, odnosno te predmete nećemo analizirati zbog kriterijuma da u uzorak ovog istraživanja ulaze samo oni predmeti koje odslužaju i polazu sve/i studentkinje/studenti.

Iz izloženog je evidentno da nastavni plan za obrazovni profil diplomirani pravnik ima više predmeta nego ispita. Kako je za zvanje diplomirani pravnik potrebno položiti trideset dva predmeta, bez obzira na smer za koji se studentkinje ili student opredele, to ćemo u istraživanju broj predmeta koje sadrži nastavni plan studija Prava voditi kao trideset dva.

Jedinica analize 1**Nastavni plan osnovnih studija Pravnog fakulteta***Kategorija sadržaja 1*

Broj predmeta koje sadrži nastavni plan osnovnih studija Pravnog fakulteta – 32

Kategorija sadržaja 2

Broj predmeta u nastavnom planu osnovnih studija Pravnog fakulteta u kojima se pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost); Ista kategorija data u procentima – 2; 6,3%

Jedinica analize 2**Predmeti u nastavnom planu osnovnih studija Pravnog fakulteta u kojima se pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost)**

1. Porodično pravo
2. Krivično pravo (posebni deo)

Kategorija sadržaja 1

Spisak literature i ukupan broj stranica predmeta u nastavnom planu osnovnih studija Pravnog fakulteta u kojima se pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost) –

1. Draškić, M. (2005): *PORODIČNO PRAVO I PRAVA DETETA, NOVI PORODIČNI ZAKON SRBIJE PRAKSA EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA U OBLASTI PORODIČNOG PRAVA*, Čigoja štampa, Beograd, 427 stranica
2. Stojanović Z. i O. Perić (2001): *KRIVIČNO PRAVO POSEBNI DEO, PETO DOPUNJENO IZDANJE*, Službeni glasnik, Beograd, 359 stranica

Ukupan broj stranica – 786

Kategorija sadržaja 2

Broj stranica literature predmeta u kojima se pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost) u odnosu na ukupan broj stranica tih predmeta; Ista kategorija data u procentima –

1. Porodično pravo – 15 i po stranica; 3,63%
2. Krivično pravo (posebni deo) – 7 i po stranica; 2,1%

Kategorija sadržaja 3

Na kojoj godini studija se slušaju predmeti u kojima se pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost) –

1. Porodično pravo na II godini studija
2. Krivično pravo (posebni deo) na III godini studija.

Jedinica analize 3

Udžbenik za predmet Porodično pravo - Draškić, M. (2005): PORODIČNO PRAVO I PRAVA DETETA, NOVI PORODIČNI ZAKON SRBIJE PRAKSA EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA U OBLASTI PORODIČNOG PRAVA, Čigoja štampa, Beograd

Jedinica analize 3a

Poglavlje PRVI DEO: PORODICA OSNOVNI POJMOVI O PORODIČNOM PRAVU I PORODICI, odeljak 7. PORODICA, (2) POJAM PORODICE U PRAKSI EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA, poslednji pasus, str. 51 – 52.

Kategorija sadržaja 1

Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Homoseksualni partneri, partneri u zajednicama istog pola, homoseksualni odnos.

Kategorija sadržaja 3

Negativan – uskraćivanje jednakih prava po zakonu istopolno orijentisanim osobama (homoseksualnim osobama) u odnosu na heteroseksualne.

Navodi se pravni status istopolnih zajednica (istopolna zajednica se ne smatra pravim porodičnim odnosom) i načini na koje u praksi Evropski sud za ljudska prava štiti homoseksualni odnos, odnosno istopolnu zajednicu (pozivanje na pravo na poštovanje privatnog života).

Kategorija sadržaja 4

Case of Wakeford v. The United Kingdom, No. 15817/89 od 1. oktobra 1990.

Case of X v. The United Kingdom, No. 11716/85 od 14. maja 1986.

Jedinica analize 3b

Poglavlje PRVI DEO: PORODICA OSNOVNI POJMOVI O PORODIČNOM PRAVU I PORODICI, odeljak 7. PORODICA, (3) STRUKTURA PORODICE, str. 52 – 53.

Kategorija sadržaja 1

Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Zajednica dve osobe istog pola.

Kategorija sadržaja 3

Negativan – uskraćivanje jednakih prava po zakonu istopolno orijentisanim osobama (homoseksualnim osobama) u odnosu na heteroseksualne.

Navodi se podela koja obuhvata tri osnovne porodične strukture i u jednoj od navedenih struktura podstruktura je zajednica dve osobe istog pola, uz to stoji i vrednovanje te podstrukture kao „neki od eksperimenata na području porodičnog života“.

Kategorija sadržaja 4

Cseh – Szombathy, L, 1992.

Jedinica analize 3c

Poglavlje DRUGI DEO: BRAK, odeljak 1. OPŠTI POJMOVI O BRAKU I BRAČNOM PRAVU, (1) POJAM BRAKA, (1) TEORIJSKE DEFINICIJE BRAKA, str. 73 – 74.

Kategorija sadržaja 1

Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Homoseksualne životne zajednice, zajednica osoba istog pola.

Kategorija sadržaja 3

Negativan – uskraćivanje jednakih prava po zakonu istopolno orijentisanim osobama (homoseksualnim osobama) u odnosu na heteroseksualne.

Nakon kratkog istorijskog pogleda na istoriju prava, autorka zaključuje šta predstavlja brak u hrišćanskoj pravnoj civilizaciji i ističe da je jedna od ključnih pretpostavki na kojoj pojam braka počiva razlika od „homoseksualnih“ (i raznolikih vanbračnih heteroseksualnih) životnih zajednica, te ističe da je za pojam braka „od presudne važnosti da bude zajednica života osoba različitog pola, jer se i u većini savremenih prava koja priznaju pravna dejstva zajednicama osoba istog pola takve zajednice uvek dobro razlikuju od braka“.

Kategorija sadržaja 4

Ne navodi istraživanje.

Jedinica analize 3d

Poglavlje DRUGI DEO: BRAK, odeljak 2. SKLAPANJE BRAKA, 2. PRETPOSTAVKE ZA PUNOVAŽNOST BRAKA, (1) POZITIVNE PRETPOSTAVKE ZA PUNOVAŽNOST BRAKA, (1) RAZLIČITOST POLOVA, str. 83 - 89.

Kategorija sadržaja 1

Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Životne zajednice lica istog pola, homoseksualnost, „različito, ali ravnopravno“ homoseksualne životne zajednice, homoseksualitet, homoseksualni parovi, registrovana zajednica.

Kategorija sadržaja 3

Neutralan – jednak tretman istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) i heteroseksualne orijentacije.

Autorka govori da nam uslov punovažnosti braka koji glasi da lica koja sklapaju brak moraju biti različitog pola, osim na odredbe zakona, ukazuje i na preovladavajući stav društva „da se pojmom i pravnim režimom braka ne mogu obuhvatiti životne zajednice istog pola“. Dalje autorka govori sledeće: „Iako se homoseksualnost više nigde ne smatra bolešću, u većini društava smatra se važnim socijalnim tabuom. Zbog toga su mnoga zakonodavstva u svetu pristupila pravnom regulisanju ovih zajednica, što ima za cilj da smanji njihovu socijalnu stigmatizaciju podvrgavajući ih principu - različito, ali ravnopravno“. Potom autorka daje pregled, na osnovu uporednog prava, dva osnovna pristupa pitanju pravnog statusa „homoseksualnih životnih zajednica“ i pregled zakona zemalja koje su priznale istopolne zajednice.

Znajući da Srbija nema zakon o istopolnim zajednicama, na kraju autorka kaže sledeće: „Praktično je, međutim teško zamislivo da bi se kod nas brak mogao sklopiti između dve žene ili dva muškarca, pošto se postupak odvija pred državnim organima i u strogoj zakonskoj formi“.

Kategorija sadržaja 4

Ne navodi istraživanje.

Jedinica analize 3e

Poglavlje DRUGI DEO: BRAK, odeljak 4. PRESTANAK BRAKA, (1) NIŠTAV (APSOLUTNO NIŠTAV) BRAK str. 125 - 128.

Kategorija sadržaja 1

Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Brak dva lica istog pola.

Kategorija sadržaja 3

Negativan – uskraćivanje jednakih prava po zakonu istopolno orijentisanim osobama (homoseksualnim osobama) u odnosu na heteroseksualne osobe.

Autorka daje definiciju ništavih brakova i režim koji se na iste primenjuje u našem zakonodavstvu.

Kategorija sadržaja 4

Ne navodi istraživanje.

Jedinica analize 3f

Poglavlje TREĆI DEO: DETE, odeljak 3. PRAVA DETETA I RODITELJSKO PRAVO, 2. RODITELJSKO PRAVO, (3) VRŠENJE RODITELJSKOG PRAVA, (B) VRŠENJE RODITELJSKOG PRAVA OD STRANE JEDNOG RODITELJA (SAMOSTALNO VRŠENJE RODITELJSKOG PRAVA), (4) SAMOSTALNO VRŠENJE RODITELJSKOG PRAVA NA OSNOVU SUDSKE ODLUKE, (A) KRITERIJUMI ODLUČIVANJA, PRAKSA EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA SLUČAJ SALGUEIRO DA SILVA MUTA PROTIV PORTUGALIJE, str. 296 - 297

Kategorija sadržaja 1

Jeste u fokusu jedinice teme udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Homoseksualac, seksualna orijentacija.

Kategorija sadržaja 3

Neutralan – jednak tretman istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) i heteroseksualne orijentacije.

Autorka daje prikaz slučaja iz prakse Evropskog suda za ljudska prava, reč je o paru koji se razdvojio 1990. godine i nakon toga bivši supruž-

nik živi sa muškarcem u istopolnoj vezi. Nakon razvoda, po dogovoru bivših supružnika, maloletno žensko dete živi sa majkom, a otac ima pravo na stalne lične kontakte sa detetom. Nakon izvesnog vremena, majka, mimo postignutog dogovora, odbija da poštuje sporazum u odnosu na pravo oca da vidi ćerku i lisabonski Sud za porodične odnose 1994. godine donosi odluku da vršenje roditeljskog prava poveri ocu. 1995. godine majka otima ćerku i pred Apelacionim sudom Lisabona pokreće postupak za ponovnu izmenu odluke o poveravanju. Ovaj sud 1996. poverava vršenje roditeljskog prava majci, a u sudskoj odluci kaže i: „...Dete treba da živi u porodičnom okruženju, u tradicionalnoj portugalskoj porodici, koja sigurno nije porodica u kojoj živi njen otac, u odnosu sa muškarcem kao da su muž i žena. Naš zadatak nije da određujemo da li je homoseksualnost bolest ili je to samo stvar seksualne orijentacije. U oba slučaja to je abnormalnost i deca ne bi trebalo da se podižu u senci abnormalnih situacija, budući da je otac ove devojčice sam priznao da je napustio bračni dom i otišao da živi sa muškarcem, što nije normalno prema opštim kriterijumima...“ Protiv ove odluke otac je podneo predstavku Evropskom sudu za ljudska prava, na osnovu Evropske konvencije o ljudskim pravima. Evropski sud za ljudska prava je zaključio da je lisabonski Apelacioni sud vrednujući razloge o poveravanju deteta majci ili ocu, različito tretirao majku i oca, te je odlučio da dete poveri majci pre svega što otac ima nepoželjnu seksualnu orijentaciju, a ta razlika u tretmanu jeste faktor diskriminacije.

Kategorija 4

Ne navodi godinu kada je Evropski sud za ljudska prava doneo odluku, negde nakon 1996. godine.

Jedinica analize 4

Udžbenik za predmet Krivično pravo (posebni deo) – Stojanović Z. i O. Perić (2001): KRIVIČNO PRAVO POSEBNI DEO, peto dopunjeno izdanje, SLUŽBENI GLASNIK, Beograd

Jedinica analize 4a

Poglavlje VI: KRIVIČNA DELA PROTIV DOSTOJANSTVA LIČNOSTI I MORALA (Glava dvanaesta, čl. 103-111.KZS), odeljak 1. ZAJEDNIČKE KARAKTERISTIKE, šesti pasus, str. 163 – 165.

Kategorija sadržaja 1

Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Dobrovoljni homoseksualni odnosi, homoseksualni odnosi.

Kategorija sadržaja 3

Negativan – uskraćivanje jednakih prava po zakonu istopolno orijentisanim osobama (homoseksualnim osobama) u odnosu na heteroseksualne osobe.

Autori navode da su „dobrovoljni homoseksualni odnosi između punoletnih lica muškog pola“ dekriminalizovani 1994. godine prema KZS i razmatraju kriminalno–politička pitanja u vezi sa propisivanjem krivičnih dela protiv dostojanstva ličnosti i morala, a jedno od njih je da li treba predvideti istu starosnu granicu ispod koje seksualne akte prema maloletnom licu treba inkriminisati ili treba praviti razliku u predviđanju te starosne granice zavisno od toga da li je reč o heteroseksualnom ili „homoseksualnom odnosu“.

Kategorija sadržaja 4

KZS iz 1994. godine.

Jedinica analize 4b

Poglavlje VI: KRIVIČNA DELA PROTIV DOSTOJANSTVA LIČNOSTI I MORALA (Glava dvanaesta, čl. 103-111.KZS), odeljak 2. POJEDINA KRIVIČNA DELA, pododeljak 2.3. OBLJUBA ILI PROTIVPRIRODNI BLUD SA LICEM KOJE NIJE NAVRŠILO ČETRINAEST GODINA (član 106. KZS), treći pasus, str. 175 – 176.

Kategorija sadržaja 1

Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Homoseksualne radnje.

Kategorija sadržaja 3

Negativan – uskraćivanje jednakih prava po socijalnim i moralnim normama istopolno orijentisanim osobama (homoseksualnim osobama) u odnosu na heteroseksualne osobe.

Autori navode da zbog načina kako je propisana i kako se tumači radnja izvršenja krivičnog dela iz čl. 106. KZS (pojam protivprirodnog

bluda, po širem shvatanju, podrazumeva samo dve vrste radnji – analni i oralni koitus), navedenim članom nije obuhvaćeno vršenje protivprirodnog bluda, odnosno „homoseksualnih radnji“ od strane ženskog lica nad ženskim licem mlađim od četrnaest godina te se navedene radnje podvode pod krivično delo iz člana 108. Bludne radnje, one radnje koje nisu obluba ili protivprirodni blud, a koje su upravljene na zadovoljenje polnog nagona i koje su „bestidne, nepristojne ili perverzne i prelaze granice usvojene normalnim obzirima“.

Kategorija sadržaja 4
KZS iz 1994. godine.

Jedinica analize 4c

Poglavlje VI: KRIVIČNA DELA PROTIV DOSTOJANSTVA LIČNOSTI I MORALA (Glava dvanaesta, čl. 103-111.KZS), odeljak 2. POJEDINA KRIVIČNA DELA, pododeljak 2.5. PROTIVPRIRODNI BLUD (član 110. KZS), prvi i treći pasus, str. 180 – 182.

Kategorija sadržaja 1
Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2
Dobrovoljni homoseksualni odnosi između punoletnih lica muškog pola, homoseksualni akti, homoseksualno ponašanje, homoseksualne sklonosti.

Kategorija sadržaja 3
Negativan – uskraćivanje jednakih prava po zakonu istopolno orijentisanim osobama (homoseksualnim osobama) u odnosu na heteroseksualne osobe.

Autori navode da je srpsko zakonodavstvo bilo jedno od poslednjih evropskih zakonodavstava koje je dekriminalizovalo „dobrovoljne homoseksualne odnose“ između punoletnih lica muškog pola (KZS 1994.) i da su mišljenja, sa kriminalno-političke tačke, podeljena po pitanju da li predvideti istu starosnu granicu ispod koje seksualne akte prema maloletnom licu treba inkriminisati, ili treba praviti razliku u zavisnosti da li se radi o „homoseksualnom“ ili heteroseksualnom odnosu. Autori dalje kažu da je ovo pitanje „...jedini slučaj gde izvesni razlozi mogu ići u prilog odstupanja od načela da prilikom propisivanja inkriminacija u ovoj sferi ne treba da bude odlučno da li je reč o heteroseksualnom ili homoseksualnom ponašanju. Razlog koji bi mogao ići u prilog tome u

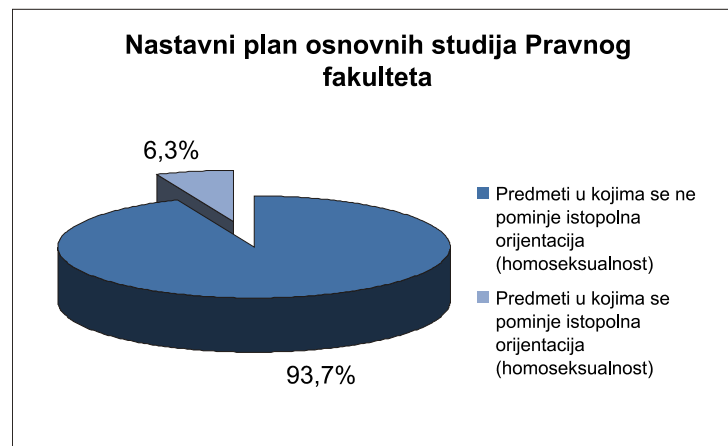
ovom slučaju jeste bojazan da se na sasvim mlada lica ne utiče u smislu stvaranja homoseksualne sklonosti. Iako ta bojazan nije dovoljno potkrepljena, ona se ne može ni odbaciti jer se još pouzdano ne zna kada i na koji način se konačno formira nečija seksualna orijentacija.“

Kategorija sadržaja 4
Ne navodi istraživanje.

ZAKLJUČAK:

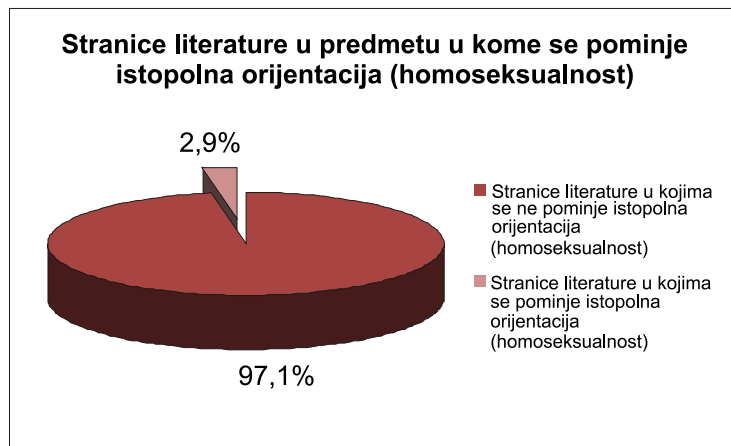
Nastavni plan osnovnih studija Pravnog fakulteta, koji je važio do usklađivanja sa Bolonjskom deklaracijom, kao što je već rečeno, sadrži više predmeta nego ispita. Kako je potrebno položiti trideset dva ispita da bi se steklo zvanje Diplomirani pravnik, mi smo taj broj predmeta uzele za ukupan broj predmeta koje sadrži nastavni plan osnovnih studija Pravnog fakulteta.

Tema ovog istraživanja, istopolna orijentacija (homoseksualnost) pominje se u samo dva predmeta, koji se svrstavaju u obavezne, odnosno predmete koje će odslušati sve/i studentkinje/studenti bez obzira na smer za koji se na trećoj godini studija odluče. To su predmeti Porodično pravo koje se sluša na II godini studija i Krivično pravo (posebni deo) koji se sluša na III godini studija.

U predmetu Porodično pravo istopolna orijentacija (homoseksualnost) se pominje na 3,63% od ukupnog broja stranica, a u predmetu Krivično pravo (posebni deo) na 2,1% od ukupnog broja stranica.

Može se reći da se u oba predmeta istopolna orijentacija (homoseksualnost) pominje gotovo jednako retko.

Ukupan broj stranica literature za ova dva predmeta je 786, od toga se istopolna orijentacija (homoseksualnost) pominje na 2,9% od ukupnog broja stranica.

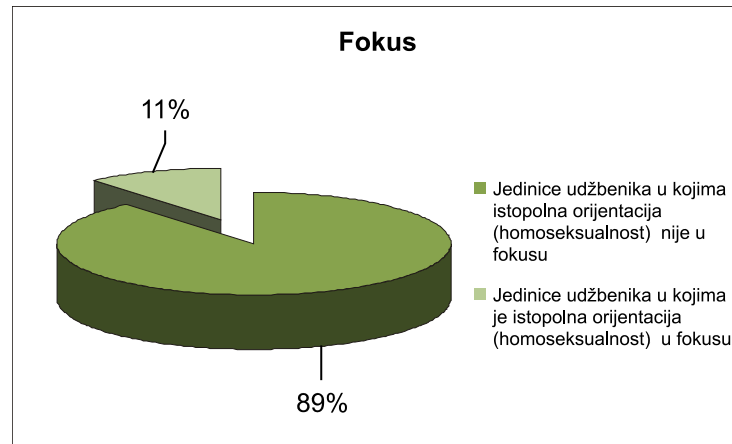
Dakle, u udžbenicima za studije prava istopolna orijentacija (homoseksualnost) se pominje gotovo zanemarljivo retko i o toj temi se možemo informisati u predmetima koji se baziraju na pretpostavci da je osnovni uslov za sklapanje braka različitost polova, odnosno na Krivičnom zakonu Republike Srbije iz 1994. godine.

Fokus:

U Porodičnom pravu istopolna orijentacija (homoseksualnost) se pominje u šest analiziranih jedinica udžbenika, a analiza kroz kategoriju sadržaja Fokus pokazuje da je istopolna orijentacija (homoseksualnost) u fokusu samo jedne jedinice udžbenika.

U Krivičnom pravu (posebni deo) istopolna orijentacija (homoseksualnost) se pominje u tri analizirane jedinice udžbenika, a analiza kroz kategoriju sadržaja Fokus pokazuje da istopolna orijentacija (homoseksualnost) nije u fokusu niti jedne jedinice udžbenika.

Istopolna orijentacija (homoseksualnost) se više puta pominje u Porodičnom pravu i jednom u tom predmetu je u fokusu jedinice udžbenika i to u neutralnom kontekstu.

Zbirno, u navedenoj literaturi istopolna orijentacija (homoseksualnost) se pominje u devet analiziranih jedinica udžbenika i analiza kroz kategoriju sadržaja Fokus pokazuje da je istopolna orijentacija (homoseksualnost) u fokusu samo jedne jedinice udžbenika.

Terminologija:

Korišćena terminologija u Porodičnom pravu: homoseksualni partneri, partneri u zajednicama istog pola, homoseksualni odnos, zajednica dve osobe istog pola, homoseksualne životne zajednice, zajednica osoba istog pola, životne zajednice lica istog pola, homoseksualnost, „različito, ali ravnopravno“, homoseksualitet, homoseksualni parovi, registrovana zajednica, brak dva lica istog pola, homoseksualac, seksualna orijentacija.

Korišćena terminologija u Krivičnom pravu (posebni deo): dobrovoljni homoseksualni odnosi, homoseksualni odnosi, homoseksualne radnje, dobrovoljni homoseksualni odnosi između punoletnih lica muškog pola, homoseksualni akti, homoseksualno ponašanje, homoseksualne sklonosti.

Korišćena terminologija u udžbenicima za navedene predmete se donekle razlikuje, u Porodičnom pravu je takva da nešto malo više povezuje istopolnu orijentaciju (homoseksualnost) sa negativnom stereotipima, odnosno predrasudama, nego što je povezuje, dok u Krivičnom pravu (posebni deo) korišćena terminologija u potpunosti ukazuje na povezivanje istopolne orijentacije (homoseksualnosti) sa kriminalnim radnjama i sa negativnom stereotipima, odnosno predrasudama.

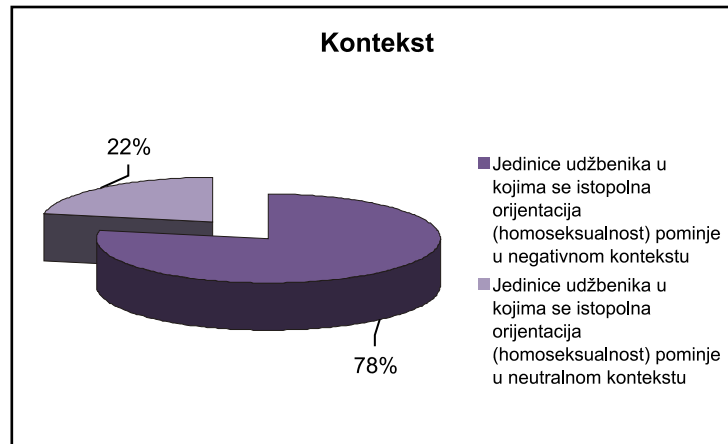
Kontekst:

U Porodičnom pravu istopolna orijentacija (homoseksualnost) je četiri puta (67%) pomenuta u negativnom kontekstu (sva četiri puta uskraćivanje jednakih prava po zakonu istopolno orijentisanim osobama (homoseksualnim osobama) u odnosu na heteroseksualne osobe), dva puta (33%) u neutralnom kontekstu (oba puta jednak tretman istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) i heteroseksualne orijentacije), dok u pozitivnom kontekstu niti jednom nije pomenuta.

U Krivičnom pravu (posebni deo) istopolna orijentacija (homoseksualnost) je sva tri puta (100%) pomenuta u negativnom kontekstu (dva puta uskraćivanje jednakih prava po zakonu istopolno orijentisanim osobama (homoseksualnim osobama) u odnosu na heteroseksualne osobe, jednom uskraćivanje jednakih prava po socijalnim i moralnim normama istopolno orijentisanim osobama (homoseksualnim osobama) u odnosu na heteroseksualne osobe).

U Porodičnom pravu, za razliku od Krivičnog prava (posebni deo), istopolna orijentacija (homoseksualnost) je pominjana u neutralnom kontekstu, u oba slučaja, jasno je rečeno da su mnoga zakonodavstva u svetu pristupila pravnom regulisanju istopolnih zajednica i da je praksa Evropskog suda za ljudska prava antidiskriminatorna i jasna vezana za prava istopolno orijentisanih osoba. Međutim, u obe analizirane jedinice u tekstu je navedeno da se zakonima suprotstavlja predrasuda većine društava da je istopolna orijentacija (homoseksualnost) socijalni tabu, odnosno abnormalna.

Zbirno, sedam puta (78%) je istopolna orijentacija (homoseksualnost) pomenuta u negativnom kontekstu, dva puta (22%) u neutralnom, dok u pozitivnom kontekstu niti jednom nije pomenuta.

Zbirno, najfrekventnije pominjani indikator kategorije Negativni kontekst je uskraćivanje jednakih prava po zakonu istopolno orijentisanim osobama (homoseksualnim osobama) u odnosu na heteroseksualne osobe – 6.

Izvor saznanja:

U Porodičnom pravu izvor i godina se navode u 50% (3 od 6) analiziranih jedinica udžbenika, a u Krivičnom pravu (posebni deo) u 67% (2 od 3) analizirane jedinice udžbenika.

Zbirno, za 56% (5 od 9) analiziranih jedinica udžbenika navode se izvori i godina, radi se o studijama, suđenjima i zakonima koji su nastali u periodu od polovine osamdesetih do polovine devedesetih godina dvadesetog veka.

Dobijeni rezultati su u saglasnosti sa informacijama koje smo dobile od naših saradnica i saradnika, apsolvantkinja i apsolvantata prava, koje/ i kažu da se o istopolnoj orijentaciji (homoseksualnosti) na studijama Prava gotovo i ne govori, odnosno da se podrazumeva i govori da je jedina postojeća seksualna orijentacija heteroseksualna. Ovu činjenicu naše/i saradnice i saradnici smatraju poražavajućom i, kako kažu, na to uvek reaguju polemikom, na ispitima, predavanjima, u okviru profesionalnih izlaganja...

U Porodičnom pravu se najpre obrađuju teme porodice i braka, a prvo što saznajemo je da se istopolna zajednica ne smatra pravim porodič-

nim odnosom, te da u praksi Evropski sud za ljudska prava štiti istopolnu zajednicu pozivanjem na pravo na poštovanje privatnog života i da je za pojam braka „od presudne važnosti da bude zajednica života osoba različitog pola, jer se i u većini savremenih prava koja priznaju pravna dejstva zajednicama osoba istog pola takve zajednice uvek dobro razlikuju od braka...“.

A Krivično pravo, takođe polazi od pretpostavke da su ljudi heteroseksualni, što se po kazivanju naših saradnica i saradnika može čuti na predavanjima i ispitima od predavačica/predavača. U samom udžbeniku iz ovog predmeta saznajemo da su „dobrovoljni homoseksualni odnosi između punoletnih lica muškog pola“ dekriminalizovani 1994. godine prema KZS, ali i to da je jedno od glavnih pitanja sa kriminalno-političke tačke razmatranja da li predvideti istu starosnu granicu ispod koje seksualne akte prema maloletnom licu treba inkriminisati, ili treba praviti razliku u zavisnosti da li se radi o „homoseksualnom“ ili heteroseksualnom odnosu, jer postoji, nedovoljno potkrepljena, „bojazan da se na sasvim mlada lica ne utiče u smislu stvaranja homoseksualne sklonosti“.

Početak ove godine na snagu je stupio novi Krivični zakonik koji izjednačava potrebnu minimalnu starosnu dob za stupanje u seksualne odnose (čest predmet rasprava u analiziranim jedinicama udžbenika), bilo da je reč o heteroseksualnim odnosima ili o homoseksualnim odnosima (i gejevi i lezbejke), pa se novo izdanje udžbenika, za nove generacije studentkinja i studenata, očekuje.

Zahvaljujemo sa Milici Popović i V. na dragocenoj pomoći u pripremi i realizaciji istraživanja.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

STUDIJE PEDAGOGIJE

Nastavni plan Odeljenja za pedagogiju i andragogiju za obrazovni profil diplomirani pedagog, Filozofskog fakulteta u Beogradu, koji je važio do usklađivanja sa Bolonjskom deklaracijom, traje osam semestara i sastoji se od dvadeset sedam ispita.

I GODINA

NAZIV	I SEM.	II SEM.
Uvod u teoriju društva	+	+
Strani jezik	+	+
Uvod u filozofiju	+	+
Logika sa opštom metodologijom	+	+
Opšta psihologija sa psihologijom ličnosti	+	+
Opšta pedagogija I	+	+
Statistika u pedagogiji	+	+

II GODINA

NAZIV	III SEM.	IV SEM.
Strani jezik	+	+
Etika	+	+
Razvojna psihologija	+	+
Izborni i (filozofska ili sociološka disciplina)	+	+
Opšta pedagogija II	+	+
Opšta istorija pedagogije	+	+
Porodična pedagogija	+	+
Andragogija	+	+

III GODINA

NAZIV	V SEM.	VI SEM.
Pedagoška psihologija	+	+
Opšta pedagogija II	+	+
Metodologija pedagoških istraživanja	+	+
Nacionalna istorija pedagogije	+	+
Didaktika	+	+
Predškolska pedagogija	+	+
Školska pedagogija	+	+

IV GODINA

NAZIV PREDMETA	VII SEM.	VIII SEM.
Izborni ii (psihološka disciplina)	+	+
Savremeni pedagoški pravci i sistemi	+	+
Metodika jezičkog obrazovanja	+	+
Mezodika matematičkog obrazovanja	+	+
Sistemi i programi predškolskog vaspitanja	+	+
Metodika rada školskog pedagoga	+	+
Posebne metodike vaspitno-obrazovnog rada (izborni kursevi)	+	+

Jedinica analize 1

Nastavni plan osnovnih studija pedagogije koji je važio do usklađivanja sa Bolonjskom deklaracijom

Kategorija sadržaja 1

Broj predmeta koje sadrži nastavni plan osnovnih studija pedagogije – 27

Kategorija sadržaja 2

Broj predmeta u nastavnom planu osnovnih studija pedagogije u kojima se pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost); Ista kategorija data u procentima – 1; 3,7%

Jedinica analize 2

Predmet u nastavnom planu osnovnih studija pedagogije u kome se pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost) – Opšta psihologija sa psihologijom ličnosti

Kategorija sadržaja 1

Spisak literature i ukupan broj stranica predmeta u nastavnom planu osnovnih studija pedagogije u kome se pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost) –

Hrnjica, S. (1994): *OPŠTA PSIHOLOGIJA SA PSIHOLOGIJOM LIČNOSTI*, uvodna predavanja, sedmo prerađeno izdanje, IP Naučna knjiga, Beograd, 299 stranica

Kategorija sadržaja 2

Broj stranica literature predmeta u kome se pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost) u odnosu na ukupan broj stranica tog predmeta; Ista kategorija data u procentima – 5 stranica; 1,7% teksta

Kategorija sadržaja 3

Na kojoj godini studija se sluša predmet u kome se pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost) –
Opšta psihologija sa psihologijom ličnosti - na 1 godini studija

Jedinica analize 3

Udžbenik za predmet Opšta psihologija sa psihologijom ličnosti - Hrnjica, S. (1994): OPŠTA PSIHOLOGIJA SA PSIHOLOGIJOM LIČNOSTI, S. (1994): OPŠTA PSIHOLOGIJA SA PSIHOLOGIJOM LIČNOSTI, uvodna predavanja, sedmo prerađeno izdanje, IP Naučna knjiga, Beograd.

Jedinica analize 3a

POGLAVLJE II PSIHIČKI ŽIVOT, ODELJAK 3. SOCIJALNE OSNOVE PSIHIČKOG ŽIVOTA, 3.3. POL I PSIHIČKI RAZVOJ, prvi pasus str. 50.

Kategorija sadržaja 1

Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Seksualna orijentacija.

Kategorija sadržaja 3

Neutralan – iznošenje empirijskih nalaza (sa navedenim izvorom) o istopolnoj seksualnoj orijentaciji (homoseksualnosti).
Autor navodi definiciju seksualne orijentacije u kojoj se ukazuje i na postojanje fizičke i emotivne preferencije odnosa sa pripadnicima istog pola, ali i da je to znatno ređa pojava od postojanja fizičke i emotivne preferencije odnosa sa pripadnicima suprotnog pola.

Kategorija sadržaja 4

Smiljanić, V. (1985)

Jedinica analize 3b

POGLAVLJE IV LIČNOST KAO CELOVIT SISTEM, ODELJAK 2. ŽIVOTNI CIKLUS, 2.2. RAZVOJNI PERIOD ŽIVOTNOG CIKLUSA, PRED-

DOLESCENTNI PERIOD – OD DESETE DO TRINAESTE GODINE, prvi pasus, strana 121.

Kategorija sadržaja 1

Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Homoseksualne sklonosti.

Kategorija sadržaja 3

Negativan – uskraćivanje jednakih prava po psihološkim (razvojnim) normama istopolno orijentisanim osobama (homoseksualnim osobama) u odnosu na heteroseksualne osobe.
Govori se o ključnim karakteristikama navedenog razvojnog perioda životnog ciklusa (predadolescentni period), jedna od njih je javljanje emocionalne naklonosti prema osobama suprotnog pola, a ukoliko se to ne dogodi javljaju se “homoseksualne sklonosti”.

Kategorija sadržaja 4

Sullivan, H. S. (1953)

Jedinica analize 3c

POGLAVLJE IV LIČNOST KAO CELOVIT SISTEM, ODELJAK 2. ŽIVOTNI CIKLUS, 2.2. RAZVOJNI PERIOD ŽIVOTNOG CIKLUSA, ADOLESCENCIJA, pretposlednji pasus, strane 123-124.

Kategorija sadržaja 1

Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Homoseksualnost.

Kategorija sadržaja 3

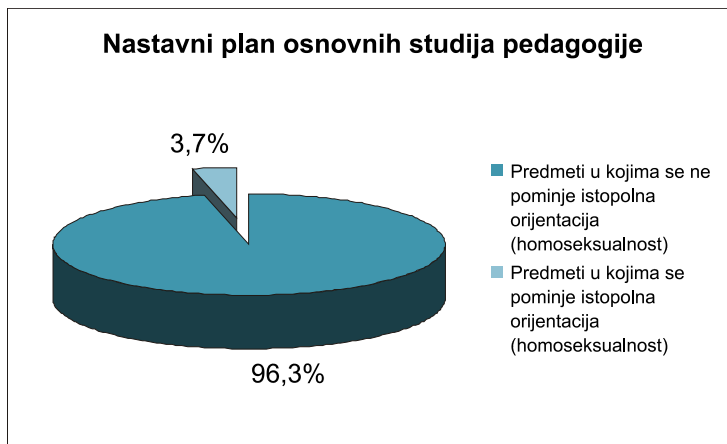
Negativan – direktno svrstavanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) u patologiju.
“Homoseksualnost” je svrstana u oblike socijalne patologije (zajedno sa delinkventnim ponašanjem, narkomanijom, alkoholizmom...) koji su u adolescentnom dobu najčešće “subjektivni odraz društvene scene kojom dominiraju brojni problemi koje jedan broj pripadnika tog društva, a posebno mlade generacije, nije uspeo da razreši na odgovarajući način”.

Kategorija sadržaja 4

Lacković – Grgin, nije navedena godina.

ZAKLJUČAK:

Nastavni plan osnovnih studija pedagogije, koji je važio do usklađivanja sa Bolonjskom deklaracijom sadrži dvadeset sedam ispita, tema ovog istraživanja – istopolna orijentacija (homoseksualnost), pominje se u samo jednom predmetu (3,7%).

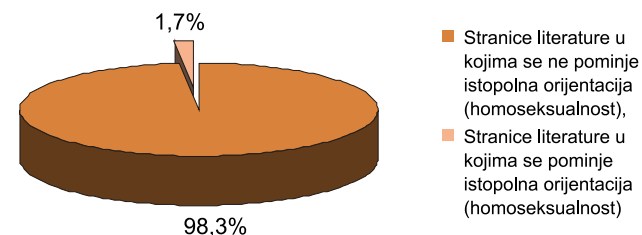

To je predmet, koji je na prvoj godini studija i traje dva semestra.

Literatura za ovaj predmet se sastoji od jednog udžbenika – Hrnjica, S. (1994): *OPŠTA PSIHOLOGIJA SA PSIHOLOGIJOM LIČNOSTI*, uvodna predavanja, sedmo prerađeno izdanje, IP Naučna knjiga, Beograd. Ovaj predmet spada u opštestručne predmete, što znači da se u okviru osnovnih studija pedagogije istopolna orijentacija (homoseksualnost) ne pominje u užestručnim premetima.

Broj stranica navedene literature za ovaj predmet sastoji se od jedne knjige koja ima 299 stranica, od toga se istopolna orijentacija (homoseksualnost) pominje na 1,7% od ukupnog broja stranica.

Stranice literature u predmetu u kome se pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost)

Fokus:

U navedenoj literaturi istopolna orijentacija (homoseksualnost) se pominje u tri analizirane jedinice udžbenika, a analiza kroz kategoriju sadržaja Fokus pokazuje da istopolna orijentacija (homoseksualnost), nije u fokusu niti jedne jedinice udžbenika.

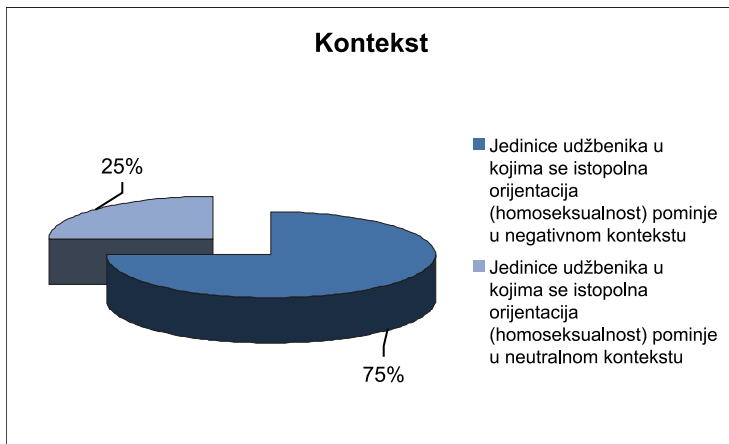
Terminologija:

Korišćena terminologija: Seksualna orijentacija, Homoseksualne sklonosti, Homoseksualnost.

Korišćena terminologija je uglavnom takva da povezuje istopolnu orijentaciju (homoseksualnost), sa negativnim stereotipima.

Kontekst:

Dva puta (75%) je istopolna orijentacija (homoseksualnost) pomenuta u negativnom kontekstu (jednom uskraćivanje jednakih prava po psihološkim (razvojnim) normama istopolno orijentisanim osobama (homoseksualnim osobama) u odnosu na heteroseksualne osobe i jednom direktno svrstavanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) u patologiju), jednom (25%) u neutralnom (iznošenje empirijskih nalaza (sa navedenim izvorom) o istopolnoj seksualnoj orijentaciji (homoseksualnosti)), dok u pozitivnom kontekstu niti jednom nije pomenuta.

Izvor saznanja:

Od tri analizirane jedinice literature za dve (66%) navode se izvori i godina. U te dve analizirane jedinice udžbenika istopolna orijentacija (homoseksualnost) je pomenuta u okviru navođenih istraživanja, koja su izvedena pre više od dvadeset i pet godina.

Ovi rezultati su u saglasnosti sa informacijama koje smo dobile od naših saradnica i saradnika, apsolutkinja i apsolutenata Pedagogije, koje/i kažu da se o istopolnoj orijentaciji (homoseksualnosti) na studijama pedagogije gotovo i ne govori, odnosno da se podrazumeva da je jedina postojeća seksualna orijentacija heteroseksualna. U ovom udžbeniku najčešće se može naići na poruku, odnosno implikaciju da istopolna orijentacija (homoseksualnost) kao seksualna orijentacija ne postoji, ne pominje se njeno postojanje, a kao ilustraciju za to navodimo deo jedne od jedinica udžbenika koje nisu ušle u uzorak zbog želje da izbegnemo najčešće probleme vezane za primenu analize sadržaja, validnost i pouzdanost. Na strani 172. autor daje definiciju psihoseksualno zrele osobe: "Psihoseksualno zrela osoba je dobro prilagođena na pripadnike suprotnog pola i ima pozitivan stav prema njima".

Zahvaljujemo sa Sunčici Vučaj na dragocenoj pomoći u pripremi i realizaciji istraživanja.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

STUDIJE MEDICINE

Nastavni plan studija Medicinskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, koji je važio do usklađivanja sa Bolonjskom deklaracijom, traje dvanaest semestara i sastoji se od trideset šest ispita.

I GODINA

NAZIV	I SEM.	II SEM.
Hemija u medicini	+	-
Biofizika u medicini	+	-
Biologija sa humanom genetikom	+	-
Anatomija	+	+
Sociologija	-	+
Strani jezik	+	+
Latinski jezik	-	+
Statistika i informatika u medicini	-	+

II GODINA

NAZIV	III SEM.	IV SEM.
Anatomija	+	-
Histologija sa embriologijom	+	+
Fiziologija	+	+
Biohemija	+	+
Etika u medicini	-	+
Strani jezik	+	+
Socijalna medicina i istorija med.	+	+

III GODINA

NAZIV	V SEM.	VI SEM.
Mikrobiologija i imunologija	+	+
Patološka anatomija	+	+
Patološka fiziologija	+	+
Interna propedeutika	-	+
Nuklearna medicina	-	+
Osnovi onkologije	-	+

IV GODINA

NAZIV PREDMETA	VII SEM.	VIII SEM.
Farmakologija sa toksikologijom	+	+
Interna medicina	+	+
Infektivne bolesti sa specij. Epidem.	+	+
Dermatovenerologija	+	+
Hirurgija	-	+
Neurologija	+	+
Psihijatrija	+	+
Radiologija	+	+
Epidemiologija	+	+

V GODINA

NAZIV	IX SEM.	X SEM.
Interna medicina	+	+
Hirurgija	+	+
Pedijatrija	+	+
Ginekologija sa akušerstvom	+	+
Orl sa maksilofacijalnom hirurzijom	+	+
Oftalmologija	+	+
Higijena sa medicinskom ekolog.	-	+
Sudska medicina	+	+

VI GODINA

NAZIV	XI SEM.	XII SEM.
Hirurgija	+	Urgentna stanja u medicini (12 ned.)
Ginekologija	+	3 Ned. Hirurgija
Higijena sa med.	+	1 Ned. Orl i oftal.
Ekologijom	+	1 Ned. Neur.I psih.3 Ned. Inter.Med.
Medicina rada	+	1 Ned. Infek.Bol.
Fizikalna med. I rehabilitacija	+	2 Ned. Ginek. I ak.
	-	1 Ned. Pedijatrija
	-	3 Ned. Primarna zdr.Zašt.(Higijena, soc.Med. I epidemiol.)

Jedinica analize 1**Nastavni plan osnovnih studija Medicinskog fakulteta***Kategorija sadržaja 1*

Broj predmeta koje sadrži nastavni plan osnovnih studija Medicinskog fakulteta – 36

Kategorija sadržaja 2

Broj predmeta u nastavnom planu osnovnih studija Medicinskog fakulteta u kojima se pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost); Ista kategorija data u procentima – 4; 11%

Jedinica analize 2**Predmeti u nastavnom planu osnovnih studija Medicinskog fakulteta u kojima se pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost) -**

1. Etika u medicini
2. Infektivne bolesti sa spec. epidemiologijom
3. Psihijatrija
4. Sudska medicina

Kategorija sadržaja 1

Spisak literature i ukupan broj stranica predmeta u nastavnom planu osnovnih studija Medicinskog fakulteta u kome se pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost) –

1. Marić, J. (2001): *MEDICINSKA ETIKA*, XI DOPUNJENO I PRERAĐENO IZDANJE, Megraf, Beograd, 390 stranica
2. Kosanović-Četković D. i saradnici (1998): *AKUTNE INFEKTIVNE BOLESTI*, JEDANAESTO IZDANJE, Medicinska knjiga, Beograd, 547 stranica
3. Marić, J. (2000): *KLINIČKA PSIHIJARIJA*, OSMO PRERAĐENO I DOPUNJENO IZDANJE, Barex, Beograd, 410 stranica
4. Milovanović, M. (1993): *SUDSKA MEDICINA*, XIII PREŠTAMPANO IZDANJE, Medicinska knjiga, Beograd, 389 stranica

Ukupan broj stranica – 1736

Kategorija sadržaja 2

Broj stranica literature predmeta u kojima se pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost) u odnosu na ukupan broj stranica tih predme-

ta; Ista kategorija data u procentima –

1. Etika u medicini – 9 stranica; 2,3%
2. Infektivne bolesti sa spec. epidemiologijom – 11 stranica; 2%
3. Psihijatrija - 13 stranica; 3,3%
4. Sudska medicina – 15,5 stranica; 4%

Kategorija sadržaja 3

Na kojoj godini studija se slušaju predmeti u kojima se pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost) –

1. Etika u medicini na II godini studija
2. Infektivne bolesti sa spec. epidemiologijom na IV godini studija
3. Psihijatrija na IV godini studija
4. Sudska medicina na V godini studija.

Jedinica analize 3

Udžbenik za predmet Etika u medicini - Marić, J. (2001): **ME-DICINSKA ETIKA**, XI DOPUNJENO I PRERAĐENO IZDANJE, Megraf, Beograd

Jedinica analize 3a

DRUGI DEO: ETIKA U MEDICINI, Prvo poglavlje: ZAKLETVE I KODEKSI MEDICINSKE ETIKE, Odeljak ŽENEVSKE REVIZIJA HIPOKRATOVE ZAKLETVE, treći pasus, str. 161 – 162.

Kategorija sadržaja 1

Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Seksualna orijentacija.

Kategorija sadržaja 3

Neutralan – jednak tretman istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) i heteroseksualne orijentacije.

Autor govori o Ženevskoj deklaraciji (1948), odnosno Ženevskoj reviziji Hipokratove zakletve, čiji je tekst poslednji put prerađen 1994. godine na 46. skupštini Svetske zdravstvene organizacije. Kao važan novitet u ovom tekstu, u odnosu na Hipokratovu zakletvu, autor navodi obavezu jednakog pristupa bolesniku, bez obzira na veru, nacionalnost, rasu, pol, poreklo, političku opredeljenost, seksualnu orijentaciju ili socijalni status.

Kategorija sadržaja 4

Ženevska deklaracija, verzija iz 1994. godine.

Jedinica analize 3b

DRUGI DEO: ETIKA U MEDICINI, Treće poglavlje: ETIČKI PROBLEMI U POJEDINIM MEDICINSKIM DISCIPLINAMA, Odeljak ETIČKI STAV PREMA BOLESNIKU OBOLELOM OD ZARAZNE BOLESTI, šesti pasus, str. 222 – 224.

Kategorija sadržaja 1

Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Homoseksualci, rizične grupe.

Kategorija sadržaja 3

Negativan – stigmatiziranje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) - (svrstavanje istopolno orijentisanih osoba (homoseksualnih osoba) u rizične grupe i direktno svrstavanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) u patologiju.

Autor, sa stanovišta komunikacije zdravstveni radnik - bolesnik, komentariše obojele od AIDS-a. Navodi, kako kaže, kao što svi znamo, da su rizične grupe stanovništva „homoseksualci“ i narkomani i da je za obe grupe karakteristično da su psihički izmenjeni i pre obolevanja od AIDS-a. Dalje, autor očekuje da će zaraženost HIV virusom „dodatno komplikovati ponašanje jednog narkomana ili homoseksualca“, u smislu depresivnog raspoloženja i ponekad specifičnog oblika agresivnosti koji sadrži želju da se okolini osveti prenošenjem zaraze, te predlaže suptilne načine komuniciranja sa takvim bolesnicima i uspostavljanje odnosa punog nade, topline i ljudskosti.

Kategorija sadržaja 4

Ne navodi istraživanje.

Jedinica analize 3c

DRUGI DEO: ETIKA U MEDICINI, Četvrto poglavlje: ETIČKI STAVOVI ZDRAVSTVENIH RADNIKA U SPECIFIČNIM INDIVIDUALNIM I DRUŠTVENIM SITUACIJAMA, Odeljak ETIKA HUMANE SEKSUALNOSTI, četvrti pasus, str. 251 – 255.

Kategorija sadržaja 1

Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Genuini homoseksualizam, homosexualismus per se, varijetet ljudske prirode.

Kategorija sadržaja 3

Negativan – direktno svrstavanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) u patologiju.

Autor kaže da je seksualnost delikatna oblast, u smislu intimnosti, te da se najčešće o tome ne priča, što dovodi do toga da mnogi ljudi, takođe i zdravstveni radnici, svoje stavove i praksu projektuju na pacijente. Autor daje rešenje za ovaj problem – naoružati se znanjima o “normalnoj (prosečnoj) seksualnosti” i daje primer da ukoliko savremena psihijatrija „stoji na pozicijama da genuini homoseksualizam („homosexualismus per se“) nije bolest, nego smatra da je samo „varijetet ljudske prirode“ (baš kao što je to samo levorukost, Rh negativnost, visina preko dva metra i sl.) onda se tako treba i ponašati u vezi sa ovim varijetetom (do nedavno označenim kao bolest tipa seksualne inverzije)“.

Kategorija sadržaja 4

Ne navodi istraživanje.

Jedinica analize 4

Udžbenik za predmet Infektivne bolesti sa spec. epidemiologijom - Kosanović-Četković D. i saradnici (1998): *AKUTNE INFektivNE BOLESTI*, JEDANAESTO IZDANJE, Medicinska knjiga, Beograd

Jedinica analize 4a

SPECIJALNI DEO, Poglavlje: IV VIRUSNA OBOLJENJA, odeljak AKUTNI VIRUSNI HEPATITIS - HEPATITIS VIROSA ACUTA, pododeljak EPIDEMIOLOGIJA, deveti, dvanaesti i petnaesti pasus, str. 391 – 393.

Kategorija sadržaja 1

Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Homoseksualci, rizične grupe: intravenski narkomani, seksualno promiskuitetne osobe (homoseksualci, prostitutke).

Kategorija sadržaja 3

Negativan – stigmatiziranje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) - svrstavanje istopolno orijentisanih osoba (homoseksualnih osoba) u rizične grupe i u grupe karakterističnog ponašanja.

Autorka u pododjeljku „Prokuženost populacije“ tretira „homoseksualce“ kao pripadnike tzv. rizične grupe vezano za zaraženost hepatitisom A i hepatitisom B, odnosno svrstava ih u seksualno promiskuitetne osobe.

Kategorija sadržaja 4

Ne navodi izvor i godinu epidemiološkog istraživanja.

Jedinica analize 4b

SPECIJALNI DEO, Poglavlje: IV VIRUSNA OBOLJENJA, odeljak SINDROM STEČENE IMUNODEFICIJENCIJE (AIDS ILI SIDA), pododjeljak ISTORIJAT, prvi i drugi pasus, str. 454 - 455.

Kategorija sadržaja 1

Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Homoseksualci, grupa rizika.

Kategorija sadržaja 3

Negativan – stigmatiziranje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) - svrstavanje istopolno orijentisanih osoba (homoseksualnih osoba) u rizične grupe.

Autorka navodi da je AIDS kao klinički entitet prvi put prepoznat 1981. godine u Njujorku, Los Angelesu i San Francisku i to kod pripadnika „grupa rizika“ – „homoseksualaca“, kod bolesnika sa hemofilijom, intravenskih uživaoca droga i kod osoba koje su imale seksualne kontakte sa njima.

Kategorija sadržaja 4

Ne navodi istraživanje.

Jedinica analize 4c

SPECIJALNI DEO, Poglavlje: IV VIRUSNA OBOLJENJA, odeljak SINDROM STEČENE IMUNODEFICIJENCIJE (AIDS ILI SIDA), pododjeljak EPIDEMIOLOGIJA, drugi, treći, četvrti, peti, šesti i osmi pasus, str. 456 - 458.

Kategorija sadržaja 1

Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Homoseksualci, grupe rizika.

Kategorija sadržaja 3

Negativan – stigmatiziranje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) - svrstavanje istopolno orijentisanih osoba (homoseksualnih osoba) u rizične grupe.

Autorka daje pregled epidemioloških tipova zemalja, vezano za AIDS i „homoseksualce“ tretira svrstavajući ih u rizičnu grupu.

Kategorija sadržaja 4

Svetska zdravstvena organizacija, ne navodi godinu.

Jedinica analize 4d

SPECIJALNI DEO, Poglavlje: IV VIRUSNA OBOLJENJA, odeljak SINDROM STEČENE IMUNODEFICIJENCIJE (AIDS ILI SIDA), pododjeljak KLINIČKA SLIKA, DERMATOLOŠKE MANIFESTACIJE, osmi pasus, str. 468 - 471.

Kategorija sadržaja 1

Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Homoseksualci.

Kategorija sadržaja 3

Negativan – stigmatiziranje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) - svrstavanje istopolno orijentisanih osoba (homoseksualnih osoba) u grupe karakterističnog seksualnog ponašanja.

Autorka navodi kako izgleda *Condylomata acuminata*⁸ i da se nalazi u genitalnoj regiji, te dodaje da su kod „homoseksualaca“ česte perianalne⁹ lezije i da u ovom slučaju mogu postojati i intraanalne.

⁸ Kondilomi, šiljate polne bradavice

⁹ Oko čmara

Kategorija sadržaja 4
Ne navodi istraživanje.

Jedinica analize 4e

SPECIJALNI DEO, Poglavlje: IV VIRUSNA OBOLJENJA, odeljak SINDROM STEČENE IMUNODEFICIJENCIJE (AIDS ILI SIDA), pododeljak KLINIČKA SLIKA, OPORTUNISTIČKI TUMORI, drugi pasus, str. 471 - 472.

Kategorija sadržaja 1
Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2
Homoseksualci.

Kategorija sadržaja 3

Negativan – stigmatiziranje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) - posredno svrstavanje istopolno orijentisanih osoba (homoseksualnih osoba) u rizične grupe.

Autorka navodi da je Kaposijev sarkom¹⁰ najznačajnija kutana manifestacija AIDS-a, da se javlja posebno kod „homoseksualaca“, te da se u poslednje vreme registruje opadanje incidence Kaposijevog sarkoma među novoregistrovanim slučajevima AIDS-a „što još više ukazuje na mogućnost etiološke povezanosti ovog tumora sa nekim, još neidentifikovanim infektivnim agensom, koji se predominantno prenosi seksualnim putem i ponaša se kao oportunistički mikroorganizam, a u stanju imunodeficijencije dovodi do nekontrolisane vaskularne hiperplazije“.

Kategorija sadržaja 4
Ne navodi istraživanje.

Jedinica analize 4f

SPECIJALNI DEO, Poglavlje: V PROTOZOALNA OBOLJENJA, odeljak EPIDEMIOLOGIJA, ĐARDIJAZA (LAMBLIJAZA), drugi pasus, str. 510 - 512.

Kategorija sadržaja 1
Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2
Homoseksualci.

Kategorija sadržaja 3

Negativan – stigmatiziranje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) - svrstavanje istopolno orijentisanih osoba (homoseksualnih osoba) u grupe karakterističnog ponašanja.

Autor navodi da do đardijaze¹¹ najčešće dolazi preko vode, ali su mogući putevi i preko zagađene hrane i direktnim kontaktom, posebno kod „homoseksualaca“.

Kategorija sadržaja 4
Ne navodi istraživanje.

Jedinica analize 4g

SPECIJALNI DEO, Poglavlje: VII ODABRANA POGLAVLJA U INFETOLOGIJI, odeljak INFektivNE BOLESTI KOD NARKOMANA, drugi i jedanaesti pasus, str. 545 - 547.

Kategorija sadržaja 1
Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2
Homoseksualni odnosi, homoseksualci.

Kategorija sadržaja 3

Negativan – stigmatiziranje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) - svrstavanje istopolno orijentisanih osoba (homoseksualnih osoba) u rizične grupe i/u grupe karakterističnog ponašanja.

Autor navodi da su narkomani veoma izloženi skoro svim infektivnim bolestima i da tome doprinose mnogi faktori koji prate narkomane: putovanje u potrazi za drogom, grupni život, promiskuitet, „homoseksualni odnosi“, prostitucija... Zatim i saznajemo da su „homoseksualci“ grupa koja je najviše u riziku od AIDS-a.

Kategorija sadržaja 4
Ne navodi istraživanje.

10 Tumor

11 Infektivno oboljenje tankog creva

Jedinica analize 5

Udžbenik za predmet Psihijatrija - Marić, J. (2000): KLINIČKA PSIHIJARIJA, OSMO PRERAĐENO I DOPUNJENO IZDANJE, Barex, Beograd

Jedinica analize 5a

Prvo poglavlje MEDICINSKA PSIHLOGIJA I PSIHIJARIJA, odeljak OPAŽANJE, pododeljak POREMEĆAJI OPAŽANJA, 3. HALUCINACIJE, AKUSTIČKE HALUCINACIJE, peti pasus, str. 13.

Kategorija sadržaja 1

Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Homoseksualac.

Kategorija sadržaja 3

Negativan – povezivanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) sa psihopatološkim fenomenima.

Autor nas upoznaje sa definicijom i vrstama akustičkih halucinacija. Za jednu od vrsta – „Glasovi od treće osobe“, koji ukoliko se utvrde sugerišu postojanje šizofrenije, autor kao primer navodi da pacijent može čuti „glas“ npr. „on je homoseksualac“.

Kategorija sadržaja 4

Ne navodi istraživanje.

Jedinica analize 5b

Prvo poglavlje MEDICINSKA PSIHLOGIJA I PSIHIJARIJA, odeljak VOLJA, pododeljak POREMEĆAJI VOLJNIH RADNJI, 4. KATATONI POREMEĆAJI, F) MANIROVANOST, jedanaesti pasus, str. 40 - 42.

Kategorija sadržaja 1

Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Homoseksualci.

Kategorija sadržaja 3

Negativan – povezivanje istopolne seksualne orijentacije (homosek-

sualnosti) sa psihopatološkim fenomenima i stigmatiziranje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) - svrstavanje istopolno orijentisanih osoba (homoseksualnih osoba) u grupe karakterističnog ponašanja.

Autor nas upoznaje sa vrstama poremećaja volje i voljnih radnji i u podvrsti katatonih poremećaja navodi manirovanost – „poseban način mimike, govora, gestova, koji je upadljiv i neuobičajen i u skladu sa karakteristikama ličnosti (u narodu se to naziva prenemaganje, afekcija)“, a potom navodi da se ovaj poremećaj javlja i kod nekih „homoseksualaca“ i transvestita.

Kategorija sadržaja 4

Ne navodi istraživanje.

Jedinica analize 5c

Peto poglavlje DINAMSKA PSIHIJARIJA, odeljak D – RAZVOJ LIČNOSTI, pododeljak II. ANALNI STADIJUM RAZVOJA, dvanaesti pasus, str. 86 - 88.

Kategorija sadržaja 1

Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Homoseksualizam.

Kategorija sadržaja 3

Negativan – direktno svrstavanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) u patologiju.

Autor, zaključujući ovaj pododeljak, navodi kliničke sindrome na čiji nastanak imaju uticaj događaji analnog stadijuma.¹² Između ostalih tu su opsesivno-kompulsivni poremećaj, neki poremećaji ličnosti („homoseksualizam“) i toksikomanije.

Kategorija sadržaja 4

Ne navodi istraživanje.

¹² Faza psihoseksualnog razvoja u kojoj je zona zadovoljstva anus, od 2. do 3. godine života. Zadovoljstvo je asocirano sa sposobnošću isterivanja i zadržavanja fecesa. Dete se susreće sa autoritetom, spolnim pritiscima i kažnjavanjem, takođe i sposobnošću kontrole samog sebe, a time i mogućnošću igranja sa okolinom što dovodi do spoznaje deteta da poseduje mogućnost da roditelje zadovolji ili uznemiri.

Jedinica analize 5d

Peto poglavlje DINAMSKA PSIHIJARIJA, odeljak D – RAZVOJ LIČNOSTI, pododeljak IV. PERIOD LATENCIJE, šesti pasus, str. 90 - 91.

Kategorija sadržaja 1

Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Homoerotska faza, homoseksualne radnje.

Kategorija sadržaja 3

Negativan – uskraćivanje jednakih prava po psihološkim (razvojnim) normama istopolno orijentisanim osobama (homoseksualnim osobama) u odnosu na heteroseksualne osobe.

Autor, zaključujući navedeni odeljak kaže da se pri kraju perioda latencije javlja homoerotska faza, te da se u njoj mogu pojaviti i neke „homoseksualne radnje“, sve u kontekstu razvijanja prijateljstava.

Kategorija sadržaja 4

Ne navodi istraživanje.

Jedinica analize 5e

Peto poglavlje DINAMSKA PSIHIJARIJA, odeljak D – RAZVOJ LIČNOSTI, pododeljak V. GENITALNI STADIJUM RAZVOJA, peti i jedanaesti pasus, str. 91 - 93.

Kategorija sadržaja 1

Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Osobe istog pola, devijantno seksualno ponašanje.

Kategorija sadržaja 3

Negativan – uskraćivanje jednakih prava po psihološkim (razvojnim) normama istopolno orijentisanim osobama (homoseksualnim osobama) u odnosu na heteroseksualne osobe i direktno svrstavanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) u patologiju.

Autor nas najpre upoznaje sa tim da ranu fazu navedenog stadijuma u razvoju ličnosti karakterišu pojačani seksualni impulsi koji su u početku usmereni prema osobama istog pola, da bi u sledećim fazama heteroseksualna uloga postala jasnija.

Potom, zaključujući ovaj odeljak, autor kaže da crta ličnosti određena

ovim periodom može biti i libido usmeren prema osobama istog pola ili „devijantnom seksualnom ponašanju“.

Kategorija sadržaja 4

Ne navodi istraživanje.

Jedinica analize 5f

Deseto poglavlje PSIHOZE SUMANUTOSTI, odeljak ETIOPATOGENEZA SUMANUTOSTI, drugi, treći i četvrti pasus, str. 150 - 153.

Kategorija sadržaja 1

Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Homoseksualizam, homoseksualnost.

Kategorija sadržaja 3

Negativan – direktno svrstavanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) u patologiju.

Autor, razmatrajući kako i zašto nastaju sumanute ideje, kaže da je najrazrađenije psihoanalitičko tumačenje po kome su sumanutosti rezultat projekcije „potisnute homoseksualnosti“.

Kategorija sadržaja 4

Frojd, 1911. godina.

Jedinica analize 5g

Deseto poglavlje PSIHOZE SUMANUTOSTI, odeljak KLINIČKA SLIKA I KLASIFIKACIJA SUMANUTIH PSIHOZA, pododeljak 2. STRASNE SUMANUTOSTI, A. SUMANUTOST LJUBOMORE (PATOLOŠKA LJUBOMORA), šesti pasus, str. 156 - 157.

Kategorija sadržaja 1

Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Homoseksualnost.

Kategorija sadržaja 3

Negativan – direktno svrstavanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) u patologiju.

Autor navodi da fenomenologija bolesti često dešifruje bolesnu strukturu sumanutosti ljubomore („homoseksualnost“, mržnju prema osobama suprotnog pola...).

Kategorija sadržaja 4
Ne navodi istraživanje.

Jedinica analize 5h

Dvanaesto poglavlje PSIHOLOGIJSKI POREMEĆAJI, odeljak UZROCI PSIHOLOGIJSKIH POREMEĆAJA, pododeljak 4. PSIHOLOGIJSKI POREMEĆAJI GASTROINTESTINALNOG TRAKTA, četvrti pasus, str. 198 - 199.

Kategorija sadržaja 1
Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2
Homoseksualni impulsi.

Kategorija sadržaja 3
Negativan – direktno svrstavanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) u patologiju.
Autor navodi gojaznost kao jednu vrstu psihofizioloških poremećaja gastrointestinalnog trakta i kaže da je u nekim slučajevima gojaznost „izraz želje da se ne bude privlačan, što je često u vezi sa strahom od seksualnih impulsa (čak i homoseksualnih)“.

Kategorija sadržaja 4
Ne navodi istraživanje.

Jedinica analize 5i

Trinaesto poglavlje POREMEĆAJI LIČNOSTI, odeljak SEKSLOGIJA, pododeljak 2. POREMEĆAJI POLNOG IDENTITETA I POLNE SKLONOSTI – SEKSUALNO POREMEĆENA LIČNOST (PARAFILIJA), HOMOSEKSUALIZAM, str. 222 - 224.

Kategorija sadržaja 1
Jeste u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2
Homoseksualizam, homoseksualna osoba, seksualne aktivnosti izme-

đu osoba istog pola, muške/ženske homoseksualno orijentisane osobe, muški/ženski homoseksualizam, homoseksualizam per se, ego distonični homoseksualizam, poremećaj polnog sazrevanja.

Kategorija sadržaja 3

Negativan – uskraćivanje jednakih prava po medicinskim i psihološkim (razvojnim) normama istopolno orijentisanim osobama (homoseksualnim osobama) u odnosu na heteroseksualne osobe i stigmatiziranje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) - svrstavanje istopolno orijentisanih osoba (homoseksualnih osoba) u grupe karakterističnog izgleda i ponašanja i u nenormalnost i neprirodnost.

Autor, pre opisa najznačajnijih poremećaja polnih sklonosti (parafilija) opisuje masturbaciju i „homoseksualizam“ koje se, kako kaže, danas ne uključuju u mentalne poremećaje i seksualne devijacije.

Tako o „homoseksualnosti“ u ovoj jedinici udžbenika možemo saznati sledeće: definiciju koja kaže da „homoseksualnost“ karakteriše navika ili sopstveni izbor da se seksualno zadovoljenje postigne sa osobom istog pola; epidemiološke podatke – u SAD u opštoj populaciji ima 3% muškaraca i 1% žena „homoseksualne orijentacije“; da su „muške homoseksualno orijentisane osobe“ češće promiskuitetne, dok „ženske homoseksualno orijentisane osobe“ žive u relativno stabilnom partnerskom odnosu; etiološke faktore u kojima su ključni konstitutivni, odnosno „hereditarna endokrina abnormalnost što je i glavni razlog zašto se danas homoseksualizam smatra varijetetom, a ne poremećajem“, zatim u etiološke faktore spadaju i događaji u fetalnom stadijumu razvoja – nezadovoljavajuće razrešenje Edipalne situacije može dovesti do straha od osoba suprotnog pola, a tu spadaju i greške roditelja u procesu seksualnog vaspitanja – ponavljanje da dete nije željenog pola i zabrana ranih heteroseksualnih kontakata mogu uzrokovati „homoseksualnost“; psihodinamika „homoseksualnosti“ objašnjena je psihoanalitičkim teorijama, kod „homoseksualnih muškaraca“ kastracioni strah igra naročito važnu ulogu – pomisao na ženske polne organe izaziva strah jer su to instrumenti za kastriranje, ipak kako ne mogu da se oslobode svoje normalne biološke želje za ženama, oni se druže sa ženama, a za partnere biraju „dečake sa maksimumom ženskih i devojačkih crta“, kod žena gledanje penisa može stvoriti strah od silovanja te taj strah „može poremetiti sposobnost u seksualnom uživanju u takvom stepenu da je zadovoljstvo moguće samo ako nema suočavanja sa penisom“, a uzrok je i prerana fiksacija na majku; „ego distonični homoseksualizam“ je dijagnostička kategorija kada je osoba sigurna u svoju „seksualnu preferenciju“ ali bi želela da ona bude

drugačija; „poremećaj polnog sazrevanja“ je dijagnostička kategorija kada nesigurnost oko sopstvenog polnog identiteta ili polne orijentacije uzrokuje anksioznost ili depresiju.

Kategorija sadržaja 4

Ne navodi istraživanje.

Jedinica analize 5j

Trinaesto poglavlje POREMEĆAJI LIČNOSTI, odeljak SEKSOLOGIJA, pododeljak 2. POREMEĆAJI POLNOG IDENTITETA I POLNE SKLOPNOSTI – SEKSUALNO POREMEĆENA LIČNOST (PARAFILIJA), 4. PEDOFILIJA, prvi, drugi i treći pasus, str. 225 - 226.

Kategorija sadržaja 1

Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Homoseksualna orijentacija, homoseksualni pedofili.

Kategorija sadržaja 3

Neutralan – jednak tretman istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) i heteroseksualne orijentacije.

Autor daje podatak da pedofili mogu biti i „homoseksualne“ i heteroseksualne orijentacije i karakteristike pedofilije u navedenim grupama.

Kategorija sadržaja 4

Ne navodi istraživanje.

Jedinica analize 6

Udžbenik za predmet Sudska medicina - Milovanović, M. (1993): SUDSKA MEDICINA, XIII PREŠTAMPANO IZDANJE, Medicinska knjiga, Beograd

Jedinica analize 6a

Poglavlje POLNI ODNOSI, odeljak POLNO OPŠTENJE, pododeljak NEPRIRODNO POLNO OPŠTENJE, HOMOSEKSUALIZAM, str. 187 - 188.

Kategorija sadržaja 1

Jeste u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Homoseksualizam, pederastija, tribadijada, aktivna/pasivna pederastija, pseudohomoseksualci, safizam, lezbejska ljubav.

Kategorija sadržaja 3

Negativan – stigmatiziranje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) - svrstavanje istopolno orijentisanih osoba (homoseksualnih osoba) u grupe karakterističnog izgleda i neprirodnost.

Autor nas najpre upoznaje sa definicijom „homoseksualnosti“ - „neprirodno polno opštenje između osoba istog pola“, urođena je ili stečena, trajna ili prolazna, ispoljava se samo osećanjima ili i postupcima i sreće se i kod „duševno normalnih i kod duševno nenormalnih“. Kao dva glavna oblika navodi „pederastiju“ i „tribadizam“. Potom daje definiciju „pederastije“ i navodi načine polnog opštenja, a zavisno od toga razlikuje „aktivnu i pasivnu pederastiju“, te prvu dovodi u vezu sa preuzimanjem muške, a drugu sa preuzimanjem ženske uloge. Zatim autor kaže da se čin „aktivne pederastije“ ne može gotovo ni po čemu pouzdano utvrditi, kao ni „aktivni pederast“, a da se čin „pasivne pederastije“ može utvrditi po ozledama čmara, ostacima sperme u predelu čmara, primarne infekcije sifilisom na čmaru ili u ustima, ali ne pouzdano jer bi navedeni znaci mogli biti uzrokovani i drugim faktorima. Takođe kaže da „feminini izgled u držanju i kretanju, oblačenju i ponašanju, visoki glas, nežna koža, ginekomastija, feminini odnos između širine ramena i karlice, ćosavost, feminini tip dlakavosti, mekane obline tela, obilnost i naročita raspodela potkožnog masnog tkiva izvesnog muškarca – mogu u datom slučaju samo pobuditi sumnju u njegovu pederastiju, ali ništa više“. Potom saznajemo da „pederastiju“ obavljaju samo urođeni i pravi „homoseksualci“, dok postoje i „pseudohomoseksualci“ – „povremeno i samo u oskudici ženskih“, i mladi bludnici koji se „pederastiji“ odaju prigodno i iz koristoljublja, a redovno joj se odaju oni u čijoj sredini je to narodni običaj.

„Tribadiju (safizam ili lezbejska ljubav)“ autor obrađuje kraće, daje definiciju i načine polnog opštenja, te neke karakteristike „tribada“, kod urođenih postoji ravnodušnost ili čak odvratnost prema muškarcima i kod njih se mogu naći sve maskuline stigme – „nezgrapan oblik tela, zakržljale dojke, dlakavost lica, uska bedra i dubok glas“.

Kategorija sadržaja 3

Ne navodi istraživanje.

Jedinica analize 6b

Poglavlje POLNI ODNOSI, odeljak POLNO OPŠTENJE, pododeljak NEPRIRODNO POLNO OPŠTENJE, SADIZAM I MAZOHIZAM, prvi, četvrti i osmi pasus, str. 188 - 189.

Kategorija sadržaja 1

Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Homoseksualni partner, istopolni partner.

Kategorija sadržaja 3

Neutralan – jednak tretman istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) i heteroseksualne orijentacije.

Autor daje definiciju sadizma i da u toj vrsti polne izopačenosti partneri mogu biti heteroseksualni i „homoseksualni“, potom daje definiciju sadističkog (sladostrasnog) ubistva i da i tu partneri mogu biti heteroseksualni i „homoseksualni“, te definiciju mazohizma, takođe polne izopačenosti, i da i tu partneri mogu biti heteroseksualni i „homoseksualni“.

Kategorija sadržaja 4

Ne navodi istraživanje.

Jedinica analize 6c

Poglavlje POLNI ODNOSI, odeljak POLNO OPŠTENJE, pododeljak SILOVANJE, četvrti pasus, str. 190 - 193.

Kategorija sadržaja 1

Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Istopolni partneri, neprirodno polno opštenje.

Kategorija sadržaja 3

Negativno – stigmatiziranje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) - svrstavanje istopolno orijentisanih osoba (homoseksualnih osoba) u neprirodno.

Autor kaže da se silovanje može dogoditi kako kod prirodnog polnog opštenja – raznopolni partneri, tako i kod „neprirodnog polnog opštenja“ – istopolni partneri.

Kategorija sadržaja 4

Ne navodi istraživanje.

Jedinica analize 6d

Poglavlje POLNI ODNOSI, odeljak POLNO OPŠTENJE, pododeljak NAPASTVOVANJE, drugi pasus, str. 193.

Kategorija sadržaja 1

Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Istopolni partneri.

Kategorija sadržaja 3

Neutralan – jednak tretman istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) i heteroseksualne orijentacije.

Autor kaže da se napastvovanje može dogoditi između raznopolnih partnera i istopolnih partnera.

Kategorija sadržaja 4

Ne navodi istraživanje.

Jedinica analize 6e

Poglavlje POLNI ODNOSI, odeljak POLNO OPŠTENJE, pododeljak POLNA NESPOSOBNOST MUŠKIH, NEPRAVILNOST POLNOG NAGONA MUŠKIH, dvanaesti pasus, str. 194 - 195.

Kategorija sadržaja 1

Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Istopolni partneri.

Kategorija sadržaja 3

Negativan – direktno svrstavanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) u patologiju.

Autor kaže da kvalitativno polni nagon muških može biti „skrenut s pravoga seksualnog objekta“, prema sebi, prema krvnim srođnicima, prema osobi istog pola, prema deci...

Kategorija sadržaja 4

Ne navodi istraživanje.

Jedinica analize 6f

Poglavlje POLNI ODNOSI, odeljak POLNO OPŠTENJE, pododeljak DVOPOLNOST, deseti pasus, str. 205 - 208.

Kategorija sadržaja 1

Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Homoseksualni delikt.

Kategorija sadržaja 3

Negativan – direktno svrstavanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) u kriminal.

Autor kaže da krivičnopravni razlozi mogu dvopolnost¹³ učiniti predmetom sudskomedicinskog razmatranja, to se dešava kada treba utvrditi „da li izvesni postupak dvopolne osobe treba tumačiti kao silovanje ili kao homoseksualni delikt, kao transvestitizam ili kao skrivanje identiteta svoje ličnosti i dr.“

Kategorija sadržaja 4

Ne navodi istraživanje.

Jedinica analize 6g

Poglavlje POSEBNA FORENZIČKA PATOLOGIJA, odeljak SPOLJAŠNJE OSOBINE I PROMENE TELA, pododeljak DLAKE I MALJE, prvi pasus, str. 271 - 275.

Kategorija sadržaja 1

Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Homoseksualni postupci.

Kategorija sadržaja 3

Negativan – direktno svrstavanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) u kriminal.

Autor kaže da dlake i malje mogu biti predmet sudskomedicinskog razmatranja, između ostalih i u slučajevima seksualnih delikata – napastvovanje, silovanje, „homoseksualni postupci“...

Kategorija sadržaja 4

Ne navodi istraživanje.

Jedinica analize 6h

Poglavlje POSEBNA FORENZIČKA PATOLOGIJA, odeljak SPOLJAŠNJE OSOBINE I PROMENE TELA, pododeljak MUŠKI POLNI ORGANI, šesti pasus, str. 334 - 336.

Kategorija sadržaja 1

Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Homoseksualni delikti.

Kategorija sadržaja 3

Negativan – direktno svrstavanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) u kriminal.

Autor kaže da seme i semene mrlje mogu biti predmet sudskomedicinskog razmatranja, između ostalih i u slučajevima „homoseksualnih delikata“.

Kategorija sadržaja 4

Ne navodi istraživanje.

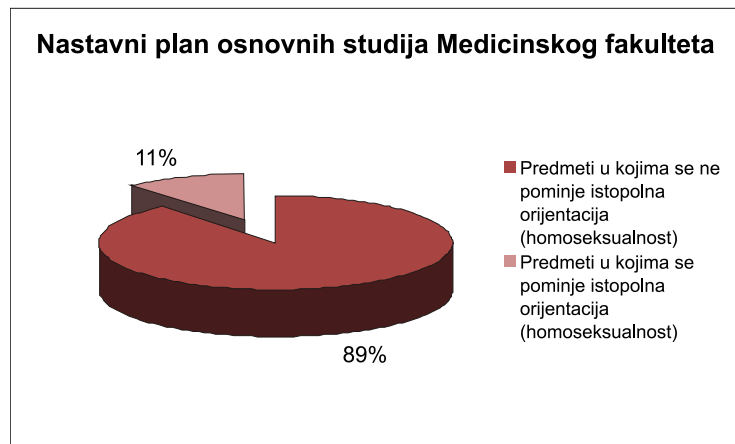
ZAKLJUČAK:

Nastavni plan osnovnih studija Medicinskog fakulteta, koji je važio do usklađivanja sa Bolonjskom deklaracijom, sadrži trideset šest ispita. Tema ovog istraživanja, istopolna orijentacija (homoseksualnost), pominje se u četiri predmeta (11,1%). To su predmeti: Etika u medicini koji se sluša na II godini studija, Infektivne bolesti sa spec. epidemiologijom koji se sluša na IV godini studija, Psihijatrija koja se sluša na IV godini studija i Sudska medicina koja se sluša na V godini studija.

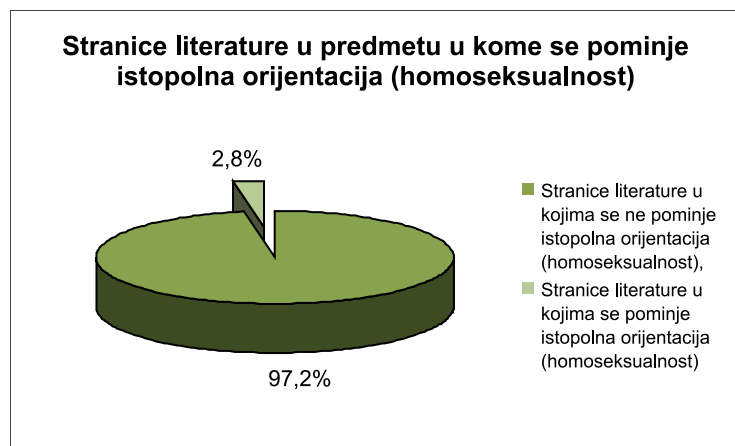
¹³ Autor dvopolnost definiše kao „Nakaznost polnih organa koje su u istoj osobi: ili združene obe vrste polnih žlezda (prava dvopolnost) ili se pored polnih žlezda jednog pola nalaze i delovi polnih organa drugog pola (prividna dvopolnost)“.

U predmetu Etika u medicini istopolna orijentacija (homoseksualnost) se pominje na 2,3% od ukupnog broja stranica, u predmetu Infektivne bolesti sa spec. epidemiologijom na 2%, u predmetu Psihijatrija pominje na 3,3%, u predmetu Sudska medicina na 4%.

Može se reći da se u sva četiri predmeta istopolna orijentacija (homoseksualnost) pominje gotovo jednako retko.

Ukupan broj stranica literature za ova četiri predmeta je 1736, od toga se istopolna orijentacija (homoseksualnost) pominje na 2,8% od ukupnog broja stranica.

Dakle, u udžbenicima za studije medicine istopolna orijentacija (homoseksualnost) se pominje gotovo zanemarljivo retko i o toj temi se možemo informisati u predmetima koji se bave moralom, oboljenjima koje karakterišu masovnost i velika smrtnost, psihijatrijom (medicinskom disciplinom koja se bavi proučavanjem porekla, mehanizama i procesa nastanka, oblika, rasprostranjenosti i lečenja psihičkih bolesti i poremećaja) i veštačenjem povreda i smrti najčešće uzrokovanih nasiljem.

Fokus:

U Etici u medicini istopolna orijentacija (homoseksualnost) se pominje u tri analizirane jedinice udžbenika, a analiza kroz kategoriju sadržaja Fokus pokazuje da istopolna orijentacija (homoseksualnost), nije u fokusu niti jedne jedinice udžbenika.

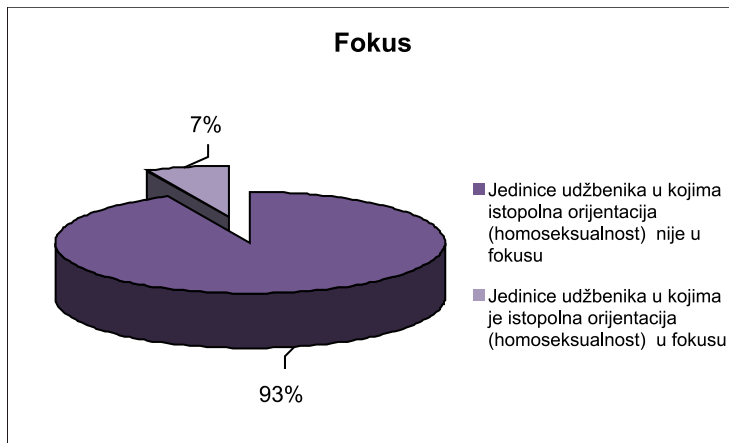
U Infektivnim bolestima sa spec. epidemiologijom istopolna orijentacija (homoseksualnost), se pominje u sedam analiziranih jedinica udžbenika, a analiza kroz kategoriju sadržaja Fokus pokazuje da istopolna orijentacija (homoseksualnost), nije u fokusu niti jedne jedinice udžbenika.

U Psihijatriji istopolna orijentacija (homoseksualnost), se pominje u deset analiziranih jedinica udžbenika, a analiza kroz kategoriju sadržaja Fokus pokazuje da je istopolna orijentacija (homoseksualnost), u fokusu samo jedne jedinice udžbenika.

U Sudskoj medicini istopolna orijentacija (homoseksualnost), se pominje u osam analiziranih jedinica udžbenika, a analiza kroz kategoriju sadržaja Fokus pokazuje da je istopolna orijentacija (homoseksualnost), u fokusu samo jedne jedinice udžbenika.

Istopolna orijentacija (homoseksualnost), se najviše puta pominje u Psihijatriji i Sudskoj medicini i po jednom u svakom od tih predmeta je u fokusu jedinice udžbenika i to u negativnom kontekstu. U predmetima Etika u medicini i Infektivnim bolestima sa spec. epidemiologijom istopolna orijentacija (homoseksualnost), nije u fokusu niti jedne jedinice udžbenika.

Zbirno, u navedenoj literaturi istopolna orijentacija (homoseksualnost), se pominje u dvadeset i osam analiziranih jedinica udžbenika i analiza kroz kategoriju sadržaja Fokus pokazuje da je istopolna orijentacija (homoseksualnost), u fokusu samo dve jedinice udžbenika.

Terminologija:

Korišćena terminologija u Etici u medicini: seksualna orijentacija, homoseksualci, rizične grupe, genuini homoseksualizam, homosexualismus per se, varijetet ljudske prirode.

Korišćena terminologija u Infektivnim bolestima sa spec. epidemiologijom: homoseksualci, rizične grupe: intravenski narkomani, seksualno promiskuitetne osobe (homoseksualci, prostitutke), grupa rizika, homoseksualni odnosi.

Korišćena terminologija u Psihijatriji: homoseksualac, homoseksualci, homoseksualizam, homoerotska faza, homoseksualne radnje, devijantno seksualno ponašanje, homoseksualnost, homoseksualni impulsi, homoseksualna osoba, seksualne aktivnosti između osoba istog pola, muške/ženske homoseksualno orijentisane osobe, muški/ženski homoseksualizam, homoseksualizam per se, ego distonični homoseksualizam, poremećaj polnog sazrevanja, homoseksualna orijentacija, homoseksualni pedofili.

Korišćena terminologija u Sudskoj medicini: homoseksualizam, pederastija, tribadijada, aktivna/pasivna pederastija, pseudohomoseksualci, safizam, lezbejska ljubav, homoseksualni partner, istopolni partner, istopolni partneri, homoseksualni delikt, homoseksualni postupci, homoseksualni delikti.

Korišćena terminologija u udžbenicima za navedene predmete se gotovo ne razlikuje, uglavnom povezuje istopolnu orijentaciju (homoseksualnost) sa negativnom stereotipima, odnosno predrasudama, psihijatrijskim dijagnostičkim kategorijama ili sa kriminalnim ponašanjem i u okvirima je psihoanalitičke terminologije.

Kontekst:

U Etici u medicini istopolna orijentacija (homoseksualnost), je dva puta (67%) pomenuta u negativnom kontekstu (jednom stigmatiziranje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) - svrstavanje istopolno orijentisanih osoba (homoseksualnih osoba) u rizične grupe i direktno svrstavanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) u patologiju, jednom direktno svrstavanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) u patologiju i jednom (33%) u neutralnom kontekstu (jednak tretman istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) i heteroseksualne orijentacije), dok u pozitivnom kontekstu niti jednom nije pomenuta.

U Infektivnim bolestima sa spec. epidemiologijom homoseksualnost je svih sedam puta (100%) pomenuta u negativnom kontekstu (tri puta stigmatiziranje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) - svrstavanje istopolno orijentisanih osoba (homoseksualnih osoba) u rizične grupe, dva puta stigmatiziranje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) - svrstavanje istopolno orijentisanih osoba (homoseksualnih osoba) u grupe karakterističnog ponašanja i dva puta stigmatiziranje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) - svrstavanje istopolno orijentisanih osoba (homoseksualnih osoba) u rizične grupe i u grupe karakterističnog ponašanja).

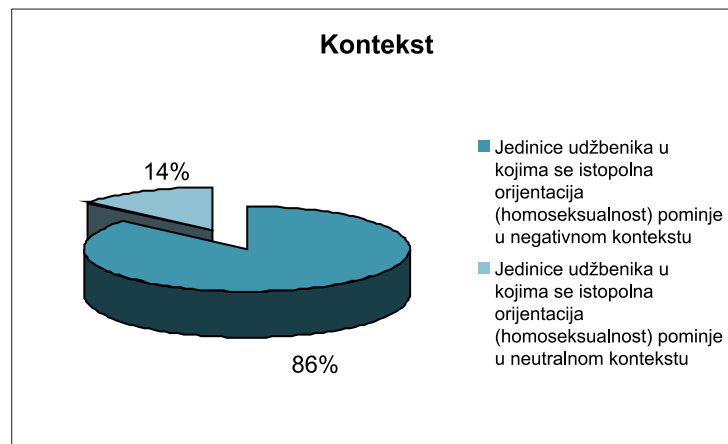
U Psihijatriji homoseksualnost je devet puta (90%) pomenuta u negativnom kontekstu (četiri puta direktno svrstavanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) u patologiju, jednom uskraćivanje jednakih prava po medicinskim i psihološkim (razvojnim) normama istopolno orijentisanim osobama (homoseksualnim osobama) u odnosu na heteroseksualne osobe, jednom uskraćivanje jednakih prava po medicinskim i psihološkim (razvojnim) normama istopolno orijentisanim osobama (homoseksualnim osobama) u odnosu na heteroseksualne osobe i direktno svrstavanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) u patologiju, jednom uskraćivanje jednakih prava po medicinskim i psihološkim (razvojnim) normama istopolno orijentisanim osobama

(homoseksualnim osobama) u odnosu na heteroseksualne osobe i stigmatiziranje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) - svrstavanje istopolno orijentisanih osoba (homoseksualnih osoba) u grupe karakterističnog izgleda i ponašanja, nenormalnost i neprirodnost, jednom povezivanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) sa psihopatološkim fenomenima i jednom povezivanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) sa psihopatološkim fenomenima i stigmatiziranje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) - svrstavanje istopolno orijentisanih osoba (homoseksualnih osoba) u grupe karakterističnog ponašanja i jednom (10%) u neutralnom kontekstu (jednak tretman istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) i heteroseksualne orijentacije), dok u pozitivnom kontekstu niti jednom nije pomenuta.

U Sudskoj medicini homoseksualnost je šest puta (75%) pomenuta u negativnom kontekstu (tri puta direktno svrstavanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) u kriminal, jednom direktno svrstavanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) u patologiju, jednom stigmatiziranje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) - svrstavanje istopolno orijentisanih osoba (homoseksualnih osoba) u neprirodnost i jednom stigmatiziranje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) - svrstavanje istopolno orijentisanih osoba (homoseksualnih osoba) u osobe karakterističnog ponašanja) i dva puta (25%) u neutralnom kontekstu (jednak tretman istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) i heteroseksualne orijentacije), dok u pozitivnom kontekstu niti jednom nije pomenuta.

U Etici u medicini (1), Psihijatriji (1) i Sudskoj medicini (2) je istopolna orijentacija (homoseksualnost) pomenuta i u neutralnom kontekstu, izuzev u negativnom, međutim u kategoriji Neutralni kontekst istopolna orijentacija (homoseksualnost) samo je jednom pomenuta u zaista neutralnom kontekstu u Etici u medicini. Radi se o dokumentu Ženevske deklaracije (1948), čiji je tekst poslednji put prerađen 1994. godine na 46. skupštini Svetske zdravstvene organizacije u kojem se seksualna orijentacija, između ostalih individualnih obeležja, navodi kao faktor koji ne sme uticati na to da se ne primeni jednak pristup bolesniku. U ostale tri jedinice svrstane u kategoriju Neutralni kontekst, u Psihijatriji i Sudskoj medicini, kroz indikator jednak tretman istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) i heteroseksualne orijentacije se pominje u kontekstu pedofilije, sadizma, mazohizma i napastvovanja.

Zbirno, dvadeset i četiri puta (86%) je istopolna orijentacija (homoseksualnost) pomenuta u negativnom kontekstu, četiri puta (14%) u neutralnom, dok u pozitivnom kontekstu niti jednom nije pomenuta.

Zbirno, najfrekventnije pominjani indikatori kategorije Negativni kontekst su direktno svrstavanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) u patologiju – 6 puta, stigmatiziranje istopolne orijentacije (homoseksualnosti) - svrstavanje istopolno orijentisanih osoba (homoseksualnih osoba) u grupe karakterističnog ponašanja – 4 puta, stigmatiziranje istopolne orijentacije (homoseksualnosti) - svrstavanje istopolno orijentisanih osoba (homoseksualnih osoba) u rizične grupe – 4 puta i direktno svrstavanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) u kriminal – 3 puta.

Izvor i godina istraživanja/eksperimenta/zakona, sudske prakse...

U Etici u medicini izvor i godina se navode u 33% (1 od 3) analiziranih jedinica udžbenika, u Infektivnim bolestima sa spec. epidemiologijom izvor i godina se ne navode ni u jednoj od sedam analiziranih jedinica udžbenika, u psihijatriji izvor i godina se navode u 10% (1 od 10) analiziranih jedinica udžbenika i u Sudskoj medicini izvor i godina se ne navode ni u jednoj od osam analiziranih jedinica udžbenika.

Zbirno, za 7% (2 od 28) analiziranih jedinica udžbenika navode se izvori i godina. U Etici u medicini navodi se dokument Ženevske deklaracije iz 1994. godine izdat od strane SZO i u Psihijatriji Frojdova studija iz 1911. godine.

Naše saradnice i saradnici, apsolvantkinje i absolventi Medicinskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, na osnovu svojih iskustava sa predavanja, vežbi i kontakata sa kolegicama i kolegama, su nam dale/i donekle slične podatke.

Neke/i kažu da predavačice/predavači sa Medicinskog fakulteta vrlo malo pričaju o istopolnoj orijentaciji (homoseksualnosti), da je to tabu i za studentkinje i studente, te da se sa istopolnom orijentacijom (homoseksualnošću) najčešće sreću u okviru proučavanja predmeta Psihijatrija i to smatraju tragičnim. Dok neke/i kažu da je istopolna orijentacija (homoseksualnost) pomenuta u negativnom kontekstu samo kao rizična grupa za seksualno prenosive bolesti i povezivanja promiskuiteta heteroseksualnih muškaraca sa njihovom latentnom „homoseksualnošću“, te da u prvom slučaju znaju da je koncept rizičnih grupa prevaziđen, a ne mare za lične stavove pojedinih predavačica/predavača u drugom slučaju. Takođe neke/i svedoče o liberalnim stavovima predavačica/predavača i njihovoj saradnji sa pojedinim omladinskim i ženskim NVO.

Zahvaljujemo se svim saradnicama i saradnicima, na dragocenoj pomoći u pripremi i realizaciji istraživanja.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

STUDIJE PSIHLOGIJE

Nastavni plan Odeljenja za psihologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu za obrazovni profil diplomirani psiholog, koji je važio do usklađivanja sa Bolonjskom deklaracijom, traje osam semestara i sastoji se od dvadeset sedam ispita i diplomskog ispita koji obuhvata diplomski rad i njegovu odbranu.

I GODINA

NAZIV	I SEM.	II SEM.
Opšta psihologija I	+	+
Metodologija psiholoških istraživanja	+	+
Statistika u psihologiji	+	+
Fiziologija nervnog sistema	+	+
Uvod u teoriju društva	+	+
Strani jezik	+	+

II GODINA

NAZIV	III SEM.	IV SEM.
Strani jezik	+	+
Opšta psihologija II	+	+
Razvojna psihologija I	+	+
Opšta psihopatologija	+	+
Psihologija ličnosti	+	+
Psihometrija	+	+

III GODINA

NAZIV	V SEM.	VI SEM.
Pedagoška psihologija I	+	+
Razvojna psihologija II	+	-
Socijalna psihologija I	+	+
Kadrovska psihologija	+	+
Psihopatologija dece i mladih	+	+
Mentalna higijena	+	+
Mentalno testiranje	-	+

IV GODINA

NAZIV PREDMETA	VII SEM.	VIII SEM.
Pedagoška psihologija II	+	+
Socijalna psihologija II	+	+
Klinička psihologija sa psihodijagnostikom	+	+
Osnovi psihoterapije i savetovanja	+	+
Psihologija međuljudskih odnosa	+	+
Inženjerska psihologija i ergonomija	+	+
Psihološke škole i pravci	+	+
Izborni predmet I	+	-
Izborni predmet II	-	+

Specifičnost se odnosi na postojanje dva izborna predmeta na četvrtoj godini studija. To znači da sve/i studentkinje i studenti odslužaju samo sedam obaveznih predmeta sa četvrte godine, a koja će preostala dva predmeta slušati zavisi od toga koje će izborne predmete odabrati. Ova specifičnost se tiče našeg istraživanja utoliko što dva predmeta u kojima se istopolna orijentacija (homoseksualnost) pominje ne slušaju sve/i studentkinje i studenti, već samo one/i koje/i odaberu određene predmete u okviru izbornih predmeta. Jedan od tih predmeta je Genetika, a drugi Sociologija porodice, te kako je već rečeno, pošto ih sve/i studentkinje i studenti neće odslušati, nećemo ih uvrstiti u uzorak, odnosno te predmete nećemo analizirati zbog kriterijuma da u uzorak ovog istraživanja ulaze samo oni predmeti koje odslužaju i polažu sve/i studentkinje/studenti.

Jedinica analize 1

Nastavni plan osnovnih studija psihologije

Kategorija sadržaja 1

Broj predmeta koje sadrži nastavni plan osnovnih studija psihologije – 27

Kategorija sadržaja 2

Broj predmeta u nastavnom planu osnovnih studija psihologije u kojima se pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost); Ista kategorija data u procentima – 2; 7.4%

Jedinica analize 2**Predmeti u nastavnom planu osnovnih studija psihologije u kojima se pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost)**

1. Opšta psihopatologija
2. Psihopatologija dece i mladih

Kategorija sadržaja 1

Spisak osnovne literature i ukupan broj stranica predmeta u nastavnom planu osnovnih studija psihologije u kojima se pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost) –

1. Opšta psihopatologija:
 - a) Kecmanović D., ur. (1989): *PSIHIJATRIJA*, Medicinska knjiga - Svjetlost, Beograd - Zagreb -Sarajevo, 242 stranice,
 - b) Bukelić, J. (2004): *SOCIJALNA PSIHIJATRIJA*, Drugo izdanje, ZUNS, Beograd, 384 stranice.

Ukupan broj stranica za predmet Opšta psihopatologija – 626

2. Psihopatologija dece i mladih:
 - a) Tadić, N.: *PSIHIJATRIJA DETINJSTVA I MLADOSTI*, Naučna knjiga, Beograd, str. 135 - 425, 301 stranica,
 - b) Klajn, M. (2001): *UNUTRAŠNJI SVET DEČIJE PSIHE*, "Simpozijum o dečijoj analizi", Zavod za udžbenike, Beograd, str. 59 - 88, 29 stranica,
 - c) Klajn, M. (2001): *UNUTRAŠNJI SVET DEČIJE PSIHE*, "Klajnijansko proširenje Frojdove metapsihologije" - Melcer, D., Zavod za udžbenike, Beograd, str. 379 - 390, 12 stranica,
 - d) Kondić, K. (1998): *PSIHODINAMSKA RAZVOJNA PSIHOLOGIJA*, "Psihopatologija razvojnog doba", Plato, Beograd, str. 9 - 32, 24 stranice,
 - e) Kondić, K. (1998): *PSIHODINAMSKA RAZVOJNA PSIHOLOGIJA*, "Psihodinamska razvojna psihologija", Plato, Beograd, str. 145 - 165, 21 stranica,
 - d) Kohut, H. (1999): *PSIHOANALIZA IZMEĐU KRIVICE I TRAGIZMA*, "Oblici i preobražaji narcizma", Zavod za udžbenike, Beograd, str. 27 - 49, 23 stranice.

Ukupan broj stranica za predmet Opšta psihopatologija – 410

Ukupan broj stranica - 1036

Kategorija sadržaja 2

Broj stranica literature predmeta u kojima se pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost) u odnosu na ukupan broj stranica tih pred-

meta; Ista kategorija data u procentima –

1. Opšta psihopatologija – 8 stranica; 1,3%
2. Psihopatologija dece i mladih – 7 i po stranica; 1,8 %

Kategorija sadržaja 3

Na kojoj godini studija se slušaju predmeti u kojima se pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost) –

1. Opšta psihopatologija – na drugoj godini studija
2. Psihopatologija dece i mladih – na trećoj godini studija

Jedinica analize 3:

- a) Kecmanović D., ur. (1989): *PSIHIJATRIJA*, Medicinska knjiga - Svjetlost, Beograd - Zagreb -Sarajevo
- b) Bukelić, J. (2004): *SOCIJALNA PSIHIJATRIJA*, Drugo izdanje, ZUNS, Beograd

Jedinica analize 3a1

OPŠTI DEO, Poglavlje 5. *SIMPTOMI I SINDROMI PSIHICHIKIH POREMEĆAJA* (D. Kecmanović), NAGONI, KVALITATIVNI POREMEĆAJI VITALNIH NAGONA, SEKSUALNI NAGON, prvi pasus, str. 49 – 50.

Kategorija sadržaja 1

Jeste u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Seksualna inverzija, homoseksualizam, uranizam, tribadizam, lezbejska ljubav, safizam, okazioni homoseksualizam, homoseksualizam izazvan poremećajem psihoseksualnog razvoja i organski homoseksualizam.

Kategorija sadržaja 3

Negativan – direktno svrstavanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) u patologiju.

Autor daje definiciju „seksualne inverzije – homoseksualizma“, potom terminologiju „homoseksualizma muškaraca i žena“ i vrste: „okazioni homoseksualizam“, „homoseksualizam izazvan poremećajem psihoseksualnog razvoja“ i „organski homoseksualizam“.

Kategorija sadržaja 4

Ne navodi istraživanje.

Jedinica analize 3a2

SPECIJALNI DEO, Poglavlje 16. SEKSUALNI POREMEĆAJI (J. Lokar), NE-OBIČNO SEKSUALNO PONAŠANJE, trinaesti pasus, str. 208 – 210.

Kategorija sadržaja 1

Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Homoseksualnost, homoseksualne težnje, homoseksualno ponašanje, homoseksualni odnosi.

Kategorija sadržaja 3

Negativan – direktno svrstavanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) u patologiju.

Autor „homoseksualnost“ svrstava u seksualne poremećaje i to u podvrstu neobično seksualno ponašanje (ponašanje koje nije uobičajeno ni po statističkim merilima, ni po psihodinamskim nagonima koji ga uslovljavaju; ono može „u jednog čoveka da bude samo neobično, a u drugog izrazito devijantno“) zajedno sa „satirijazom“, nimfomanijom, prostitucijom, silovanjem, incestom i sodomijom. Autor dalje daje definiciju „homoseksualnosti“, zastupljenost „homoseksualnosti“ u populaciji i kaže da ima i osoba kod kojih se „homoseksualno ponašanje“ javlja samo onda kada nemaju mogućnost za heteroseksualne, a imaju za „homoseksualne odnose“. U zaključnoj rečenici saznajemo da se u većini zemalja „homoseksualnost“ više ne svrstava u duševne poremećaje.

Kategorija sadržaja 4

Ne navodi istraživanje.

Jedinica analize 3a3

SPECIJALNI DEO, Poglavlje 16. SEKSUALNI POREMEĆAJI (J. Lokar), SEKSUALNE DEVIJACIJE, šesti pasus, str. 210 – 211.

Kategorija sadržaja 1

Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Homoseksualna varijanta.

Kategorija sadržaja 3

Neutralan – jednak tretman istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) i heteroseksualne orijentacije. Autor nas najpre upoznaje sa odlikama i vrstama seksualnih devijacija, a potom opisujući jednu od njih - pedofiliju. Kaže da pedofilija „ima heteroseksualnu i homoseksualnu varijantu; u nekih pedofila pojavljuje se oboje“.

Kategorija sadržaja 4

Ne navodi istraživanje.

Jedinica analize 3b1

II MEDICINSKA PSIHOLOGIJA I PSIHOPATOLOGIJA, Poglavlje INSTINKTI, NAGONI I MOTIVI, Odeljak PODELA NAGONA I POREMEĆAJI NAGONA, POREMEĆAJI SEKSUALNOG NAGONA, 2. KVALITATIVNI POREMEĆAJI NAGONA, B) POREMEĆAJI SEKSUALNE PREFERENCIJE, petnaesti pasus, str. 93 – 95.

Kategorija sadržaja 1

Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Homoseksualna pedofilija.

Kategorija sadržaja 3

Neutralan – jednak tretman istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) i heteroseksualne orijentacije.

Autor navodi vrste ovih poremećaja i opisujući jednu od njih - pedofiliju, upoznaje nas sa tim da pedofilija može biti i „homoseksualna“ i heteroseksualna.

Kategorija sadržaja 4

Ne navodi istraživanje.

Jedinica analize 3b2

II MEDICINSKA PSIHOLOGIJA I PSIHOPATOLOGIJA, Poglavlje INSTINKTI, NAGONI I MOTIVI, Odeljak PODELA NAGONA I POREMEĆAJI NAGONA, POREMEĆAJI SEKSUALNOG NAGONA, 2. KVALITATIVNI POREMEĆAJI NAGONA, C) PSIHOLOŠKI POREMEĆAJI I POREMEĆAJI PONAŠANJA POVEZANI SA SEKSUALNIM RAZVOJEM I ORIJENTACIJOM, od prvog do osmog pasusa, str. 95 – 97.

Kategorija sadržaja 1

Jeste u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Homoseksualni poremećaji, ego distona homoseksualnost, homoseksualne ekscitacije, homoseksualnost, tribadizam, lezbijska ljubav, safizam, uranizam.

Kategorija sadržaja 3

Negativan - direktno svrstavanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) u patologiju i stigmatiziranje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) - svrstavanje istopolno orijentisanih osoba (homoseksualnih osoba) u grupe karakterističnog izgleda i ponašanja. Autor nas, pozivajući se na Desetu međunarodnu klasifikaciju mentalnih poremećaja (ICD - 10, SZO), upoznaje sa definicijom i vrstama navedenih poremećaja, pa tako počinje od „Ego-distone homoseksualnosti“ i „homoseksualnosti“ koje definiše, a potom nas upoznaje sa poreklom termina za „žensku i mušku homoseksualnost“. Navodi i da „homoseksualnost“ nema bitnih kliničkih osobenosti izuzev što neki „homoseksualci“ mogu ispoljavati „živopisnost afektivne ženstvenosti, manirizme glasa i pokreta, neki su skloni umetnosti, kreativnosti i rafiniranom ponašanju“. A potom navodi i da neki „homoseksualci“ žive u stabilnim parovima „nalik na pravi heteroseksualni brak“, neki u otvorenim parovima, neki neoženjeni „bez griže savesti, promiskuitetni ili skloni prostituciji i seksualnoj delinkvenciji“, a postoji i grupa koja ne prihvata svoju homoseksualnost „skloni su depresivnim reakcijama i samoubistvu“.

Kategorija sadržaja 4

Ne navodi istraživanje.

Jedinica analize 3b3

III SOCIJALNA PSIHIJARIJA, Poglavlje SOCIJALNI ASPEKTI ALKOHOLIZMA, ALKOHOLNA LJUBOMORA, drugi pasus, str. 271 – 272.

Kategorija sadržaja 1

Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Homoseksualne tendencije.

Kategorija sadržaja 3

Negativan – povezivanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) sa psihopatološkim fenomenima.

Autor nas upoznaje sa definicijom i odlikama patološke ljubomore i navodi da je njen uzrok najčešće impotencija i da ima autora „koji impotenciju objašnjavaju homoseksualnim tendencijama alkoholičara, kojih osoba postaje svesna, pa depresivnost prevazilazi opijanjem“.

Kategorija sadržaja 4

Ne navodi istraživanje.

Jedinica analize 4

a) Tadić, N.: PSIHIJARIJA DETINJSTVA I MLADOSTI, Naučna knjiga, Beograd, str. 135 - 425

Jedinica analize 4a1

Poglavlje XII PSIHOSEKSUALNI RAZVOJ I POREMEĆAJI, PUBERTET, drugi pasus, str. 209 - 210

Kategorija sadržaja 1

Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Homo objekti.

Kategorija sadržaja 3

Neutralan – jednak tretman istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) i heteroseksualne orijentacije.

Autorka nas upoznaje sa jednom od faza psihoseksualnog razvoja - pubertetom, navodi u kom životnom periodu se javlja, promene koje nastaju kod devojčica i dečaka, karakteristike polnih težnji do puberteta, te da se u pubertetu otkrivaju i „homo“ i heteroseksualni objekti.

Kategorija sadržaja 4

Ne navodi istraživanje.

Jedinica analize 4a2

Poglavlje XII PSIHOSEKSUALNI RAZVOJ I POREMEĆAJI, FANTAZMI I TEORIJE O POLNOSTI, drugi pasus, str. 211 - 212

Kategorija sadržaja 1

Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Erotičke fantazije homoseksualnog sadržaja.

Kategorija sadržaja 3

Neutralan – jednak tretman istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) i heteroseksualne orijentacije.

Autorka nas upoznaje sa mehanizmom nastanka fantazama i njihovoj funkciji u psihoseksualnom razvoju. Potom kaže da „erotičke fantazije, koje prate polno samozadovoljenje ali koje se javljaju i nezavisno od njega, imaju posebnu važnost u mladalačkom dobu i mogu biti homoseksualnog ili heteroseksualnog sadržaja“.

Kategorija sadržaja 4

Ne navodi istraživanje.

Jedinica analize 4a3

Poglavlje XII PSIHOSEKSUALNI RAZVOJ I POREMEĆAJI, POREMEĆAJI PSIHOSEKSUALNOG RAZVOJA, treći pasus, str. 215 - 216

Kategorija sadržaja 1

Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Prolazni homoseksualni odnosi, homoseksualne igre.

Kategorija sadržaja 3

Negativan – uskraćivanje jednakih prava po psihološkim (razvojnim) normama istopolno orijentisanim osobama (homoseksualnim osobama) u odnosu na heteroseksualne osobe i direktno svrstavanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) u patologiju.

Autorka nas najpre upoznaje sa tim da se u dečjoj psihijatriji izraz polna nastranost koristi samo kada se mladalačke nastranosti „razvijaju na štetu nagonskog i duševnog razvoja u celini i ako pokazuju težnju da se uporno zadržavaju i nakon ovog doba“. Potom kaže da je psihoseksualno sazrevanje praćeno „napredovanjima i nazadovanjima te se viđaju pojačana samozadovoljenja, prolazni homoseksualni odnosi, lakša nastrana regresivna ponašanja, koja mogu manje ili više da remete osećajni razvoj i društveno ponašanje i prilagođavanje“, te dodaje

da je u uzrastu detinjstva i mladosti normalno sledeće ponašanje koje bi bilo patološko u odraslom dobu: pokazivanje polnog organa roditeljima, grupi drugova, „homoseksualne igre“, sadističko-mazohističko ponašanje i polne igre sa životinjama.

Kategorija sadržaja 4

S. Frojd, 1962. godina.

Jedinica analize 4a4

Poglavlje XII PSIHOSEKSUALNI RAZVOJ I POREMEĆAJI, POREMEĆAJI PSIHOSEKSUALNOG RAZVOJA, 3) PROMENE U IZBORU OBJEKTA POLNOG ZADOVOLJENJA, PATOLOŠKO SAMOZADOVOLJENJE, drugi pasus, str. 217 - 218

Kategorija sadržaja 1

Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Preterane fantazije homoseksualnog sadržaja.

Kategorija sadržaja 3

Negativan – uskraćivanje jednakih prava po psihološkim (razvojnim) normama istopolno orijentisanim osobama (homoseksualnim osobama) u odnosu na heteroseksualne osobe.

Autorka nas najpre upoznaje sa simptomima za dijagnostikovanje patološkog samozadovoljenja, uzrocima zbog kojih se javlja patološko samozadovoljenje, te kakva osećanja i ponašanja ono izaziva. Potom kaže da „preterana samozadovoljenja mogu biti praćena preteranim fantazijama, heteroseksualnog i homoseksualnog sadržaja, što će zavisiti između ostalog i od uzrasta u kome se obavlja“.

Kategorija sadržaja 4

Teicher, 1976. godina.

Jedinica analize 4a5

Poglavlje XII PSIHOSEKSUALNI RAZVOJ I POREMEĆAJI, POREMEĆAJI PSIHOSEKSUALNOG RAZVOJA, 3) PROMENE U IZBORU OBJEKTA POLNOG ZADOVOLJENJA, HOMOSEKSUALNOST, str. 218 - 220

Kategorija sadržaja 1

Jeste u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Homoseksualno libidno vezivanje, homoseksualne težnje, homoseksualne žene, homoseksualni muškarci, homoseksualnost, homoseksualna ispoljavanja, homoseksualna ponašanja, homoseksualna iskustva, homoseksualci, homoseksualna usmerenost, homoseksualna zadovoljenja, muška i ženska aktivna i pasivna homoseksualnost.

Kategorija sadržaja 3

Negativan – uskraćivanje jednakih prava po psihološkim (razvojnim) normama istopolno orijentisanim osobama (homoseksualnim osobama) u odnosu na heteroseksualne osobe i direktno svrstavanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) u patologiju.

Autorka nas najpre upoznaje sa tim da po psihoanalitičkom učenju normalni ili obrnuti edipalni odnos određuje, tokom kasnijeg života izbor objekta koji će zadovoljiti cilj polnog nagona, te da je u pubertetu, fazi psihoseksualnog razvoja, moguće da se obrnuti edipalni odnos ispravi i da se polnost usmeri na objekte suprotnog pola. Dalje autorka kaže da „homoseksualna ispoljavanja u pubertetskom i mladalačkom uzrastu treba shvatiti kao izraz zbrke sa u pogledu psihoseksualnog identiteta“, te da se tek između 17. i 25. godine ustaljuju prava „homoseksualna ponašanja“. Zatim nas autorka upoznaje sa nekim rezultatima studije A. Kinsija - postotak žena, odnosno muškaraca koje/i su imale/i „homoseksualna iskustva“ u mladosti i postotkom „ženskih i muških homoseksualaca“ u odrasloj dobi, sa činiocima koji bi mogli uticati na razvoj „homoseksualnosti“ koje navodi A. Frojd - najzanimljiviji bi mogli biti erotizacija čmara i pasivne težnje koje iz toga proizilaze i želja za muškim udom koja je osnov muškog poistovećivanja devojčica, i sa istraživanjem B. Sadoka o značaju porodičnih odnosa i uticaja ličnosti roditelja na psihoseksualni identitet - odrasatanje uz slabe i odsutne očeve i nadmoćne i grube majke bi moglo uzrokovati homoseksualne težnje kod dečaka jer se poistovećuju sa telesno, psihički i društveno neprikladnim očevima, pa će i sami biti pasivni, a kod devojčica pošto ih je strah od agresije majke, očekuju da budu voljene isključivo od oca, a kako njegovu ravnodušnost tumače kao odbacivanje, mogu se okrenuti ženama i od njih tražiti ljubav.

Potom nas autorka, uz opasku da se „homoseksualnost“ danas slobodnije ispoljava, upoznaje sa njenim neslaganjem sa napred iznetim i govori o mogućnosti da „je poistovećivanje sa polnom funkcijom

svog pola i odsustvo strepnje u obavljanju ove funkcije bitnije za sticanje psihoseksualnog identiteta nego neka uslovno nazvana muška i ženska društvena ponašanja“. Dodaje da pojedini događaji, kao što su podsticanje na polne radnje od strane vršnjaka ili naročito od strane starijih i polno nastarnih osoba, te nemogućnost da se nađe heteroseksualni partner, mogu pojačati „homoseksualne težnje“. Zatim saznajemo o posebnijem toku razvoja „ženske homoseksualnosti“ i mogućim uzrocima - strah od heteroseksualnih odnosa, poistovećivanje sa ocem agresorom da bi strah od njega bio manji. Te da se „homoseksualna zadovoljenja“ mogu obavljati preko usta, čmara i polnih organa, te da i „muška i ženska homoseksualnost“ mogu biti pasivne i aktivne, a da se u slučaju „aktivne muške homoseksualnosti“ radi o „poistovećivanju sa muškom ulogom, ali se polno uzbuđenje premešta na muški objekt“.

Kategorija sadržaja 4

A. Frojd, 1965. godina; S. Frojd, 1962. godina; A. Kinsi 1963. godina; B. Sadok, 1976. godina.

Jedinica analize 4a6

Poglavlje XII PSIHOSEKSUALNI RAZVOJ I POREMEĆAJI, POREMEĆAJI PSIHOSEKSUALNOG RAZVOJA, 4) PROMENE U NAČINU NAGONSKOG ZADOVOLJENJA, TRANSVESTITIZAM, treći pasus, str. 223 - 224

Kategorija sadržaja 1

Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Homoseksualci.

Kategorija sadržaja 3

Negativan - direktno svrstavanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) u patologiju.

Autorka nas upoznaje sa transvestitskim težnjama tokom psihoseksualnog razvoja i njihovim karakteristikama, a potom kaže da je prognoza transvestitskih težnji dobra i da „u odrasloj dobi ove osobe preuzimaju heteroseksualne uloge, ređe postaju homoseksualci“.

Kategorija sadržaja 4

Teicher, 1976. godina.

Jedinica analize 4a7

Poglavlje XII PSIHOSEKSUALNI RAZVOJ I POREMEĆAJI, POREMEĆAJI PSIHOSEKSUALNOG RAZVOJA, 5) OSTALI POREMEĆAJI, POLNA NEZRELOST, jedini pasus, str. 226

Kategorija sadržaja 1

Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Homoseksualnost.

Kategorija sadržaja 3

Negativan - direktno svrstavanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) u patologiju.

Autorka daje definiciju polne nezrelosti i navodi vrste, a potom i odlike u koje spadaju slabiji telesni rast, niska inteligencija, usporeno osećajno i društveno sazrevanje i nastranosti u polnom razvoju u koje, između ostalih svrstava i „homoseksualnost“.

Kategorija sadržaja 4

Ne navodi istraživanje.

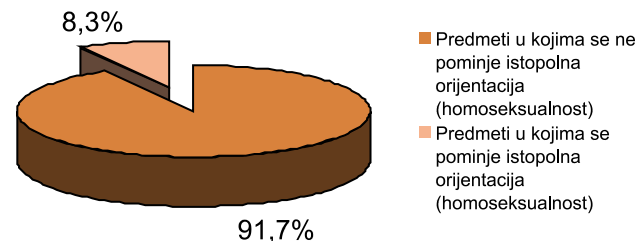
ZAKLJUČAK:

Nastavni plan Odeljenja za psihologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu za obrazovni profil diplomirani psiholog, koji je važio do usklađivanja sa Bolonjskom deklaracijom, traje osam semestara i sastoji se od 27 ispita i diplomskog ispita koji obuhvata diplomski rad i njegovu odbranu. Tema ovog istraživanja, istopolna orijentacija (homoseksualnost), pominje se u samo dva predmeta. To su predmeti Opšta psihopatologija koji se sluša na drugoj godini studija i Psihopatologija dece i mladih koji se sluša na trećoj godini studija.

U predmetu Opšta psihopatologija istopolna orijentacija (homoseksualnost) se pominje u obe knjige koje sačinjavaju literaturu za ovaj predmet:

- Kecmanović D., ur. (1989): *PSIHIJARIJA*
- Bukelić, J. (2004): *SOCIJALNA PSIHIJARIJA*, Drugo izdanje

Nastavni plan osnovnih studija psihologije

U predmetu Psihopatologija dece i mladih istopolna orijentacija (homoseksualnost) se pominje u sledećoj od ukupno navedene literature:

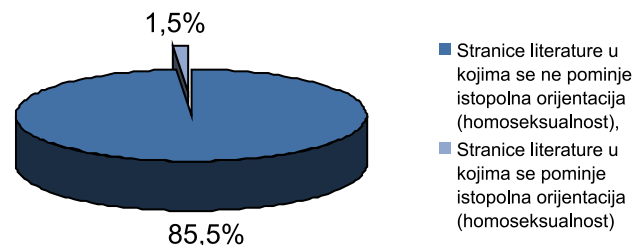
- Tadić, N.: *PSIHIJARIJA DETINJSTVA I MLADOSTI*

U predmetu Opšta psihopatologija istopolna orijentacija (homoseksualnost) se pominje na 1,3% stranica ukupne literature za taj predmet.

U predmetu Psihopatologija dece i mladih istopolna orijentacija (homoseksualnost) se pominje na 1,8% stranica ukupne literature za taj predmet.

Može se reći da se u oba predmeta istopolna orijentacija (homoseksualnost) pominje gotovo jednako retko.

Stranice literature u predmetu u kome se pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost)

Broj stranica ukupne literature za ova dva predmeta je 15 i po, od toga se istopolna orijentacija (homoseksualnost) pominje na 1,5% stranica.

Dakle, u literaturi za studije psihologije istopolna orijentacija (homoseksualnost) se pominje gotovo zanemarljivo retko i o toj temi se možemo informisati u predmetima koji se bave psihopatologijom (teorijskom disciplinom koja proučava činjenice, zakone i principe funkcionisanja abnormalnog psihičkog života i čija saznanja služe kao temelj kliničkoj psihologiji i psihijatriji čiji je osnovni predmet lečenje duševnih bolesti, odnosno psihički poremećenih ličnosti) dece, mladih i odraslih.

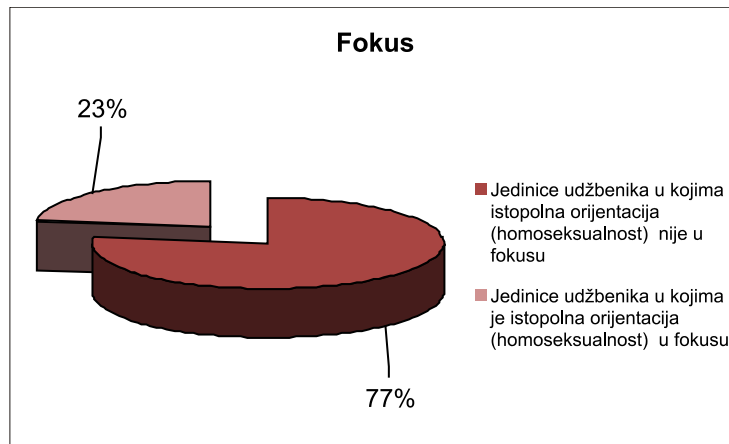
Fokus:

U Opštoj psihopatologiji istopolna orijentacija (homoseksualnost) se pominje u šest analiziranih jedinica literature za taj predmet (po tri puta u a) Kecmanović D., ur. (1989): *PSIHIJARIJA* i u b) Bukelić, J. (2004): *SOCIJALNA PSIHIJARIJA*, Drugo izdanje), a analiza kroz kategoriju sadržaja Fokus pokazuje da je istopolna orijentacija (homoseksualnost) u fokusu dve jedinice udžbenika i to po jednom u obe navedene knjige.

U Psihopatologiji dece i mladih istopolna orijentacija (homoseksualnost) se pominje u sedam analiziranih jedinica literature za taj predmet, svih sedam puta u a) Tadić, N.: *PSIHIJARIJA DETINJSTVA I MLADOSTI*, a analiza kroz kategoriju sadržaja Fokus pokazuje da je istopolna orijentacija (homoseksualnost) u fokusu jedne jedinice udžbenika.

Istopolna orijentacija (homoseksualnost) se gotovo jednak broj puta pominje u oba predmeta, tri puta je u fokusu jedinica literature za predmete u kojima se pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost), dva puta u literaturi za predmet Opšta psihopatologija, jednom u literaturi za predmet Psihopatologija dece i mladih i to sva tri puta u negativnom kontekstu.

Zbirno, u navedenoj literaturi istopolna orijentacija (homoseksualnost) se pominje u trinaest analiziranih jedinica i analiza kroz kategoriju sadržaja Fokus pokazuje da je istopolna orijentacija (homoseksualnost) u fokusu tri jedinice literature.

Terminologija:

Korišćena terminologija u Opštoj psihopatologiji:

a) Kecmanović D., ur. (1989): *PSIHIJARIJA* - Seksualna inverzija, homoseksualizam, uranizam, tribadizam, lezbejska ljubav, safizam, okazoni homoseksualizam, homoseksualizam izazvan poremećajem psihoseksualnog razvoja i organski homoseksualizam, homoseksualnost, homoseksualne težnje, homoseksualno ponašanje, homoseksualna varijanta, homoseksualni odnosi.

b) Bukelić, J. (2004): *SOCIJALNA PSIHIJARIJA*, Drugo izdanje - Homoseksualna pedofilija, homoseksualni poremećaji, ego distona homoseksualnost, homoseksualne ekscitacije, homoseksualnost, tribadizam, lezbijska ljubav, safizam, uranizam, homoseksualne tendencije.

Korišćena terminologija u Psihopatologiji dece i mladih:

a) Tadić, N.: *PSIHIJARIJA DETINJSTVA I MLADOSTI* - Homo objekti, erotičke fantazije homoseksualnog sadržaja, prolazni homoseksualni odnosi, homoseksualne igre, preterane fantazije homoseksualnog sadržaja, homoseksualno libidno vezivanje, homoseksualne težnje, homoseksualne žene, homoseksualni muškarci, homoseksualnost, homoseksualna ispoljavanja, homoseksualna ponašanja, homoseksualna iskustva, homoseksualci, homoseksualna usmerenost, homoseksualna zadovoljenja, muška i ženska aktivna i pasivna homoseksualnost.

Korišćena terminologija u udžbenicima za navedene predmete se gotovo ne razlikuje, uglavnom je u okvirima psihoanalitičkih termina, pre-

vazidenih psihijatrijskih dijagnostičkih kategorija i povezuje istopolnu orijentaciju (homoseksualnost) sa negativnom stereotipima, odnosno predrasudama.

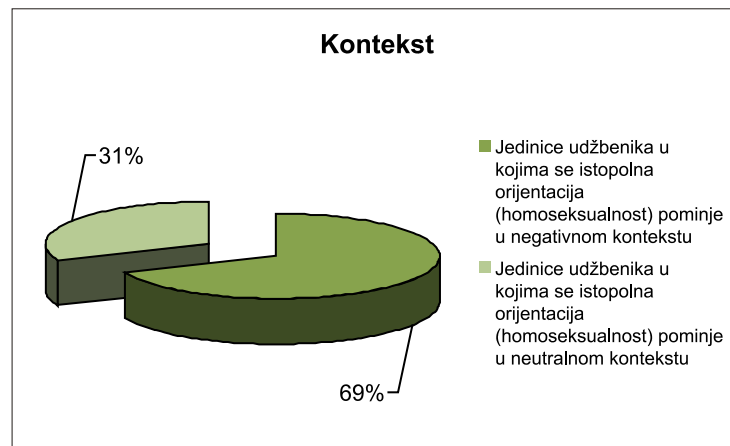
Kontekst:

U Opštoj psihopatologiji istopolna orijentacija (homoseksualnost) je četiri puta (67%) pomenuta u negativnom kontekstu, dva puta u a) Kecmanović D., ur. (1989): *PSIHIJARIJA* (oba puta direktno svrstavanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) u patologiju) i dva puta u b) Bukelić, J. (2004): *SOCIJALNA PSIHIJARIJA*, Drugo izdanje (direktno svrstavanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) u patologiju i stigmatiziranje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) - svrstavanje istopolno orijentisanih osoba (homoseksualnih osoba) u grupe karakterističnog izgleda ponašanja; povezivanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) sa psihopatološkim fenomenima) i dva puta (33%) u neutralnom kontekstu, jednom u a) Kecmanović D., ur. (1989): *PSIHIJARIJA* (jednak tretman istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) i heteroseksualne orijentacije) i jednom u b) Bukelić, J. (2004): *SOCIJALNA PSIHIJARIJA*, Drugo izdanje (jednak tretman istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) i heteroseksualne orijentacije), dok u pozitivnom kontekstu niti jednom nije pomenuta.

U Psihopatologiji dece i mladih, u a) Tadić, N.: *PSIHIJARIJA DETINJSTVA I MLADOSTI*, istopolna orijentacija (homoseksualnost) je pet puta (71%) pomenuta u negativnom kontekstu (dva puta direktno svrstavanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) u patologiju; dva puta uskraćivanje jednakih prava po psihološkim (razvojnim) normama istopolno orijentisanim osobama (homoseksualnim osobama) u odnosu na heteroseksualne osobe i direktno svrstavanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) u patologiju i jednom uskraćivanje jednakih prava po psihološkim (razvojnim) normama istopolno orijentisanim osobama (homoseksualnim osobama) u odnosu na heteroseksualne osobe), dva puta (29%) u neutralnom (oba puta jednak tretman istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) i heteroseksualne orijentacije), dok u pozitivnom kontekstu niti jednom nije pomenuta.

U pomenutim predmetima istopolna orijentacija (homoseksualnost) je po dva puta pomenuta u kategoriji Neutralni kontekst. Vezano za

predmet Opšta psihopatologija indikator jednak tretman istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) i heteroseksualne orijentacije se oba puta odnosi na davanje jednakih prava na postojanje homoseksualne i heteroseksualne pedofilije, a u predmetu Psihopatologija dece i mladih, takođe oba puta, na davanje jednakih prava da se u pubertetu jave emocionalna vezivanja i fantazije kako prema osobama istog, tako i prema osobama različitog pola.

Zbirno, devet puta (69%) je istopolna orijentacija (homoseksualnost) pomenuta u negativnom kontekstu, četiri puta (31%) u neutralnom, dok u pozitivnom kontekstu niti jednom nije pomenuta.

Najfrekventnije pominjani indikator kategorije Negativni kontekst je direktno svrstavanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) u patologiju - 7 puta.

Izvor saznanja:

U Opštoj psihopatologiji izvor i godina se ne navode ni za jednu od 6 analiziranih jedinica udžbenika, a u Psihopatologiji dece i mladih u 57% (4 od 7) analiziranih jedinica udžbenika.

Zbirno, od trinaest analiziranih jedinica literature iz dva navedena predmeta za četiri jedinice (31%) navode se izvori i godina i one datiraju iz perioda šezdesetih i sedamdesetih godina XX veka.

Dobijeni rezultati su uglavnom u saglasnosti sa informacijama koje smo dobile od naših saradnica i saradnika, apsolventkinja i apsolvenata na studijama psihologije, koje/i kažu da se o istopolnoj orijentaciji (homoseksualnosti) na studijama psihologije malo govori, uglavnom u predmetima koji se bave proučavanjem abnormalnog psihičkog života i lečenjem duševnih bolesti, odnosno psihički poremećenih ličnosti, da najčešće predavači istopolnu orijentaciju (homoseksualnost) ne tretiraju kao težak poremećaj, ali ipak stavljaju do znanja da je heteroseksualnost normalna i da su na predavanjima, osim negativnih, češće ispoljavali nezainteresovane stavove prema istopolnoj orijentaciji (homoseksualnosti) i da bi se na kraju stavovi predavača možda mogli opisati kao sklonost da negativne stavove prema istopolnoj orijentaciji (homoseksualnosti) preuzimaju i predstavljaju kao svoje da bi pokazali da oni nisu pod uticajem tajnih, moćnih, prohomoseksualnih lobija, za razliku od Amerikanaca i/ili da bi zabavljali studentkinje/studente zato što „homofobične šale rade“, i kada studentkinje ili studenti, preuzmu inicijativu - otvoreno iskažu neslaganje sa tim negativnim stavovima, predavači nisu spremni da stavove revidiraju, ostaju pri stavu da „homoseksualnost“ ipak jeste seksualna inverzija.

Zahvaljujemo se Jeleni, Lordu Voldemoru i Kseniji Perišić, diplomiranoj psihološkinji, na dragocenoj pomoći u pripremi i realizaciji istraživanja.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

STUDIJE SOCIOLOGIJE

Nastavni plan Odeljenja za sociologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu za obrazovni profil diplomirani sociolog, koji je važio do usklađivanja sa Bolonjskom deklaracijom, traje osam semestara i sastoji se od dvadeset četiri ispita i diplomskog ispita koji obuhvata diplomski rad i njegovu odbranu.

I GODINA

NAZIV	I SEM.	II SEM.
Strani jezik	+	+
Socijalna istorija XIX i XX veka	+	+
Osnovi ekonomije	+	+
Osnovi statistike	+	+
Uvod u filozofiju i opštu metodologiju	+	+
Uvod u sociologiju	+	+
Istorija socijalnih teorija I	+	+

II GODINA

NAZIV	III SEM.	IV SEM.
Strani jezik	+	+
Statistička analiza	+	-
Socijalna psihologija	+	+
Opšta sociologija I	+	+
Istorija socijalnih teorija II	+	+
Socijalna demografija	+	+
Socio-kulturna antropologija	-	+
Socijalna patologija	-	+

III GODINA

NAZIV	V SEM.	VI SEM.
Socio-kulturna antropologija	+	-
Socijalna patologija	+	+
Opšta sociologija II	+	+
Metodologija socioloških istraživanja	+	+
Sociologija sela	+	+
Sociologija rada	+	+
Sociologija kulture	+	+

IV GODINA

NAZIV PREDMETA	VII SEM.	VIII SEM.
Metodologija socioloških istraživanja	+	-
Sociologija kulture	+	-
Sociologija grada	+	+
Sociologija politike	+	+
Sociologija porodice	+	+
Sociologija religije	+	+
Izborni predmet I	+	+
Izborni predmet II (fakultativno)	+	-

Specifičnost se odnosi na postojanje izbornog predmeta I na četvrtoj godini studija. To znači da sve/i studentkinje i studenti odslužaju samo obavezne predmete sa četvrte godine, a koji će još predmet slušati zavisi od toga koji će izborni predmet odabrati. Ova specifičnost se tiče našeg istraživanja utoliko što jedan predmet u kome se istopolna orijentacija (homoseksualnost) pominje ne slušaju sve/i studentkinje i studenti, već samo one/i koje/i odaberu određen predmet u okviru izbornog predmeta I. To je predmet Odnosi polova i društvo, te kako je već rečeno, pošto ga sve/i studentkinje i studenti neće odslužati, nećemo ga uvrstiti u uzorak, odnosno taj predmet nećemo analizirati zbog kriterijuma da u uzorak ovog istraživanja ulaze samo oni predmeti koje odslužaju i polažu sve/i studentkinje/studenti.

Jedinica analize 1

Nastavni plan osnovnih studija sociologije

Kategorija sadržaja 1

Broj predmeta koji sadrži nastavni plan osnovnih studija sociologije – 24

Kategorija sadržaja 2

Broj predmeta u nastavnom planu osnovnih studija sociologije u kojima se pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost); Ista kategorija data u procentima – 2; 8.3%

Jedinica analize 2**Predmeti u nastavnom planu osnovnih studija sociologije u kojima se pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost)**

1. Socijalna patologija
2. Sociologija porodice

Kategorija sadržaja 1

Spisak osnovne literature i ukupan broj stranica predmeta u nastavnom planu osnovnih studija sociologije u kojima se pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost) –

1. Socijalna patologija, skripta sa sledećim sadržajem:

- a) Jakovljević, V. (1984): *PRILOZI ZA SOCIJALNU PATOLOGIJU*, Sloboda, Beograd, (str. 5 - 27, 45 - 56), u skripti str. 6 - 39, 33 stranice
- b) Popović, M. i V. Jerotić (1985): *PSIHOTERAPIJA I PSIHODINAMIKA NEUROZA*, Nolit, Beograd, (str. 9 - 39, 215 - 225, 237 - 249, 260 - 276, 291 - 303, 308 - 337), u skripti str. 41 - 154, 113 stranica
- c) Kecmanović, D., ur. (1980): *PSIHIJATRIJA*, Medicinska knjiga, Beograd, (str. 390 - 407, 408 - 420, 422 - 434, 551 - 566, 583 - 602, 718 - 744, 813 - 820, 834 - 867, 900 - 911, 936 - 961, 1001 - 1036, 1539 - 1556, 1815 - 1834), u skripti str. 158 - 421, 254 stranice
- d) Opalić, P. (1986): *MOGUĆNOST GRUPNE PSIHOTERAPIJE*, IIC SSO, Beograd, str. 25 - 51, u skripti str. 580 - 606, 27 stranica
- e) Špadijer-Džinić, J. (1988): *SOCIJALNA PATOLOGIJA*, ZUNS, Beograd, str. 9 - 16, 31 - 83, 83 - 109, 102 - 193, u skripti str. 423 - 587, 159 stranica
- f) Janković, I. i V. Pešić, (1988): *DRUŠTVENE DEVIJACIJE*, Kritika socijalne patologije, Naučna knjiga, Beograd, str. 33 - 94, 113 - 125, u skripti str. 608 - 679, 75 stranica

Ukupan broj stranica za predmet Socijalna patologija – 661

2. Sociologija porodice:

- a) Milić, A. (2001): *SOCIOLOGIJA PORODICE*, Čigoja, Beograd, 330 stranica
- b) Milić, A. (1988): *RAĐANJE MODERNE PORODICE*, sociološka hrestomatija, ZUNS, Beograd, 283 stranice
- c) Baret, M. (1983): *POTČINJENA ŽENA*, Radnička štampa, Beograd, str. 149-215, 67 stranica
- d) Tomanović – Mihajlović, S. (1997): *DETINJSTVO U RAKOVICI*, Svakodnevn život dece u radničkoj porodici, ISI FF, Beograd, 175 stranica
- e) Lasch, C. (1986): *NARCISTIČKA KULTURA*, Naprijed, Zagreb, (poglavljja 7 i 8), str. 175 do 211 i 212 do 234, 64 stranice

f) Rihtman – Auguštin, D. (1985): *STRUKTURA TRADICIJSKOG MIŠLJENJA*, Naprijed, Zagreb, str. 21-29, 165-186, 31 stranica

g) Horkhajmer, M. (1976): *TRADICIONALNA I KRITIČKA TEORIJA*, BIGZ, Beograd, poglavlje »Autoritet i porodica«, str. 204 - 252 , 49 stranica

Ukupan broj stranica za predmet Sociologija porodice – 999

Ukupan broj stranica - 1660

Kategorija sadržaja 2

Broj stranica literature predmeta u kojima se pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost) u odnosu na ukupan broj stranica tih predmeta; Ista kategorija data u procentima –

1. Socijalna patologija – 16 i po stranica; 2,5%
2. Sociologija porodice – 9 i po stranica; 1%

Kategorija sadržaja 3

Na kojoj godini studija se slušaju predmeti u kojima se pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost) –

1. Socijalna patologija – na drugoj i trećoj godini studija (IV, V i VI semestar)
2. Sociologija porodice – na četvrtoj godini studija (VII i VIII semestar)

Jedinica analize 3:

b) Popović, M. i V. Jerotić (1985.): *PSIHOTERAPIJA I PSIHODINAMIKA NEUROZA*, Nolit, Beograd, str. 9 - 39, 215 - 225, 237 - 249, 260 - 276, 291 - 303, 308 - 337

c) Kecmanović, D., ur. (1980): *PSIHIJATRIJA*, Medicinska knjiga, Beograd, str. 390 - 407, 408 - 420, 422 - 434, 551 - 566, 583 - 602, 718 - 744, 813 - 820, 834 - 867, 900 - 911, 936 - 961, 1001 - 1036, 1539 - 1556, 1815 - 1834

e) Špadijer-Džinić, J. (1988): *SOCIJALNA PATOLOGIJA*, ZUNS, Beograd, str. 9 - 16, 31 - 83, 83 - 109, 102 - 193

f) Janković, I. i V. Pešić, (1988): *DRUŠTVENE DEVIJACIJE*, Kritika socijalne patologije, Naučna knjiga, Beograd, str. 33 - 94, 113 - 125

Jedinica analize 3b1

Poglavlje 16. *SEKSUALNE SMETNJE ODRASLIH (V. Jerotić), ISTORIJA I ETIOLOGIJA, drugi i osmi pasus, u skripti str. 126 - 129*

Kategorija sadržaja 1

Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Homoseksualno interesovanje, homoseksualizam (muški i ženski).

Kategorija sadržaja 3

Negativan – uskraćivanje jednakih prava po socijalnim i psihološkim (razvojnim) normama istopolno orijentisanim osobama (homoseksualnim osobama) u odnosu na heteroseksualne osobe i direktno svrstavanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) u patologiju. Autor najpre govori o heteroseksualnom izboru objekta kao o produktu seksualne diferencijacije i kaže da kao takav traje već milionima godina evolucije, a potom i da nije predeterminisan hromozomskom oznakom, ali da je od rođenja ocrtan anatomskim oznakama, a potom i uticajima sredine. Zatim kaže da svuda gde su u detinjstvu postojala oštećenja seksualnog razvoja „postoje mogućnosti za drukčiji razvoj kasnije polne zainteresovanosti jedinice, uključujući i homoseksualno interesovanje“.

Dalje klasifikuje seksualne smetnje u dve grupe - smetnje funkcije i perverzije, a u posebnu grupu seksualnih smetnji svrstava „homoseksualizam (muški i ženski) i transseksualizam“.

Kategorija sadržaja 4

Ne navodi istraživanje.

Jedinica analize 3b2

Poglavlje 16. SEKSUALNE SMETNJE ODRASLIH (V. Jerotić), HOMOSEKSUALIZAM (MUŠKI I ŽENSKI), ISTORIJA I EPIDEMIOLOGIJA, PSIHODINAMIKA, KLASIFIKACIJA, SIMPTOMI, PROGNOZA, DIJAGNOZA I DIFERENCIJALNA DIJAGNOZA, TERAPIJA, PSIHOANALITIČKA TERAPIJA (MUŠKOG I ŽENSKOG HOMOSEKSUALIZMA), ŽENSKI HOMOSEKSUALIZAM (LEZBEJSTVO, SAFIZAM), cela jedinica, u skripti str. 129 - 135

Kategorija sadržaja 1

Jeste u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Homoseksualna individua, homoseksualni partner, homoseksualizam, homoseksualci, varijanta „abnormalnosti normalnih“, homoseksualni

muškarci, homoseksualni izbor objekta, homoseksualni ljudi, „pravi“ homoseksualci, aktivni i pasivni homoseksualci, pseudohomoseksualno ponašanje.

Kategorija sadržaja 3

Negativan – direktno svrstavanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) u patologiju, uskraćivanje jednakih prava po socijalnim i psihološkim (razvojnim) normama istopolno orijentisanim osobama (homoseksualnim osobama) u odnosu na heteroseksualne osobe, povezivanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) sa psihopatološkim fenomenima i stigmatiziranje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) - svrstavanje istopolno orijentisanih osoba (homoseksualnih osoba) u grupe karakterističnog izgleda.

U uvodu u ovu jedinicu udžbenika saznajemo definiciju „homoseksualizma“, potom da u životinjskom svetu ne postoji vrsta koja daje prvenstvo „homoseksualnim odnosima“, te da „nijedna od brojnih studija nije uspela da dokaže pouzdano organsko poreklo homoseksualizma. Prirodno, ostalo je samo objašnjenje preko istorije individualnog psihičkog razvoja“.

U pododeljku *Istorija i epidemiologija* autor nas upoznaje sa tim da je „homoseksualizam“ bio prisutan kroz sve istorijske epohe, da se na njega u svim kulturama gledalo kao na skretanje od opšteusvojenih normi ponašanja, te da je do porasta „homoseksualizma“ dolazilo u epohama izrazitih poremećaja ustaljenih društvenih i međuljudskih odnosa. Zatim kaže da poslednjih godina, u svetu i kod nas, postoji težnja „da se psihopatološka strana homoseksualizma ublaži i da se homoseksualizam prikaže kao jedna od brojnih varijanti „abnormalnosti normalnih“ u seksualnoj oblasti ponašanja, odnosno kao vid slobodnog odlučivanja individue da se ponaša mimo uobičajenih normi seksualnog ponašanja“ a to treba sa punom tolerancijom prihvatiti. Takođe kaže da je broj „homoseksualaca“ različit u različitim kulturama, a da je verovatan procenat 6 - 7%.

U pododeljku *Psihodinamika* autor kaže da mnogobrojna istraživanja biološki orijentisanih istraživača o poreklu „homoseksualizma“ nisu proizvela prihvatljivu teoriju, te da su psihoanalitička objašnjenja logičnija i psihoterapijom posvedočena. Potom navodi objašnjenja Frojda i ostalih psihoanalitičara koja se uglavnom svode na nerazrešenu edipalnu situaciju (nema odgovarajuće identifikacije sa ocem).

U pododeljku *Klasifikacija* autor navodi dve klasifikacije „homoseksualnih ljudi“, Frojdovu i prema novijim psihoanalitičkim teorijama.

U pododeljku *Simptomi* autor navodi četiri simptoma koji ukazuju na „homoseksualnost“ i da niz psihijatrijskih oboljenja pokazuje „homoseksualni“ konflikt.

U pododeljku *Prognoza* autor kaže da prognoza zavisi „od razvoja sopstvene procene homoseksualca o stepenu i težini svoje devijacije, kao i od stava uže porodice i šireg društva prema njegovoj devijantnosti“. Navodi da je prognoza bolja kada „nehomoseksualnog ponašanja“ ima u adolescenciji, kada postoji uvažavanje oca..., a „homoseksualci“ se psihijatru javljaju retko i to u početnoj fazi „homoseksualizma“ kada osećaju krivicu i stide se svojih potreba, kada su u krizi, kada su napušteni od strane partnera ili kada su u ozbiljnom sukobu sa zakonom i društvom.

U pododeljku *Dijagnoza i diferencijalna dijagnoza* autor nas upoznaje sa definicijom „pseudohomoseksualizma“ i navodi podatke o „pravim“ homoseksualcima vezane za uzrasnu dob kada su postali svesni da se interesuju za muškarce.

U pododeljku *Terapija* autor kaže: „Kontraindikovano je lečenje homoseksualaca hormonalnom terapijom sa androgenima, kao i elektrošok terapija (osim u slučajevima kada je depresija homoseksualca duboka i preti suicidom). Bihevioralna terapija najčešće nema uspešnih rezultata“.

U pododeljku *Psihoanalitička terapija* (muškog i ženskog homoseksualizma) autor navodi da je Frojd savetovao opreznost i izrazio sumnju u uspešnost ove terapije, kriterijum Frojdovog lečenja je bio osloboditi kateksu od „homoseksualnog objekta“ i katektirati suprotan pol, a kriterijum posleratnih psihoanalitičkih terapeuta je da oslobode „homoseksualce“ od neuroze, pošto mnogi „homoseksualci“ pokazuju brojne neurotične simptome. Autor dalje navodi šest stavki o kojima psihoterapeut treba da vodi računa ukoliko „se gaje ambicije kompletnog lečenja homoseksualizma psihoterapijom“.

I na kraju, u pododeljku *Ženski homoseksualizam* (lezbejstvo, safizam), autor kaže da je „ženski homoseksualizam“ retko obrađivan u opštoj psihijatrijskoj literaturi, uzroke vidi u položaju žena u društvu, koje karakteriše nipodaštavanje, „pre svega od strane muškaraca“ i ekonomska neobezbeđenost, što dovodi toga da najveći broj „homoseksualnih žena“ živi u braku, ima decu i „pri tom održavaju skriven seksualni život koji im jedino donosi zadovoljstvo“. Autor navodi da je „homoseksualna žena“ u bekstvu od muškarca, a razlozi se nalaze u detinjstvu, prema psihoanalizi, „i to u strahu devojčice od odbijanja oca ako mu pokaže ljubav, odnosno u doživljenom odbijanju i osećanju krivice prema majci“. Potom nam autor govori o specifičnostima seksualnog

čina, ponašanja i emocionalnosti (u psihopatološkim kategorijama) i izgleda lezbejki.

Kategorija sadržaja 4

Bič (ne navodi godinu), R. Kraft-Ebing (1896), Dž. F. Kalman (1952), Kinsi (1963), S. Frojd (prva polovina XX veka), O. Fenihel (prva polovina XX veka), Š. Ferenci (prva polovina XX veka), T. Rajk (prva polovina XX veka), A. Frojd (druga polovina XX veka), H. Sas (druga polovina XX veka), J. Biber (1967).

Jedinica analize 3b3

Poglavlje 16. SEKSUALNE SMETNJE ODRASLIH (V. Jerotić), PERVERZIJE, SADIZAM I MAZOHIZAM, SADOMAZOHIZAM, MAZOHIZAM, sedmi pasus, u skripti str. 148 - 149

Kategorija sadržaja 1

Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Homoseksualci.

Kategorija sadržaja 3

Negativan – stigmatiziranje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) - svrstavanje istopolno orijentisanih osoba (homoseksualnih osoba) u grupe karakterističnog ponašanja.

Autor navodi definiciju mazohizma, psihoanalitičko tumačenje mazohizma i tipove mazohizma, a na kraju kaže da među „homoseksualcima“ ima dosta mazohista.

Kategorija sadržaja 4

Ne navodi istraživanje.

Jedinica analize 3b4

Poglavlje 16. SEKSUALNE SMETNJE ODRASLIH (V. Jerotić), PERVERZIJE, DRUGE PERVERZIJE: EGZIBICIONIZAM, VOAJERIZAM, TRANSVESTITIZAM, FETIŠIZAM, PEDOFILIJ, PEDOFILIJ, prvi pasus, u skripti str. 154

Kategorija sadržaja 1

Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2
Homoseksualci.

Kategorija sadržaja 3
Negativan – povezivanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) sa psihopatološkim fenomenima.
Autor navodi definiciju pedofilije, te da je rasprostranjena prvenstveno kod muškaraca „i to nediferenciranih u psiho-seksualnom smislu, mentalno defektnih, kod psihopatskih osoba, homoseksualaca... “

Kategorija sadržaja 4
Ne navodi istraživanje.

Jedinica analize 3c1

Tom II, Poglavlje 29 NAJČEŠĆI SIMPTOMI I SINDROMI PSIHIČKIH POREMEĆAJA (D. Kecmanović), NAGONI, KVALITATIVNI POREMEĆAJI VITALNIH NAGONA, SEKSUALNA INVERZIJA, prvi pasus, u skripti str. 264.

Kategorija sadržaja 1
Jeste u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2
Seksualna inverzija, homoseksualizam, uranizam, tribadizam, lezbejska ljubav, safizam, okazioni homoseksualizam, homoseksualizam izazvan poremećajem psihoseksualnog razvoja ličnosti i organski homoseksualizam.

Kategorija sadržaja 3
Negativan – direktno svrstavanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) u patologiju.
Autor daje definiciju „seksualne inverzije“ – „homoseksualizma“, potom terminologiju „homoseksualizma muškaraca i žena“ i vrste: „okazioni homoseksualizam“, „homoseksualizam izazvan poremećajem psihoseksualnog razvoja“ i „organski homoseksualizam“.

Kategorija sadržaja 4
Ne navodi istraživanje.

Jedinica analize 3c2

Tom II, Poglavlje 33 SHIZOFRENIJA (D. Kecmanović), KLINIČKA SLI-

KA, SEKSUALNOST SHIZOFRENICA, drugi pasus, u skripti str. 302 - 303.

Kategorija sadržaja 1
Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2
Homo fantazije, homoseksualnost, homoseksualac.

Kategorija sadržaja 3
Negativan – povezivanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) sa psihopatološkim fenomenima.
Autor nas upoznaje sa specifičnostima seksualnosti shizofrenika i kaže da se za njih karakteristična nesigurnost u vlastiti identitet izražava i u seksualnoj sferi, između ostalog u naglašanom promiskuitetu sa „homo“ fantazijama, te da se tema „homoseksualnosti“, kao deo nedovoljno jasne psihoseksualne izdiferenciranosti, često sreće među šizofrenicima.

Kategorija sadržaja 4
Ne navodi istraživanje.

Jedinica analize 3e1

Poglavlje OBLICI DEVIJANTNOG PONAŠANJA, POJAM PROSTITUCIJE, treći i peti pasus, u skripti str. 481 - 483.

Kategorija sadržaja 1
Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2
Ženska homoseksualna prostitucija i muška homoseksualna prostitucija.

Kategorija sadržaja 3
Neutralan – jednak tretman istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) i heteroseksualne orijentacije.
Autorka nas upoznaje sa definicijom prostitucije i vrstama, a u daljem tekstu nas upoznaje samo sa specifičnostima ženske heteroseksualne prostitucije pošto ne postoji literatura na osnovu koje bi se muška „homoseksualna“ prostitucija mogla dokumentovano analizirati, a muška heteroseksualna i ženska „homoseksualna“ prostitucija su manje učestale.

Kategorija sadržaja 4

H. Evans (1979)

Jedinica analize 3f1

Glava V DRUŠTVENA REAKCIJA I ETIKETIRANJE, NEPOSREDNI MECHANIZMI PROIZVODNJE DEVIJANTNOSTI, STEREOTIPIZIRANJE, drugi pasus, u skripti str. 660 - 661.

Kategorija sadržaja 1

Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Homoseksualci.

Kategorija sadržaja 3

Negativan – direktno svrstavanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) u patologiju.

Ova jedinica je trebalo da ukaže na proces stereotipiziranja kao procesa koji proizvodi devijantnost. To je i objašnjeno – „većinu stereotipa o devijantnosti čovek uči još u detinjstvu, kasnije se ti stereotipi učvršćuju pod uticajem sredstava masovnih komunikacija“, istraživanja stereotipa i etiketiranja su pokazala „da stereotipi o devijantima utiču na reakciju okoline, a ta reakcija utiče na proces samo-identifikacije devijanata“, pod tim pritiskom „pojedinci često ne uspeavaju da sačuvaju alternativne definicije sopstvene ličnosti i prihvataju ulogu devijanata“. Na osnovu prethodno navedenog, jasno je zašto autori kažu da svi imamo slične ideje o tome kakvi su ljudi npr. homoseksualci; malo je verovatno da bi u ovoj jedinici „homoseksualnost“ bila pomenuta u primeru da nije svrstana u socijalnu devijaciju.

Kategorija sadržaja 4

T. Šef (1971)

Jedinica analize 4:

a) Milić, A. (2001): SOCIOLOGIJA PORODICE, Čigoja, Beograd

Jedinica analize 4a1

Deo I SOCIOLOGIJA PORODICE - NASTANAK I RAZVOJ, Glava I SOCIOLOGIJA PORODICE - NASTANAK I RAZVOJ, 7. DECENIJA OSAMDESETIH DO DANAS, 7.3. PROMENJENA PORODIČNA STVARNOST, drugi pasus, str. 30 - 31

Kategorija sadržaja 1

Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Vanbračna homoseksualna kohabitacija, bračni homoseksualni parovi i porodice.

Kategorija sadržaja 3

Neutralan – jednak tretman istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) i heteroseksualne orijentacije.

Autorka u ovoj jedinici udžbenika govori o promenama koje u navedenom periodu potresaju sferu porodice i njenu intimu i ističe da je danas ljudsko telo „vidljivi nosilac samo-identiteta i u sve većoj meri integrisano u odluke koje se tiču životnih izbora pojedinaca“, a kao proizvod seksualne revolucije šezdesetih u kojima se otpočelo sa korišćenjem sigurnih kontraceptivnih metoda i telo odvojilo „od vekovne integracije sa reprodukcijom“. Kao posledica navedenih kretanja nastaje niz novih porodičnih i dijadnih formi, između ostalih i „vanbračna homoseksualna kohabitacija“ i „bračni homoseksualni parovi i porodice“. Dalje autorka kaže da Sociologija porodice, osim što konstatuje empirijski porast ovih formi još uvek nije dala njihovu adekvatnu i pouzdanu klasifikaciju, niti je utvrdila šta je to u njima zaista netradicionalno, ali ipak to ukazuje da „standardni“ oblik porodice „prestaje da bude jedina obavezna i dominirajuća forma života pojedinaca i da je revizija osnovnog koncepta bavljenja ovom disciplinom neophodna“.

Kategorija sadržaja 4

A. Gidens (1992), E. Maklin (1987)

Jedinica analize 4a2

Glava III OSNOVNI PROBLEMI I SADŠNJE STANJE DISCIPLINE, 5. PORODIČNA PRAKSA, POLITIKA I ISTRAŽIVANJE PORODICA, peti pasus, str. 69 - 72

Kategorija sadržaja 1

Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Homoseksualni parovi i porodice.

Kategorija sadržaja 3

Neutralan – jednak tretman istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) i heteroseksualne orijentacije.

Autorka u ovoj jedinici udžbenika govori da do sedamdesetih godina ovog veka pristup porodici u savremenom društvu i nauci karakteriše „konzervativni pritisak i romantizacija prevaziđenog patrijarhalnog oblika i tradicije“, a da u periodu nakon toga biva aktuelan „rat za i povodom porodice“ - jedna politička struja je za održavanje klasičnog porodičnog obrasca nuklearne porodice, „nastoji da uvek iznova potvrdi univerzalnu vrednost porodice i njenu neospornu „prirodnu“ utemeljenost“, a druga politička struja „nastoji da kroz razumevanje savremene porodice ukaže na njeno prosistemsko delovanje i da otkrije ideološku pristrasnost takve naučne prakse“. Dalje autorka kao primer druge političke struje navodi feminizam koji se zalaže za otklanjanje brojnih predrasuda koje su se nataložile u porodici i oko nje tokom dosadašnjeg istorijskog razvoja, zatim između ostalih predrasuda navodi i heteroseksističku koja se ogleda u odbijanju da se u razmatranje porodice uzmu u obzir i „homoseksualni parovi i porodice“.

Kategorija sadržaja 4

G. Foks (1981), M. Ajkler (1997)

Jedinica analize 4a3

Deo II ANALIZA OSNOVNIH POJMOVA, Glava IV BRAK, 5. SEKSUALNA I NATALITETNA DEKOMPOZICIJA BRAKA U MODERNOM DRUŠTVU, 3.1. SEKSUALNA DEKOMPOZICIJA BRAKA, drugi pasus, str. 122 - 123

Kategorija sadržaja 1

Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Homoseksualizam.

Kategorija sadržaja 3

Neutralan – iznošenje empirijskih nalaza (sa navedenim izvorom) o istopolnoj seksualnoj orijentaciji (homoseksualnosti).

Autorka navodi dva faktora koji su doveli do seksualne dekompozicije braka, odnosno do toga da brak prestane da vrši kontrolu seksualnog ponašanja odraslih - to su seksualna revolucija šezdesetih koja je „iskorenila tradicionalne hrišćanske tabue koji su seksualnost vezivali

isključivo za prokreaciju i podupiranje tržišnih snaga od strane konzervativaca (koji su se inače trudili „da sačuvaju tradicionalnu porodicu i brak kao simbole državnog legitimiteta, religije i nacionalnog identiteta“) što je dovelo do uništavanja instrumentalizovanja reproduktivne seksualnosti tradicionalne porodice“. Dalje autorka navodi rezultate uporednog istraživanja stavova prema seksualnom ponašanju od šezdesetih do devedesetih rađenih u najrazvijenijim evropskim zemljama i SAD i između ostalog da je najveće promene doživeo negativan stav prema predbračnom seksu, a manje promene stavovi prema izvanbračnom seksu i „homoseksualizmu“, te da uprkos svim promenama, na stavove i ponašanje u seksualnoj sferi deluje organizovana religija.

Kategorija sadržaja 4

A. Gidens (1996), Dž. Skot (1998)

Jedinica analize 4a4

Deo II ANALIZA OSNOVNIH POJMOVA, Glava IV BRAK, 5. SEKSUALNA I NATALITETNA DEKOMPOZICIJA BRAKA U MODERNOM DRUŠTVU, 3.3. PLURALITET BRAČNIH FORMI I ODNOSA, prvi pasus, str. 124 - 128

Kategorija sadržaja 1

Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Vanbračna i bračna homoseksualna kohabitacija.

Kategorija sadržaja 3

Neutralan – jednak tretman istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) i heteroseksualne orijentacije.

Autorka navodi da u periodu od osamdesetih godina XX veka počinje da se širi neformalna bračna praksa umesto jedinog oblika prihvaćene bračne zajednice, trajne monogamije, i između ostalog navodi „vanbračnu i bračnu homoseksualnu kohabitaciju“. Dalje u tekstu autorka posmatra proces demokratizacije braka sa aspekta da je osnovni princip braka u modernom društvu da se on mora zasnivati na ljubavi partnera i da može da traje samo dok ima ljubavi. Ova moderna suština braka istovremeno vodi njegovom odumiranju.

Kategorija sadržaja 4

Gud (1974)

Jedinica analize 4a5

Deo IV PORODICA I DRUŠTVO, Glava XVII TIPOLOGIJA PORODICA, 4. PREDLOG ZA NOVU ISTORIJSKU PORODICU, 4.3. PODELA RADA MEĐU POLOVIMA I ODNOSI POLOVA, treći pasus, str. 329

Kategorija sadržaja 1

Nije u fokusu teme jedinice udžbenika.

Kategorija sadržaja 2

Homoseksualni bračni parovi.

Kategorija sadržaja 3

Neutralan – jednak tretman istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) i heteroseksualne orijentacije.

Autorka navodi karakteristike podele rada među polovima i odnosa polova u premodernim društvima, modernoj epohi i postmodernim uslovima, te za ove poslednje kaže da „polna i starosna diferencijacija gube značaj prvorazrednog faktora unutrašnje porodične diferencijacije“, a „kulminaciju ovog razvoja predstavljaju homoseksualni bračni parovi ili porodice bračnih parova koji su se dobrovoljno odrekli da imaju decu“.

Kategorija sadržaja 4

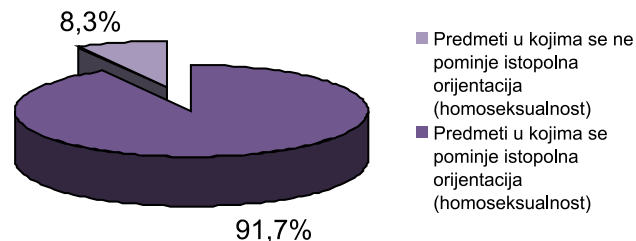
Ne navodi istraživanje.

ZAKLJUČAK:

Nastavni plan Odeljenja za sociologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu za obrazovni profil diplomirani sociolog, koji je važio do usklađivanja sa Bolonjskom deklaracijom, traje osam semestara i sastoji se od 24 ispita i diplomskog ispita koji obuhvata diplomski rad i njegovu odbranu. Tema ovog istraživanja, istopolna orijentacija (homoseksualnost), pominje se u samo dva predmeta koji se svrstavaju u užestručne predmete. To su predmeti Socijalna patologija koji se sluša na drugoj i trećoj godini studija (IV, V i VI semestar) i Sociologija porodice koji se sluša na četvrtoj godini studija (VII i VIII semestar).

U predmetu Socijalna patologija istopolna orijentacija (homoseksualnost) se pominje u sledećoj od ukupno navedene literature:

b) Popović, M. i V. Jerotić (1985): *PSIHOTERAPIJA I PSIHODINAMIKA NEUROZA*

Nastavni plan osnovnih studija sociologije

c) Kecmanović, D., ur. (1980): *PSIHIJARIJA*

e) Špadijer-Džinić, J. (1988): *SOCIJALNA PATOLOGIJA*

f) Janković, I. i V. Pešić, (1988): *DRUŠTVENE DEVIJACIJE*, Kritika socijalne patologije

U predmetu Sociologija porodice istopolna orijentacija (homoseksualnost) se pominje u sledećoj od ukupno navedene literature:

a) Milić, A. (2001): *SOCIOLOGIJA PORODICE*

U predmetu Socijalna patologija istopolna orijentacija (homoseksualnost) se pominje na 2,5% stranica ukupne literature za taj predmet.

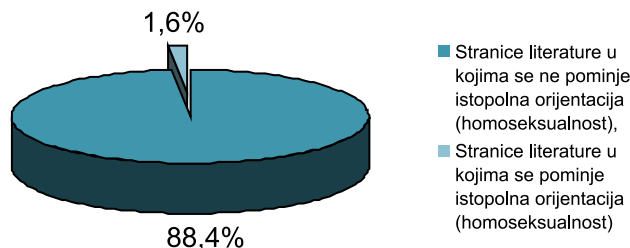
U predmetu Sociologija porodice istopolna orijentacija (homoseksualnost) se pominje na 1% stranica ukupne literature za taj predmet.

Može se reći da se u oba predmeta istopolna orijentacija (homoseksualnost) pominje gotovo jednako retko.

Broj stranica ukupne literature za ova dva predmeta je 1660, od toga se istopolna orijentacija (homoseksualnost) pominje na 1,6 % stranica.

Dakle, u literaturi za studije sociologije istopolna orijentacija (homoseksualnost) se pominje gotovo zanemarljivo retko i o toj temi se možemo informisati u predmetima koji istražuju patološke društvene fenomene, koji su društveno devijantni, štetni, neprihvatljivi i nepoželjni, a izazvani su socijalnim činiocima, takođe i u predmetu koji se bavi porodicom.

Stranice literature u predmetu u kome se pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost)

Fokus:

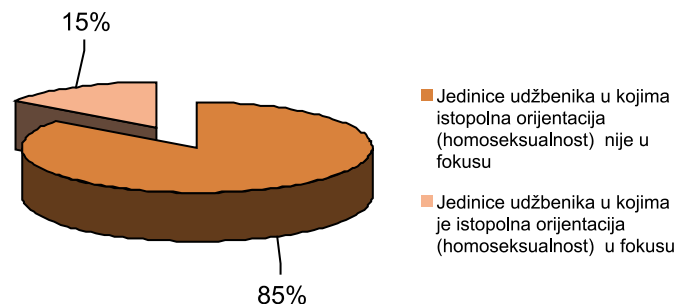
U Socijalnoj patologiji istopolna orijentacija (homoseksualnost) se pominje u osam analiziranih jedinica literature za taj predmet (četiri puta u: b) Popović, M. i V. Jerotić (1985): *PSIHOTERAPIJA I PSIHODINAMIKA NEUROZA*, dva puta u: c) Kecmanović, D., ur. (1980): *PSIHIJARIJA*, jednom u: e) Špadijer-Džinić, J. (1988): *SOCIJALNA PATOLOGIJA* i jednom u: f) Janković, I. i V. Pešić, (1988): *DRUŠTVENE DEVIJACIJE*, Kritika socijalne patologije), a analiza kroz kategoriju sadržaja Fokus pokazuje da je istopolna orijentacija (homoseksualnost) u fokusu dve jedinice udžbenika i to po jednom u b) Popović, M. i V. Jerotić (1985): *PSIHOTERAPIJA I PSIHODINAMIKA NEUROZA* i u c) Kecmanović, D.,ur. (1980): *PSIHIJARIJA*.

U Sociologiji porodice istopolna orijentacija (homoseksualnost) se pominje u pet analiziranih jedinica literature za taj predmet (svih pet puta u a) Milić, A. (2001): *SOCIOLOGIJA PORODICE*), a analiza kroz kategoriju sadržaja Fokus pokazuje da istopolna orijentacija (homoseksualnost) nije u fokusu niti jedne jedinice udžbenika.

Istopolna orijentacija (homoseksualnost) se više puta pominje u Socijalnoj patologiji i dva puta je u fokusu jedinica literature za taj predmet i to oba puta u negativnom kontekstu, dok u Sociologiji porodice istopolna orijentacija (homoseksualnost) niti jednom nije u fokusu jedinica literature za taj predmet.

Zbirno, u navedenoj literaturi istopolna orijentacija (homoseksualnost) se pominje u trinaest analiziranih jedinica i analiza kroz kategoriju sadržaja Fokus pokazuje da je istopolna orijentacija (homoseksualnost) u fokusu dve jedinice literature.

Fokus

Terminologija:

Korišćena terminologija u Socijalnoj patologiji:

b) Popović, M. i V. Jerotić (1985): *PSIHOTERAPIJA I PSIHODINAMIKA NEUROZA* - Homoseksualno interesovanje, homoseksualizam (muški i ženski), homoseksualna individua, homoseksualni partner, homoseksualizam, homoseksualci, varijanta „abnormalnosti normalnih“, homoseksualni muškarci, homoseksualni izbor objekta, homoseksualni ljudi, „pravi“ homoseksualci, aktivni i pasivni homoseksualci, pseudohomoseksualno ponašanje.

c) Kecmanović, D., ur. (1980): *PSIHIJARIJA* - Seksualna inverzija, homoseksualizam, uranizam, tribadizam, lezbejska ljubav, safizam, okazi- oni homoseksualizam, homoseksualizam izazvan poremećajem psiho- seksualnog razvoja ličnosti i organski homoseksualizam, homo fantazije, homoseksualnost, homoseksualac.

e) Špadijer-Džinić, J. (1988): *SOCIJALNA PATOLOGIJA* - Ženska homoseksualna prostitucija i muška homoseksualna prostitucija.

f) Janković, I. i V. Pešić, (1988): *DRUŠTVENE DEVIJACIJE*, Kritika socijal- ne patologije - Homoseksualci.

Korišćena terminologija u Sociologiji porodice:

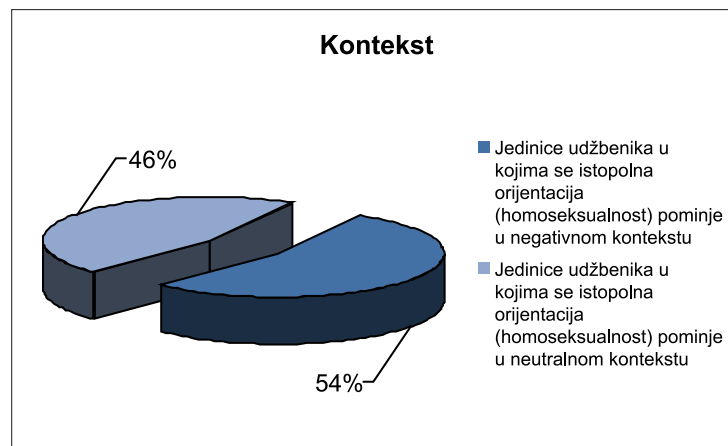
a) Milić, A. (2001): *SOCIOLOGIJA PORODICE* - Vanbračna homoseksualna kohabitacija, bračni homoseksualni parovi i porodice, homoseksualni parovi i porodice, homoseksualizam, vanbračna i bračna homoseksualna kohabitacija, homoseksualni bračni parovi.

Korišćena terminologija u udžbenicima za navedene predmete se razlikuje, u Socijalnoj patologiji je uglavnom u okvirima psihoanalitičkih termina i takva da homoseksualnost svrstava u socijalnu patologiju, psihijatrijske dijagnostičke kategorije i povezuje je sa negativnim stereotipima, odnosno predrasudama, dok je u Sociologiji porodice korišćena terminologija uglavnom takva da ne povezuje homoseksualnost sa negativnim stereotipima, odnosno predrasudama. Uzrok razlikama u korišćenoj terminologiji može biti godina izdavanja literature za Sociologiju porodice 2001. u odnosu na godinu izdavanja literature za Socijalnu patologiju 1980. do 1988.

Kontekst:

U Socijalnoj patologiji istopolna orijentacija (homoseksualnost) je sedam puta (87%) pomenuta u negativnom kontekstu, četiri puta u b) Popović, M. i V. Jerotić (1985): *PSIHOTERAPIJA I PSIHODINAMIKA NEUROZA* (uskraćivanje jednakih prava po socijalnim i psihološkim (razvojnim) normama istopolno orijentisanim osobama (homoseksualnim osobama) u odnosu na heteroseksualne osobe i direktno svrstavanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) u patologiju; direktno svrstavanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) u patologiju, uskraćivanje jednakih prava po socijalnim i psihološkim (razvojnim) normama istopolno orijentisanim osobama (homoseksualnim osobama) u odnosu na heteroseksualne osobe, povezivanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) sa psihopatološkim fenomenima i stigmatiziranje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) - svrstavanje istopolno orijentisanih osoba (homoseksualnih osoba) u osobe karakterističnog izgleda; stigmatiziranje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) - svrstavanje istopolno orijentisanih osoba (homoseksualnih osoba) u osobe karakterističnog ponašanja; povezivanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) sa psihopatološkim fenomenima, dva puta u c) Kecmanović, D., ur. (1980): *PSIHIJATRIJA* (direktno svrstavanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) u patologiju; povezivanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) sa psihopatološkim fenomenima) i jednom u f) Janković, I. i V. Pešić, (1988): *DRUŠTVENE DEVIJACIJE*, Kritika socijalne patologije (direktno svrstavanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) u patologiju), jednom (13%) u neutralnom kontekstu, e) Špadijer-Džinić, J. (1988): *SOCIJALNA PATOLOGIJA* (jednak tretman istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) i heteroseksualne orijentacije), dok u pozitivnom kontekstu niti jednom nije pomenuta.

U Sociologiji porodice istopolna orijentacija (homoseksualnost) je svih pet puta (100%) pomenuta u neutralnom kontekstu (četiri puta jednak tretman istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) i heteroseksualne orijentacije i jednom u kategoriji iznošenje empirijskih nalaza (sa navedenim izvorom) o istopolnoj seksualnoj orijentaciji (homoseksualnosti)), dok u negativnom i pozitivnom kontekstu niti jednom nije pomenuta.

Istopolna orijentacija (homoseksualnost) je u kategoriji Neutralni kontekst više puta pomenuta u Sociologiji porodice, nego u Socijalnoj patologiji, u predmetu Socijalna patologija indikator Jednak tretman istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) i heteroseksualne orijentacije se odnosi na davanje jednakih prava na postojanje ženske heteroseksualne, ženske „homoseksualne“, muške heteroseksualne i muške „homoseksualne“, a u predmetu Sociologija porodice na davanje prava da se u razmatranje porodice uzmu u obzir i istopolni (homoseksualni) parovi i porodice.

Zbirno, sedam puta (54%) je istopolna orijentacija (homoseksualnost) pomenuta u negativnom kontekstu, šest puta (46%) u neutralnom, dok u pozitivnom kontekstu niti jednom nije pomenuta.

Najfrekventnije pominjani indikator kategorije Negativni kontekst je direktno svrstavanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) u patologiju - 4 puta.

Izvor saznanja:

U analiziranim jedinicama literature za predmet Socijalna patologija navode se izvori i godine u 37% (3 od 8) analiziranih jedinica i datiraju iz perioda sa kraja XIX veka do početka druge polovine XX veka.

U analiziranim jedinicama literature za predmet Sociologija porodice izvori i godine se navode u 80% (4 od 5) analiziranih jedinica i datiraju iz perioda sredine sedamdesetih do kraja devedesetih godina XX veka.

Zbirno, od trinaest analiziranih jedinica literature iz dva navedena predmeta za sedam jedinica (54%) navode se izvori i godina.

Dobijeni rezultati su u saglasnosti sa informacijama koje smo dobile od naših saradnica, apsolutkinja na studijama sociologije, koje kažu da se o istopolnoj orijentaciji (homoseksualnosti) na studijama sociologije malo govori („većina profesora, a pogotovo profesorki su nam zaista emancipovani/e, ali priroda nekih predmeta prosto ne zahteva obradu i te teme“), najčešće u neutralnom kontekstu („na predavanjima kad profesori iz bilo kog razloga pomenu tu kategoriju ne može da se oseti negativan kontekst, sem u jednom slučaju koji sam čula sopstvenim ušima, kada je profesor iz socijalne patologije rekao: „Ja sam dužan da vam kažem da homoseksualnost nije bolest, ali ja smatram da to jeste bolest“, ali ni pozitivan, jednostavno to je još jedan od pojmova“) i posebno ističu, sa jedne strane profesore/ke koji/e prate najnovija dešavanja u disciplinama kojima se bave, odnosno koje predaju („Nada Sekulić i Anđelka Milić su ipak jedne od retkih profesora koje su aktivne i u ženskim organizacijama, tako da njihov pozitivan stav prema ovoj temi ne čudi, nažalost, one su ipak manjina na našoj katedri“, „ukoliko student izrazi želju da obradi tu konkretnu temu (u obliku seminarskog rada recimo) i da uspe da je na neki način poveže sa dotičnim predmetom... još nijednom mi se nije desilo da me profesor/ka odbiju, onda se samo postavi

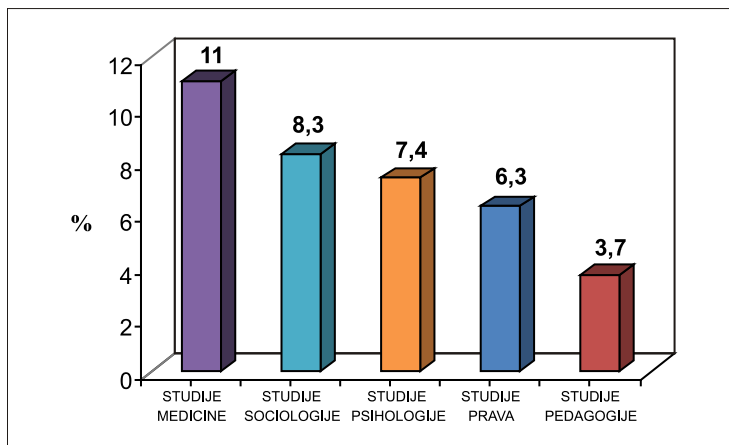
pitanje da li je moguće naći adekvatnu literaturu koja tu temu obrađuje (bilo na srpskom ili na stranom jeziku) i to je to, čak su profesori vrlo predusretljivi i hoće da pomognu koliko mogu oko literature“) i sa druge strane, predmete pojedinih disciplina i profesore/ke koje ih predaju koji/e ostaju na stanovištima nauke sa polovine prošlog veka, vezano za temu našeg istraživanja, istopolna orijentacija (homoseksualnost) („literatura je na većini faksova fosilizovana i između ostalih anahronija koje su manje pogubne nađu se i ovakve opasne stvari“).

Zahvaljujemo se svim saradnicama na dragocenoj pomoći u pripremi i realizaciji istraživanja.

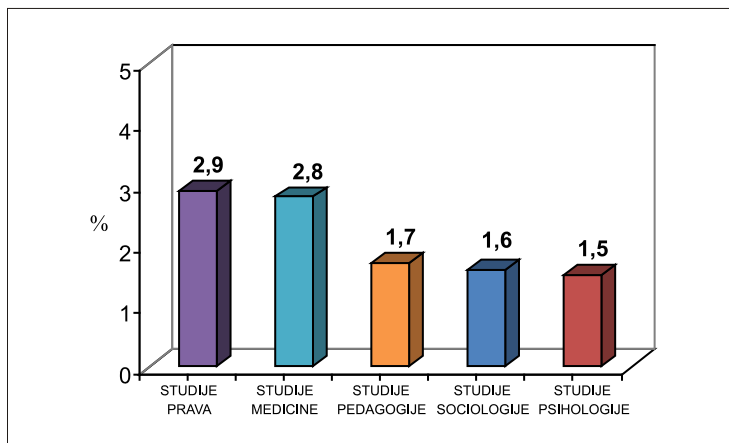
ZAKLJUČCI ISTRAŽIVANJA

Rezultati istraživanja pokazuju:

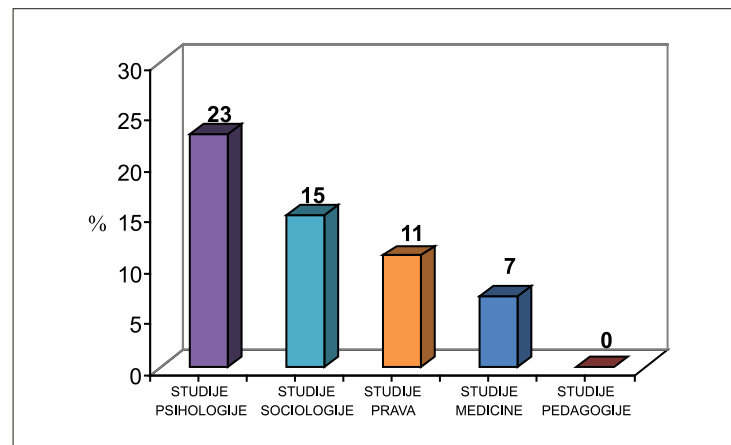
- da se istopolna orijentacija (homoseksualnost) pominje u procentualno najviše predmeta koji čine nastavni plan studija medicine, a najmanje na studijama pedagogije

- da se istopolna orijentacija (homoseksualnost) na procentualno najviše stranica pominje na studijama prava, a najmanje na studijama psihologije, u literaturi za predmete u kojima se pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost)

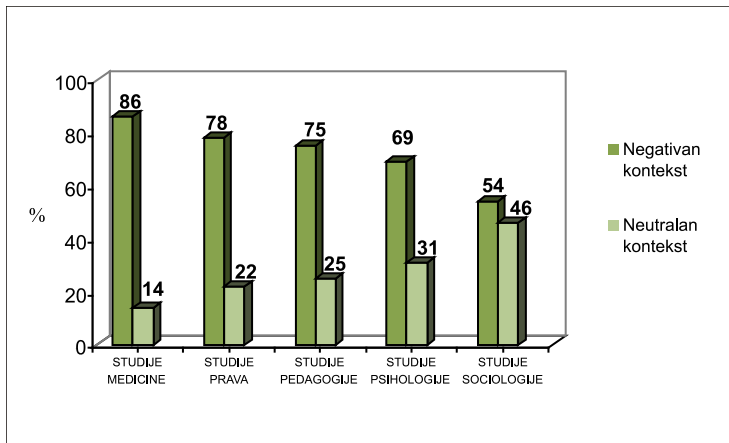

- da je istopolna orijentacija (homoseksualnost) procentualno najviše u fokusu analiziranih jedinica udžbenika studija psihologije, a najmanje studija medicine, dok na studijama pedagogije nije u fokusu niti jedne jedinice udžbenika

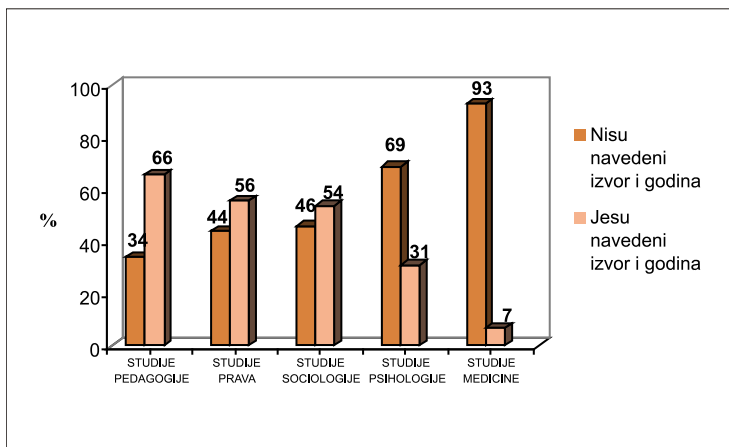

- da je korišćena terminologija u analiziranim udžbenicima/literaturi za sve studijske grupe/fakultete takva da povezuje istopolnu orijentaciju (homoseksualnost) sa negativnim stereotipima, odnosno predrasudama, psihijatrijskim dijagnostičkim kategorijama ili sa kriminalnim ponašanjem, odnosno samo se u pojedinim udžbenicima na studijama prava i pojedinoj literaturi na studijama sociologije može naići na termine koji istopolnu orijentaciju (homoseksualnost) ne povezuju sa negativnim stereotipima, odnosno predrasudama

- da je istopolna orijentacija (homoseksualnost) u negativnom kontekstu procentualno najviše pominjana na studijama medicine, a najmanje na studijama sociologije i da je više u negativnom nego u neutralnom kontekstu pominjana u analiziranim udžbenicima/literaturi na svim studijskim grupama/fakultetima, dok u pozitivnom kontekstu niti jednom nije pomenuta u analiziranim udžbenicima/literaturi na svim studijskim grupama/fakultetima

- da se za sve analizirane jedinice udžbenika izvor saznanja ne navodi uvek, a da se u značajno velikom procentu to ne čini u udžbenicima/literaturi za studije medicine i psihologije

Dakle, istopolna orijentacija (homoseksualnost) se pominje u malom procentu predmeta i malom procentu stranica udžbenika/literature za te predmete bez obzira na to o kom nastavnom planu fakulteta/studijske grupe je reč.

Da li se radi o fenomenu, obliku ljudskog postojanja, „varijetetu ljudske prirode“, koji je inkorporiran u društvo i shodno tome tu našao svoje mesto i tako se oslobodio predrasuda koje ga prate od sredine Srednjeg veka ili je reč o praksi da postojanje istopolne orijentacije treba negirati,

ignorisati ili je eventualno stigmatizirati i tako postaviti bazu za sve druge oblike diskriminacije prema LGBTTIQ populaciji?

Rezultati istraživanja za studije medicine:

- U udžbenicima za studije medicine istopolna orijentacija (homoseksualnost) se pominje gotovo zanemarljivo retko i o toj temi se možemo informisati u predmetima koji se bave moralom (Etika u medicini), oboljenjima koje karakterišu masovnost i velika smrtnost (Infektivnim bolestima sa spec. epidemiologijom), psihijatrijom (medicinskom disciplinom koja se bavi proučavanjem porekla, mehanizama i procesa nastanka, oblika, rasprostranjenosti i lečenja psihičkih bolesti i poremećaja) i veštačenjem povreda i smrti najčešće uzrokovanih nasiljem (Sudska medicina);

- U navedenoj literaturi istopolna orijentacija (homoseksualnost), se pominje u dvadeset i osam analiziranih jedinica udžbenika i analiza kroz kategoriju sadržaja Fokus pokazuje da je istopolna orijentacija (homoseksualnost) u fokusu samo dve jedinice udžbenika, najviše puta se pominje u Psihijatriji i Sudskoj medicini i po jednom u svakom od tih predmeta je u fokusu jedinice udžbenika i to u negativnom kontekstu;

- Dvadeset i četiri puta (86%) je istopolna orijentacija (homoseksualnost) pomenuta u negativnom kontekstu, četiri puta (14%) u neutralnom i to samo jednom u zaista neutralnom kontekstu - Ženevskoj deklaraciji iz 1994, dok se u preostale tri analizirane jedinice udžbenika indikator jednak tretman istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) i heteroseksualne orijentacije pominje u kontekstu pedofilije, sadizma, mazohizma i napastvovanja, dok u pozitivnom kontekstu niti jednom nije pomenuta;

- Najfrekventniji pominjani indikatori kategorije Negativni kontekst su direktno svrstavanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) u patologiju – 6 puta, stigmatiziranje istopolne orijentacije (homoseksualnosti) - svrstavanje istopolno orijentisanih osoba (homoseksualnih osoba) u grupe karakterističnog ponašanja – 4 puta, stigmatiziranje istopolne orijentacije (homoseksualnosti) - svrstavanje istopolno orijentisanih osoba (homoseksualnih osoba) u rizične grupe – 4 puta i direktno svrstavanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) u kriminal – 3 puta;

- Za svega 7% analiziranih jedinica udžbenika navode se izvori i godina. U Etici u medicini navodi se dokument Ženevske deklaracije iz 1994. godine izdat od strane SZO i u Psihijatriji Frojdova studija iz 1911. godine

Ili ukratko, istopolna orijentacija (homoseksualnost) pominje se u procentualno najviše predmeta (11%) koji čine nastavni plan studija medicine, takođe literatura za studije medicine je u vrhu po procentualnom broju stranica (2,8%) na kojima se pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost) i procentualno ima gotovo najmanje analiziranih jedinica udžbenika u kojima je istopolna orijentacija (homoseksualnost) u fokusu (7%). Dalje, istopolna orijentacija (homoseksualnost) u negativnom kontekstu procentualno je najviše pominjana (86%) na studijama medicine i u najvećem procentu, za 93% jedinica udžbenika, nisu navedeni izvor i godina.

Možda se može reći da je medicina dobila nadležnost nad znanjem o istopolnoj orijentaciji (homoseksualnošću) tako što je najčešće svrstava u bolest – psihijatrijsku dijagnostičku kategoriju i povezuje istopolno orijentisane osobe (homoseksualce) sa stigmom „rizična grupa“ u kontekstu HIV infekcije, a smatra da izvore tog znanja ne treba navoditi.

Međutim, ego distonična homoseksualnost i homoseksualnost kao dijagnoze su izbačene iz Dijagnostičkog i statističkog priručnika za mentalne poremećaje (DSM-III-R) Američke psihijatrijske asocijacije 1986. godine, odnosno iz Klasifikacije bolesti Svetske zdravstvene organizacije (ICD-10) Svetske zdravstvene organizacije 1992. godine. A po podacima Svetske zdravstvene organizacije iz 1996. godine u više od 70% slučajeva infekcije HIV-om širom sveta, virus je prenet heteroseksualnim kontaktom. Svi udžbenici su izdati nakon navedenih godina i po našem saznanju autori u sva sledeća izdanja unose novine, očigledno bez žurbe sa sinhronizacijom sa najnovijim dostignućima ili preporukama nauke. U prilog naznakama da se medicina, odnosno zdravstvo u Srbiji prema istopolnoj orijentaciji (homoseksualnosti) odnose sa predrasudama dodajemo i sledeće: „Labris je 4. maja 2005. godine poslao zahtev Srpskom lekarskom društvu da objavi zvanični stav o tome da istopolna orijentacija nije bolest. Zahtev Labrisa je odbijen uz izgovor da SLD „nije nadležno“ da odlučuje o tome šta je bolest, a šta ne. Lekarska udruženja širom sveta već su poslala ovakve potvrde, uključujući i hrvatsko i makedonsko“.

Rezultati istraživanja za studije sociologije:

- U literaturi za studije sociologije istopolna orijentacija (homoseksualnost) se pominje gotovo zanemarljivo retko i o toj temi se možemo informisati u predmetima koji istražuju patološke društvene fenomene, koji su društveno devijantni, štetni, neprihvatljivi i nepoželjni, a izazvani su socijalnim činiocima (Socijalna patologija), takođe i u predmetu koji

se bavi porodicom (Sociologija porodice);

- U navedenoj literaturi istopolna orijentacija (homoseksualnost) se pominje u trinaest analiziranih jedinica i analiza kroz kategoriju sadržaja Fokus pokazuje da je istopolna orijentacija (homoseksualnost) u fokusu dve jedinice literature, oba puta u Socijalnoj patologiji i oba puta u negativnom kontekstu;

- Sedam puta (54%) je istopolna orijentacija (homoseksualnost) pomenuta u negativnom kontekstu, šest puta (46%) u neutralnom i to pet puta zaista u neutralnom kontekstu - davanje prava da se u razmatranje porodice uzmu u obzir i istopolni (homoseksualni) parovi i porodice, dok u pozitivnom kontekstu niti jednom nije pomenuta;

- Najfrekventnije pominjani indikator kategorije Negativni kontekst je direktno svrstavanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) u patologiju - 4 puta;

- Za 54% analiziranih jedinica literature navode se izvori i godina.

Ili ukratko, po procentu predmeta u kojima se pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost) nastavni plan studija sociologije je ne drugom mestu (8,3%), a procenat stranica literature na kojima se pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost) je mali (1,6%), ipak procentualno ima gotovo najviše analiziranih jedinica udžbenika u kojima je istopolna orijentacija (homoseksualnost) u fokusu (15%). Dalje, istopolna orijentacija (homoseksualnost) u negativnom kontekstu procentualno je najmanje pominjana na studijama sociologije, ali ipak je to slučaj u 54% analiziranih jedinica literature i u većem procentu su za analizirane jedinice udžbenika navedeni izvor i godina (54%), nego što nisu navedeni.

Možda se može reći da se na studijama sociologije istopolna orijentacija (homoseksualnost) kroz predmet Socijalna patologija proučava kao bolest - psihijatrijska dijagnostička kategorija, a kroz predmet Sociologija porodice sa stanovišta postmoderne, mimo tradicionalnih hrišćanskih tabua koji su seksualnost vezivali isključivo za prokreaciju, gde ima mesta da se u razmatranje porodice uzmu u obzir i istopolni (homoseksualni) parovi i porodice.

Možda bi trebalo ponoviti da homoseksualnost ili ego distonična homoseksualnost nisu dijagnoze još od 1986, odnosno 1992. godine i reći da su pojedine knjige koje spadaju u osnovnu literaturu predmeta Socijalna patologija izdate pre navedenih godina, međutim smatramo da opravdanje za zadržavanje ovih knjiga do današnjih dana ne postoji. Sa druge strane, u predmetu Sociologija porodice, imamo literaturu koja ima izvore u devedesetim godinama XX veka i koja je poptuno preki-

nula vezu sa poimanjem istopolne orijentacije (homoseksualnosti) kao psihijatrijske dijagnostičke kategorije, što, kako možemo videti analizirajući studije medicine i psihologije, nije nužan preduslov.

Rezultati istraživanja za studije psihologije:

- U literaturi za studije psihologije istopolna orijentacija (homoseksualnost) se pominje gotovo zanemarljivo retko i o toj temi se možemo informisati u predmetima koji se bave psihopatologijom (teorijskom disciplinom koja proučava činjenice, zakone i principe funkcionisanja abnormalnog psihičkog života i čija saznanja služe kao temelj kliničkoj psihologiji i psihijatriji čiji je osnovni predmet lečenje duševnih bolesti, odnosno psihički poremećenih ličnosti) dece, mladih i odraslih;

- U navedenoj literaturi istopolna orijentacija (homoseksualnost) se pominje u trinaest analiziranih jedinica i analiza kroz kategoriju sadržaja Fokus pokazuje da je istopolna orijentacija (homoseksualnost) u fokusu tri jedinice literature, dva puta u literaturi za predmet Opšta psihopatologija, jednom u literaturi za predmet Psihopatologija dece i mladih i to sva tri puta u negativnom kontekstu;

- Devet puta (69%) je istopolna orijentacija (homoseksualnost) pomenuta u negativnom kontekstu, četiri puta (31%) u neutralnom i to dva puta zaista u neutralnom kontekstu - davanje jednakih prava da se u pubertetu jave emocionalna vezivanja i fantazije kako prema osobama istog, tako i prema osobama različitog pola, dok u pozitivnom kontekstu niti jednom nije pomenuta;

- Najfrekventnije pominjani indikator kategorije Negativni kontekst je direktno svrstavanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) u patologiju - 7 puta;

- Za 31% analiziranih jedinica literature navode se izvori i godina i one datiraju iz perioda šezdesetih i sedamdesetih godina XX veka

Ili ukratko, po procentu predmeta u kojima se pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost) nastavni plan studija psihologije je ne trećem mestu (7,4%), a procenat stranica literature na kojima se pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost) je najmanji (1,5%), ipak procentualno ima najviše analiziranih jedinica udžbenika u kojima je istopolna orijentacija (homoseksualnost) u fokusu (23%). Dalje, istopolna orijentacija (homoseksualnost) u negativnom kontekstu procentualno je gotovo najmanje pominjana na studijama psihologije, ali ipak u 69% analiziranih jedinica literature i u većem procentu nisu za analizirane jedinice udžbenika navedeni izvor i godina (69%), nego što jesu navedeni.

Možda se može reći da se psihologija bori za nadležnost nad znanjem o istopolnoj orijentaciji (homoseksualnošću) i to na isti način kao medicina, tako što je najčešće svrstava u bolest – psihijatrijsku dijagnostičku kategoriju.

Međutim, kao što je već rečeno, homoseksualnost ili ego distonična homoseksualnost kao dijagnoze su izbačene iz Dijagnostičkog i statističkog priručnika za mentalne poremećaje (DSM) Američke psihijatrijske asocijacije 1986. godine, odnosno iz Klasifikacije bolesti Svetske zdravstvene organizacije (ICD) Svetske zdravstvene organizacije 1992. godine. Iako niti jedna knjiga koja spada u literaturu za analizirane predmeta nije starija od 1989. godine, a većina ih je iz druge polovine devedesetih XX veka i početka XXI nema sinhronizacije sa već odavno novim i prihvaćenim dostignućima ili preporukama nauke.

Rezultati istraživanja za studije prava:

- U udžbenicima za studije prava istopolna orijentacija (homoseksualnost) se pominje gotovo zanemarljivo retko i o toj temi se možemo informisati u predmetima koji se baziraju na pretpostavci da je osnovni uslov za sklapanje braka različitost polova, odnosno na Krivičnom zakonu Republike Srbije iz 1994. godine;

- U navedenoj literaturi istopolna orijentacija (homoseksualnost) se pominje u devet analiziranih jedinica udžbenika i analiza kroz kategoriju sadržaja Fokus pokazuje da je istopolna orijentacija (homoseksualnost) u fokusu samo jedne jedinice udžbenika, u predmetu Porodično pravo, u neutralnom kontekstu;

- Sedam puta (78%) je istopolna orijentacija (homoseksualnost) pomenuta u negativnom kontekstu, dva puta (22%) u neutralnom - u oba slučaja, jasno je rečeno da su mnoga zakonodavstva u svetu pristupila pravnom regulisanju istopolnih zajednica i da je praksa Evropskog suda za ljudska prava antidiskriminatorna i jasna vezana za prava istopolno orijentisanih osoba, međutim, u obe analizirane jedinice u tekstu je navedeno da se zakonima suprotstavlja predrasuda većine društava da je istopolna orijentacija (homoseksualnost) socijalni tabu, odnosno abnormalna, dok u pozitivnom kontekstu niti jednom nije pomenuta;

- Najfrekventnije pominjani indikator kategorije Negativni kontekst je uskraćivanje jednakih prava po zakonu istopolno orijentisanim osobama (homoseksualnim osobama) u odnosu na heteroseksualne osobe – 6;

- Za 56% analiziranih jedinica udžbenika navode se izvori i godina, radi se o studijama, suđenjima i zakonima koji su nastali u periodu od polovine osamdesetih do polovine devedesetih godina dvadesetog veka.

Ili ukratko, po procentu predmeta u kojima se pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost) nastavni plan studija prava je na četvrtom mestu (6,3%), a procenat stranica literature na kojima se pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost) je najveći (2,9%), procentualno analiziranih jedinica udžbenika u kojima je istopolna orijentacija (homoseksualnost) u fokusu ima (11%). Dalje, istopolna orijentacija (homoseksualnost) u negativnom kontekstu procentualno je gotovo najviše pominjana na studijama prava (78%), ipak u većem procentu jesu za analizirane jedinice udžbenika navedeni izvor i godina (56%), nego što nisu navedeni.

Možda se može reći da je pravo još jedna grana nauke koja polazi od pretpostavke da su svi ljudi heteroseksualni, a svakako se može reći da Srbija svoje zakonodavstvo veoma sporo usklađuje sa evropskim standardima. Međutim, kako se zakoni menjaju (konkretno Krivični zakon koji sada izjednačava potrebnu minimalnu starosnu dob za stupanje u seksualne odnose, bilo da je reč o heteroseksualnim odnosima ili o homoseksualnim odnosima, a što je bilo čest predmet rasprava u analiziranim jedinicama udžbenika, a na osnovu spekulacija o bojazni koja nije dovoljno potkrepljena, te se može desiti da rani „homoseksualni akti“ prema maloletnom licu mogu dovesti do toga da se kod tog lica formira istopolna seksualna orijentacija) i donose (u Srbiji trenutno postoje četiri zakona koji eksplicitno zabranjuju diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije – Zakon o radu, Zakon o visokom obrazovanju, Zakon o radiodifuziji i Zakon o javnom informisanju), a pogotovo kako će se zakoni morati donositi (pre svih Opšti antidiskriminacioni zakon), možda i u ovoj grani nauke u neko dogledno vreme dođe do promena u odnosu na sadašnje stanje.

Rezultati istraživanja za studije pedagogije:

- U literaturi za studije pedagogije istopolna orijentacija (homoseksualnost) se pominje zanemarljivo retko i o toj temi se možemo informisati samo u predmetu Opšta psihologija sa psihologijom ličnosti koji spada u opštestručne predmete, što znači da se u okviru osnovnih studija pedagogije istopolna orijentacija (homoseksualnost) ne pominje u užestručnim premetima;

- U navedenoj literaturi istopolna orijentacija (homoseksualnost) se pominje u tri analizirane jedinice udžbenika, a analiza kroz kategoriju sadržaja Fokus pokazuje da istopolna orijentacija (homoseksualnost), nije u fokusu niti jedne jedinice udžbenika;

- Dva puta (75%) je istopolna orijentacija (homoseksualnost) pomenuta u negativnom kontekstu, jednom (25%) u neutralnom – zaista u neutralnom iznošenju empirijskih nalaza (sa navedenim izvorom) o istopolnoj seksualnoj orijentaciji (homoseksualnosti), dok u pozitivnom kontekstu niti jednom nije pomenuta;

- Indikatori kategorije Negativni kontekst su jednom uskraćivanje jednakih prava po psihološkim (razvojnim) normama istopolno orijentisanim osobama (homoseksualnim osobama) u odnosu na heteroseksualne osobe i jednom direktno svrstavanje istopolne seksualne orijentacije (homoseksualnosti) u patologiju;

- Za 66% analiziranih jedinica literature navode se izvori i godina i one datiraju iz perioda šezdesetih godina XX veka.

Ili ukratko, po procentu predmeta u kojima se pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost) nastavni plan studija pedagogije je na poslednjem mestu (3,7%), a procenat stranica literature na kojima se pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost) je mali (1,7%), analiziranih jedinica udžbenika u kojima je istopolna orijentacija (homoseksualnost) u fokusu nema. Dalje, istopolna orijentacija (homoseksualnost) u negativnom kontekstu procentualno je pominjana u 75% analiziranih jedinica literature i u većem procentu jesu za analizirane jedinice udžbenika navedeni izvor i godina (66%), nego što nisu navedeni.

Pedagogija o istopolnoj orijentaciji čuti, odnosno oslanja se na znanja psihologije koja, kao što smo mogli videti nisu sinhronizovana sa već odavno novim i prihvaćenim dostignućima ili preporukama nauke.

	Odnos broja ispita/ predmeta koje sadrži nastavni plan i broja predmeta u kojima se pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost); Ista kategorija data u procentima	Odnos ukupanog broja stranica litera- ture svih predmeta u kojima se pominje homoseksualnost i broja stranica lite- rature u kojima se pominje homoseksu- alnost (%)	Procenat analizira- nih jedinica lite- rature u kojima je homoseksualnost u fokusu teksta	Kontekst	Odnos analiziranih jedinica literature za koje je naveden izvor saznanja i go- dina i onih za koje to nije navedeno
STUDIJE PRAVA	32:2 6,3%	2,9%	1:9 11%	22% neutralni 78% negativni	56% jesu navedeni izvor i godina 44% nisu navedni izvor i godina
STUDIJE PEDAGOGIJE	27:1 3,7%	1,7%	0:3 0%	25% neutralni 75% negativni	66% jesu navedeni izvor i godina 34% nisu navedni izvor i godina
STUDIJE MEDICINE	36:4 11%	2,8%	2:28 7%	14% neutralni 86% negativni	7% jesu navedeni izvor i godina 93% nisu navedni izvor i godina
STUDIJE PSIHOLOGIJE	27:2 7,4%	1,5%	3:13 23%	31% neutralni 69% negativni	31% jesu navedeni izvor i godina 69% nisu navedni izvor i godina
STUDIJE SOCIOLOGIJE	24:2 8,3%	1,6%	2:13 15%	46% neutralni 54% negativni	54% jesu navedeni izvor i godina 46% nisu navedni izvor i godina

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

316.837(497.11)
305-055.3(497.11)

**ISTOPOLNA orijentacija u fakultetskim
udžbenicima i literaturi** / [istraživanje

Ivana Čvorović ; uredila Ljiljana Živković].

- Beograd : Labris -organizacija za
lezbejska ljudska prava, 2006 (Beograd :
Standard 2). - 71, 71 str. : graf. prikazi,
tabele ; 20 x 23 cm

Nasl. str. prištampanog prevoda: Same-Sex
Orientation in the University Textbooks and
Secondary Literature / translated into
English by Ana Zorbić. - Oba rada štampana u
međusobno obrnutim smerovima. - Tiraž 500.

ISBN 86-86509-02-9

1. Чворовић, Ивана

a) Хомосексуалност - Истраживање - Србија

b) Хомосексуалност - Жене - Истраживање -

Србија

COBISS.SR-ID 136347148